T. C.

HARRAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

TASAVVUF BİLİM DALI

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

URFA'DA MEVLEVÎLİK VE MEVLEVÎLER

İbrahim Halîl GÜVENÇ

ŞANLIURFA – 2021

T. C.

HARRAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

TASAVVUF BİLİM DALI

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

URFA'DA MEVLEVÎLİK VE MEVLEVÎLER

İbrahim Halîl GÜVENÇ

Danışman

Prof. Dr. Abdulvahap YILDIZ

ŞANLIURFA – 2021

T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS

TEZ ONAY SAYFASI

Prof. Dr. Abdulvahap YILDIZ danışmanlığında, İbrahim Halil GÜVENÇ'in hazırladığı **"**Urfa'da Mevlevîlik ve Mevlevîler**"** konulu bu çalışma 05/07/2021 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Harran Üniversitesi SosyalBilimler Enstitüsü Temel İslami Bilimler (Tasavvuf Tarihi) Anabilim Dalı'nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

☒ Oybirliğiyle / ☐Oy çokluğu ile

		İmza
Danışman	: Prof.Dr. Avdulvahap YILDIZ	
Üye	: Doç Dr. Ali TENİK	
Üye	: Dr.Öğretim Üyesi Abdülvehap ERİN	

Bu tezin Temel İslami Bilimler (Tasavvuf Tarihi) Ana Bilim Dalında yapıldığını ve enstitümüz kurallarına göre düzenlendiğini onaylarım.

Prof. Dr. Şevket ÖKTEN
Enstitü Müdürü

Bu çalışma: …….. Tarafından Desteklenmiştir.
Proje No : ……

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

ORJİNALLİK RAPORU VE BEYAN BELGESİ

ÖĞRENCİNİN	
Öğrenci No	195230002
Adı / Soyadı	İbrahim Halil GÜVENÇ
Anabilim Dalı/Programı	Temel İslami Bilimler Anabilim Dalı / Tasavvuf Tarihi Tezli Yüksek Lisans
Tez Konusu	URFA'DA MEVLEVÎLİK VE MEVLEVÎLER

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Yukarıda başlığı belirtilen Yüksek Lisans Tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 122 sayfalık kısmına ilişkin, 03/06/2021 tarihinde şahsım/ danışmanım tarafından **Turnitin** adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, benzerlik oranı % 27'dir. Ayrıca Urfa'da Mevlevîlik ve Mevlevîler adlı tez çalışması hiçbir blok kopyalama içermemektedir.

Uygulanan filtrelemeler:

1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
2- Kaynakça hariç
3- Alıntılar hariç/dâhil
4- 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Yükseköğretim Kurulu Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi, Harran Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesini ve Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tez çalışması Orijinallik Raporu alınması ve kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim. Etik ihlal tespiti halinde, Enstitü yönetim kurulunca, diplomamın iptal edilmesini kabul ediyorum.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

03/06/2021
İbrahim Halil GÜVENÇ

Yukarıda yer alan raporun ve beyanın doğruluğunu onaylarım. 03./06//2021

Prof. Dr. Abdulvahap YILDIZ
(Danışman)

ÖZET

URFA'DA MEVLEVÎLİK VE MEVLEVÎLER

GÜVENÇ İbrahim Halîl

Yüksek Lisans Tezi

Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı

Prof. Dr. Abdulvahap YILDIZ

HAZİRAN, 2021, 121 sayfa

Mevlânâ Celâleddîn Rûmî ile bilinen Mevleviyye tarîkatı, Anadolu Selçuklu Devleti döneminde Konya şehrinde ortaya çıkmış ve kısa sürede Anadolu'da ve dünyanın birçok yerine yayılmıştır. Bu tarîkatın, diğer tarîkatlara nazaran bu şekilde yayılmasında sahip olduğu disiplinli sistem ile tarîkat içerisinde icrâ edilen mûsikînin katkıları azımsanmayacak kadar fazladır. Çok zengin bir eğitim ve teşkilat yapısına sahiptir. Bu tarîkat bir müessese olarak ele alındığında icrâ ettiği faaliyetler İslam içtimaî hayatı, kültürleri ve ekonomik hayatını göstererek devam etmiştir.

Konya'da neşv û nemâ bulan bu tarîkat; gönül coğrafyası içinde kıymetli ilim, sanat, zanaat ve siyaset erbabı yetiştiren devasa bir tasavvuf kurumudur. Bunların içinde birçok sultan, devlet adamı, ilim adamı, sanatkâr ve müzisyen bulunmuştur. Bulunduğu topluluklarda yöneticiler ve halk ile hemhâl olan bu tarîkat, Hak âşıklarını cezbeden bir yol olmuştur. Bu tasavvufî akımın bir mevlevîhânesi de Urfa'dadır.

Bu çalışmamızda disiplini, eğitim modeli ve semâ zikriyle kendini diğer tarîkatlardan ayıran Mevleviyye tarîkatının Urfa'ya nasıl ve ne zamanda geldiğini, Urfa Mevlevîhânesi'ni, bu mevlevîhânenin şeyhlerini, dervîşlerini, vakfiyelerini, şeyhlerinin halk ile olan ilişkilerini ve aslen Urfa'lı olup başka diyarlarda şeyhlik yapan Mevlevî şeyhleri arşiv, yazılı kaynak araştırması ve röportajlarla tanıtmaya çalıştık.

Anahtar kelime: Zikir, Tarîkat, Semâ, Şeyh, Mürîd, Tarîkat Pîri, Makâm, Mevlevî, Mûsikî, Sûfi, Postnîşin, Dervîş.

ABSTRACT

MEVLEVI AND MEVLEVÎS IN URFA

GUVENC Ibrahim Halil

Master's Thesis

Department of Basic Islamic Sciences

Advisor: Prof. Dr. Abdulvahap YILDIZ

JULY, 2021, 121 pages

Mevlevîyye order is an intercontinental order with a 700-year history and is associated with Mevlânâ Celaleddin Rumi. It was founded in Konya, the center of the Anatolian Seljuk Empire and aimed to invite the people to the path of Allah. It has a very rich educational and organizational structure. When considered as an institution, all of the activities of this order in the regions where it is located, continued in the path of Turkish/Islamic social life, culture, traditions and customs. This order went beyond the Anatolian territories and left so many impressions on different regions. When compared to other orders, in the process of popularization of this order, the contribution of a well-disciplined system and the music which performed in the order can not be underestimated.

This order, which was founded in Konya raised so important pioneers in science, art, handicraft and politics in Islamic geography. There were too many sultans, national leaders, scientists, artists, and musicians among these pioneers. This order, which integrated with leaders and the public on its geography became an attractive way for god lovers. One of the Mevlevi lodges of this order is in Urfa.

In this study, in the light of literature, written source review and interviews. We aimed to examine; how and when the Mevlevîyye order which distinguishes itself from other orders in terms of discipline, education model and Sema Dhikr came to Urfa; the Mevlevi lodge which located in Urfa; the sheiks, the dervishes and foundational structure of this Mevlevi lodge, the relations between the sheiks and the people; the sheiks who were born in Urfa and served in other cities.

Keywords: Dhikr, Order, Sema, Sheik, Disciple, Cult leader, Maqam, Mevlevi, Music, Sufi, Postniche, Dervish.

URFA'DA MEVLEVÎLİK VE MEVLEVÎLER

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI II

ORJİNALLİK RAPORU VE BEYAN BELGESİ III

ÖZET IV

ABSTRACT V

İÇİNDEKİLER VI

EKLER LİSTESİ IX

KISALTMALAR XI

GİRİŞ 1

A.MEVLEVİYYE TARÎKATI 1

1.Mevlevî'liğin Belli Başlı Esasları 7

2. Mevlânâ'yı Doğru Anlamak 10

3. Mevlevîlikte Âsitâne ve Zâviye 13

BİRİNCİ BÖLÜM

URFA'DA MEVLEVÎLİK VE MEVLEVÎHÂNE

1.1. Mevleviyye Tarîkatının Urfa'ya Gelişi 18

1.2. Urfa Mevlevîhânesi 20

1.2.1. Urfa Mevlevîhânesi'nin Mimârî Yapısı 24

1.2.2. Urfa Mevlevîhânesi'nde Okunan Post Duası 29

1.2.3.Urfa Mevlevîhânesi ile İlgili Bazı Yazışmalar 32

1.2.4. Hurûfât Defterlerine Göre Urfa Mevlevîhânesi'ne Yapılan İmam ve Müderris Atamaları 34

1.2.5. Urfa Mevlevîhânesi'nin Vakıfları 36

1.3. Halîlü'r-Rahman Gölü Mevlevî zâviyesi 37

1.4. Urfa Mevlevîhânesi'nin Urfa'da Bıraktığı İzler 37

1.4.1. Mûsikî ve Mesnevî Gazel 38

1.4.2. Urfa'da Giyilen Kürk 42

1.5. Günümüzde Urfa'da Mevlevîlik 43

1.5.1. Abdulhekim el-Mevlevî (Taşkın) 43

1.5.1.1. Tahsili ve Hocaları 43

1.5.2. Günümüzde Urfa Mevlevî Dergâhı 47

İKİNCİ BÖLÜM

URFA'DA MEVLEVÎLER

2.1. Külhânî Ali Dede 49

2.2. 'Abdî (Abdullah) Dede 50

2.3. Mevlânâ Ali Dede 52

2.4. Mevlevî İshak Dede 52

2.5. Arif Ali Haydar Dede 53

2.6. Şeyh Mehmed Efendi 55

2.7. Şeyh Şerîf Hüseyin Dede 55

2.8. Sâlih Dede 55

2.9. Hüseyin Hüsameddîn Dede 56

2.10. Abdulhamid Dede 56

2.11. Hâfız Muhammed Sâlih Efendi 58

2.12. Seyyid Ahmed Dede 59

2.13. Buluntuzâde Hacı Abdurrahman Efendi (Buluntu Hoca) 62

2.13. Mustafa Dede 63

2.14. Sikkeli Osman Dede 64

2.15. Dervîş Zeynel Abidin Efendi 65

2.16.Dervîş Hâfız Mustafa Şevket Efendi 65

2.17. Celâl Paşa 65

2.18. Hüseyin Hüsameddîn Dede 67

2.20. Dervîş Süleyman Efendi 69

2.21. Hâsan Selahaddîn Dede 69

2.23. Neyzen Kıdey Hâfız (İsmail Şimşek) 71

2.24. Diğer Mevlevî Dervîşleri 72

2.24.1. Hurufât Defterlerine Göre Urfa Mevlevîhânesi Atamalarında İsmi Geçenler Mevlevîler 72

2.24.2. Urfa Şer'iyye Sicillerinde İsmi Geçenler Mevlevîler 73

2.24.3.Mûsiki Araştırmalarında İsmi Tesbit Edilen Mevlevîler 73

2.24.4. 1905 Yılında Mevlevîhâne'de Çekilen Fotoğrafta Bulunan Mevlevîler 73

SONUÇ 74

KAYNAKÇA 76

RÖPORTAJLAR 81

EKLER 82

EKLER LİSTESİ

Ek-1: 1905 yılında çekilen bir resimde Urfalı Mevlevîler ek s.1
Ek-2: 1905 yılında çekilen başka bir resimde Urfalı Mevlevîler ek s.2
Ek-3: Urfa Mevlevîhânesi Şeyhlerinden Seyyid Ahmed Dede ek s.3
Ek-4: XIX. yüzyıl sonları, Urfa Mevlevîhânesi Şeyhleri ek s.4
Ek-5: Hâsan Selahaddin Dede ek s.5
Ek-6: Hüseyin Hüsameddin Dede ek s.6
Ek-7: Mevlevî Alayı'na katılan şeyhler ek s.7
Ek-8: Mevlevî Dervîşi Mehmed Şerîf (İpar) Efendi ve Mevlevî Dervîşi Ezher Hoca (Çiçek) ek s.8
Ek-9: Urfa Mevlevîhânesi Hal pazarına dönüştürüldükten sonraki hali ek s.9
Ek-10:Urfa Mevlevîhânesi'nin pazar hali ek s.10
Ek-11: Urfa Mevlevîhânesi ek s.11
Ek-12: Urfa Mevlevîhânesi semâhâne giriş kapısı ek s.12
Ek-13: Urfa Mevlevîhânesi'nin, şiracılar tarafından kullanılan baraka tipi tezgâhları ek s.13
Ek-14: Urfa Mevlevîhânesi yenileme sonrası ek s.14
Ek-15: Urfa Mevlevîhânesi yenileme sonrası ek s.15
Ek-16: Urfa Mevlevîhânesi yenileme sonrası ek s.16
Ek-17: Mevlid-i Halîl Cami Haziresinde Medfûn Son Mevlevî Şeyhi H. Hâsan Döner Dede'nin (Ö.1956) Mezarı ek s.17
Ek-18: Urfa Mevlevîhânesi'nin semâhâne bölümünün kesitleri ek s.18
Ek-19: : Urfa Mevlevîhânesi 19 Aralık 1911 (6 Kânunuevvel 1327) tarihli tamir keşfi ve krokisi ek s.19
Ek-20: Ahmet Asaf Döner tarafından yapılan Urfa Mevlevîhânesi ve çevresinin çizimi ek s.20
Ek-21: Urfa Mevlevihânesi hakkında Evkâf-ı hümayuna nezâret-i celilesi meclis-i vâlâya gönderilen bir takrîr ek s.21
Ek-22: Urfa Mevlevihânesi hakkında 7 Rebiü'l-evvel 1278 tarihli Evkâf-ı hümâyûna nezâret-i celilesi meclis-i vâlâya gönderilen takrîr ek s.22

Ek-23: Urfa Mevlevihânesi hakkında 7 Rebiü'l-evvel 1278 tarihli Evkâf-ı hümâyûna nezâret-i celilesi meclis-i vâlâya gönderilen takrîrin ek s.23
Ek-24: Urfa Mevlevihânesi ile ilgili atama kararı bulunan Hurûfât Defterlerinden bir sayfa ek s.24
Ek-25: Külhânî Ali Dede ile ilgili Sefîne-i Nefîse-i Mevlevîyân'da bulunan bir sayfa ek s.25
Ek-26: Arif Ali Haydar Dede ile ilgili Sefîne-i Nefîse-i Mevlevîyân'da bulunan bir sayfa ek s.26
Ek-27: Urfa Mevlevîhânesi'ne ait Âyin-i Şerîf Mecmûası ek s.27
Ek-28: Urfa Mevlevîhânesi'ne ait Âyin-i Şerîf Mecmûası ek s.28

KISALTMALAR

A.DVN.	Divân Kalemi Evrâkı
A.MKT. NZD.	Nezâret ve Devâir Evrâkı
b.	ibn, bin (oğlu)
Bkz.	Bakınız
BOA.	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
b.t.y.	Basım tarihi yok
çev.	Çeviren
DİB.	Diyanet İşleri Başkanlığı
DİA	Diyanet İslam Ansiklopedisi
d.	Doğum tarihi
DH. MKT.	Divân-ı Hümâyun Mektâbî Kalemi
Hz.	Hazreti
haz.	Hazırlayan
İ.MVL.	İrâde-i Meclis-i Vâlâ
KMMA	Konya Mevlânâ Müzesi Arşivi
ö.	Ölüm tarihi
r.a.	Radiyallahu anh
s.a.v	Sallallahu aleyhi ve's- sellem
UŞS	Urfa Şer'iye Sicilleri
SBE	Sosyal Bilimler Ensititüsü
S.Ü	Selçuk Üniversitesi
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
thk.	Tahkik eden
ŞURKAV	Şanlıurfa Kültür Vakfı
vb.	ve benzeri, ve benzerleri
v.dğ.	ve diğerleri
VGMA	Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi

GİRİŞ

A. MEVLEVİYYE TARÎKATI

Mevleviyye tarîkatı denilince hiç şüphesiz ilk akla gelen, tarîkatın kendisine nisbet edildiği Mevlânâ Celâleddîn Rûmî (ö.672/1273) dir. İsmi Muhammed b. Bahaeddin Veled'dir. Hudâvendigâr, Kutbu-l'Âşıkîn, Sultânu-l'Âşıkîn, Gavsu-l'Vâsilîn, Mollâ-yı Rûmî, Molla Hünkâr ve Celâleddîn gibi isim ve lakablarla da anılmıştır. Kendisinden sonra neslinden gelenlere de "Çelebî" denilmiştir. Mevlânâ; "Efendimiz" anlamına gelen yücelik ifadesidir.[1]

Mevleviyye Mevlânâ'nın Şems-i Tebrîzî (ö.641/1244) ile tanışmasından sonraki tasavvufî anlayışının adıdır denilebilir. Çünkü Mevlânâ, Şems ile tanışmadan önce de tasavvufla hemhâl idi. Babası Bahâeddîn Veled'in (ö.638/1231) halifesi ve talebesi olan Seyyid Burhâneddîn Muhakkık-ı Tirmizî'nin (ö.639/1241) müntesibi olarak tasavvufî hayatına devam ederdi. Mevlânâ'nın vefatından sonra, Mevlânâ'nın sadık mürîdi ve dostu Hüsâmeddin Çelebî (ö.683/1284) ve Mevlânâ'nın oğlu Sultan Veled (ö.712/1312) tarafından ilk kez tasavvufî anlayışı sistematik hale getirilerek Mevleviyye tarîkatı kuruldu.

Tarîkat Mevlânâ'ya nisbetle Mevleviyye adını alırken bu yolda süluk eden dervîşlere de Mevlevî denilmiştir. Mevlevîyye Konya'da kurulan ve usûl, âdâb, erkân, semâ, zikir ve kıyafetleriyle günümüze ulaşan bir tarîkattır.

Mevleviyye tarîkatı, Mevlânâ'dan sonra yayılarak önce Anadolu'da ve sonra İslâm coğrafyasında pek rağbet gördü. Tarîkat daha sonra Batılıların dahi meylettiği bir akım haline geldi.[2] Avrupa'da birçok kişinin İslâm'a girmesinde rol oynadı. Bu sebeble birçok Batılı araştırmacı ve yazar Mevlânâ ve Mevlevîyye tarîkatı üzerine çalışmalar yapmıştır.[3]

Anadolu'da toplumsal sıkıntıların ortaya çıktığı dönemde insanlara Allah sevgisini aşılamak ve tasavvufun hakikatlerini yaymak için Sultan Veled irşâd ve tebliğe başladı. İlk halifelerini Amasya, Kırşehir ve

[1] Ahmed Eflâkî, *Menâḳıbü'l-ʿârifîn,* çev. Tahsin Yazıcı (İstanbul: Kabalcı Yayınları, 2012) 15-46
[2] Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, (İstanbul: İnkilâp Yayınları, 1953) 5-6
[3] F. Nâfiz Uzluk, "*Mesnevî'nin Batıdaki Tercümeleri" Türk Yurdu Mevlâna Özel Sayısı*, Temmuz, 1964, s. 30

Erzincan'a göndererek buralarda zâviyeler açılmasını sağladı. Bu irşâd ve tebliğ hareketiyle Mevlevîyye, insanları Hakk'a çağıran ve gönüllerde yer eden, zamanla bağlıları artan bir tarîkat olarak yayıldı. İlk Mevlevîhâne olan Konya Mevlevîhânesi Sultan Veled zamanında Hz. Mevlânâ'nın türbesinin yapımından sonra inşâ edildi.[4]

Mevlânâ, Mevlevîyye silsilesinde tarîkatın pîridir. Ancak her tarîkatta olduğu gibi bu tarîkatta da Mevlânâ'dan Hz. Peygamber'e (s.a.v) kadar uzanan bir silsile vardır. Mevlevîyye tarihinin ana kaynaklarından biri olan Menâkıbü'l-ârifîn'de[5] bu silsile şöyle sıralanır.

Hâtemu'n-Nebiyyin Muhammedü'l-Mustafa (s.a.v) (ö.11/632)
Emîru'l-Mü'minin Hz. İmam-ı Ali (r.a) (ö. 40/661)
Hâsan-ı Basrî (ö. 110/728)
Habîb el-Acemî (ö. 130/747)
Dâvûd et-Tâî (ö. 165/781)
Ma'rûf-i Kerhî (ö. 200/815)
Serî es-Sakatî (ö. 251/865)
Cüneyd-i Bağdâdî (ö. 297/909)
Muhammed ez-Zeccâc (ö. 311/923)
Ebû Bekir en-Nessâc (ö.487/1094)
Ahmed el-Gazzâlî (ö. 520/1126)
Hatîb-i Belhî (ö.?)
Şemsü'l-Eimme İmam es-Serahsî (ö. 483/1090)
Sultanu'l-Ulemâ Bahâeddin Veled (ö.638/1231)
Seyyid Burhâneddin Muhakkık-ı Tirmizî (ö. 639/1241)
Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî (Tarîkat piri)[6] (ö. 672/1273).

Yapılan araştırmalara göre Mevlânâ'dan sonra Konya Mevlevîhânesi'nde postnîşinlik yapan Mevlevî şeyhleri de şunlardır.[7]

[4] Ş. Barihüda Tanrıkorur, "Mevlevîyye" *DİA*, 1. Baskı (İstanbul: TDV Yayınları, 2014) 42/177-178.
[5] Eflâkî, Menâḳıbü'l-ʿârifîn 586, 583, 611.
[6] Eflâkî, Menâḳıbü'l-ʿârifîn, 724.

Hüsâmeddîn Çelebî, Sultan Veled, Ulu Ârif Çelebî (ö.719/1320), Şemseddin Âbid Çelebî (ö.739/1338), Hüsâmeddîn Vâcid Çelebî (ö.742/1342), Emîr Âlim Çelebî (ö.751/1350), Muzafferüddin Çelebî (ö.770/1368), II. Emîr Âlim Çelebî (ö.798/1395), II. Mehmed Emîr Ârif Çelebî (ö.824/1421), II Emîr Âdil Çelebî (ö.865/1460), Cemâleddîn Çelebî (ö.915/1509), Hüsrev Çelebî (ö.969/1561), Ferrûh Çelebî (ö.1010/1601), Bostan Çelebî (ö.1040/1630), Ebûbekir Çelebî (ö.1050/164), III. Mehmed Ârif Çelebî (ö.1052/1642), Pîr Hüseyin Çelebî (ö.1077/1666), Abdulhalim Çelebî (ö.1090/1679), Hacı Bostan Çelebî (ö.1117/1705), Mehmed Sadreddîn Çelebî (ö.1123/1711), Mehmed Ârif Çelebî (ö.1159/1746), Hacı Ebûbekir Çelebî (ö.1199/1785), Hacı Mehmed Emin Çelebî (ö.1230/1815), Mehmed Saîd Hemdem Çelebî (ö.1275/1859), Mahmûd Sadreddin Çelebî (ö.1299/1881), İbrâhim Fahreddîn Çelebî (ö.1299/1882), Mustafa Saffet Çelebî (ö.1305/1887), Abdulvâhid Çelebî (ö.1325/1907), Abdulhalim Çelebî (birinci defa) (ö.1344/1925), Veled Çelebî (İzbudak) (ö.1950), Abdulhalim Çelebî (ikinci defa), Âmil Çelebî (ö.1339/1920), Abdulhalim Çelebî (üçüncü defa), Mehmed Bâkır Çelebî (ö.1363/1944), Şemsülvâhid Çelebî (ö.1971).[8]

Ulu Ârif Çelebî'nin postnîşin olmasıyla ve ona nisbetle Mevleviyye tarîkatında Konya Mevlânâ Dergâhı postnîşinleri artık "Çelebî"[9] unvanıyla anılan ve Mevlânâ neslinden gelen şeyhler tarafından idare edilmeye başlamıştır. Ulu Ârif Çelebî, Anadolu'da defalarca irşâd ve tebliğe çıkmış ve ziyarette bulunduğu pek çok yerde zâviyeler tesis edilmesini sağlamıştır. İç Anadolu, Doğu Anadolu ve İran bölgesinde halk ve idareciler Ârif Çelebî'ye ikrâmda bulunmaktan geri kalmamış ve birçok Türkmen beyi onun mürîdi oldu.[10] Mevleviyye tarîkatı, Ârif Çelebî ile âdâb, erkân ve usûlleri, semâ, mukâbele, âyin ve kıyafet yönünden disipline edilmiştir.[11] Mevlânâ döneminde de birtakım âdâb ve usûl bulunmaktaydı. Kendisi hayatta iken

[8]Tanrıkorur, "Mevlevîyye" , 42/177-178.
[9] Asil, zarif, okumuş, bilgili kimseler için kullanılan bir unvân.(Mehmet İpşirli, "Çelebî" *DİA*, 1. Baskı (İstanbul: TDV Yayınları, 1993) 8/259.)
[10]"Ulu Ârif Çelebi'ye mürit olan beyler: Kalemioğlu Ahî Mehmed Bey (ö. 743/1342), Karamanoğulları'ndan Mevlevî Mirza Halîl Yahşi Bey (ö.745/1344) , Alâeddin Ali Bey (ö.801/1398) Sarûhanoğlu İshak Çelebi (ö.759/1358) , Tekeoğlu Mehmed Bey (Ö.789/1386)"(Sezai Küçük, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı,* 1.bsk.(İstanbul: Simurg Yayınları, 2000)18-36.)
[11]Eflâkî, Menâ*ḳıbü'l-ʿârifîn*, 707-718.

ders ve sohbet halkalarına katılan ve ona intisâb etmiş mürîdleri ve kendisinden önce vefat eden halifeleri dahi vardı. Mevlânâ döneminde fazla bilinen tarîkat usûllerinden biri "çehâr darb" diye bilinen Mevlâna'ya intisâb edenlerin saç, bıyık ve sakallarından bir miktar kesilmesiyle yapılan törendir.[12] Kaynaklarda bu usûlün Şems-i Tebrizî dönemi öncesinde olduğu kaydedilmiştir.[13]

Osmanlı'nın Anadolu'ya hâkim olmasıyla Mevleviyye tarîkatı, Bosna topraklarına kadar ulaşmıştır.[14] Afyon (Karahisar) Mevlevî şeyhi ve divân şâiri olan Divâne Mehmed Çelebî'nin (ö.951/1544) irşâd ve tebliğleri ile Burdur, Eğridir, Sandıklı, Halep, Mısır, Cezayir, Midilli ve Lazkiye'deki mevlevîhâneler açılmıştır.[15]

Divâne Mehmed Çelebî'nin halifesi ve aynı zamanda tezkire yazarı olan Muğla Mevlevîhânesi şeyhi Şâhidî İbrahim Dede'nin (ö.957/1550) naklettiğine göre, Anadolu'da Mevlevîler o kadar çoğaldı ki köy halkının tamamı Mevlevî olan Mevlevî köyleri oluşmuştur.[16]

İstanbul'da Mevlevî dergâhı olarak kullanılan ilk mekân Kalenderhâne Zâviyesi'dir.[17] Bundan sonra sırasıyla 891/1491 yılında Galata Mevlevîhânesi, 931/1525'de Kilis Mevlevîhânesi, 1006/1597 yılında Yenikapı Mevlevîhânesi inşâ edimiştr. [18]

Mevlevîlik, XVII. Asırdan itibaren adeta bir devlet müessesesi halini almıştır. Özellikle Konya Mevlânâ Dergâhı şeyhlerinden Hüseyin, Abdulhalim, Karabostan, Abdulhalim, Sadreddin ve Arîf Çelebîler zamanında devlet üst düzey yöneticilerinin Mevlevîliğe bağlılıkları neticesinde, dergâhların vakıfları çoğalarak yeni dergâhlar açılmıştır.[19]

Yunanistan'da 1024/1615 yılında Selanik Mevlevîhânesi ve Makedonya'da Üsküp Mevlevîhânesi, İstanbu'da 1031/1622 yılında Beşiktaş

[12] Gölpınarlı, "Mevlevîlik", *MEB İslâm Ansiklopedisi*, 1.bs. (İstanbul, 1993) 8/164-171.
[13] Gölpınarlı, "Mevlevîlik", 8/164-171.
[14] Yılmaz Öztuna, *Büyük Türkiye Tarihi*, (İstanbul: Ötüken Yayınları, 1977) III/24-27.
[15] Nihat Azamat, "Divane Mehmed Çelebi", *DİA*, 1. Baskı (İstanbul: TDV Yayınları, 1994) 9/435-437.
[16] Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, 245-246.
[17] Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, 336-337.
[18] M.Tayyib Gökbilgin, "*XV. ve XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livasındaki Hâs Mukataa, Mülk ve Vakıflar*" (İstanbul: İ.Ü.E.F. Yayınları,1977) 18-19.
[19] Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, 248.

Mevlevîhânesi,[20] 1623/1631 yılları arasında da Kasımpaşa Mevlevîhânesi.[21] 1024/1615 yılında Bursa Mevlevîhânesi, 1029/1620 yılında Gelibolu Mevlevîhânesi, 1076/1665'te da Macaristan'da Peçoy (Peçu, Peç) Mevlevîhânesi, 1086/1675'te Kayseri Mevlevîhânesi ve Yenişehir Mevlevîhânesi inşâ edilmiştir.[22]

Anadulu'nun farklı yerlerinde 1244/1829 Tavşanlı Mevlevîhânesi,[23] ikinci Kayseri Mevlevîhânesi ile Amasya Mevlevîhânesi, Tokat'ta ikinci bir Mevlevîhâne ve Gaziantep Mevlevîhânesi[24], Bahâriye, İpek (Hüdâverdi Paşa), Üsküdar ve Hanya Mevlevîhâneleri ile Çankırı, Çorum, Manisa ve Samsun'daki ikinci mevlevîhâneler açılmıştır.[25] Ayrıca Üsküdar Mevlevîhânesi payitaht dışından gelen dervîşlerin konaklaması için inşâ edilmiştir.[26]

Sultan IV. Mehmed (1648/1687) devri Mevlevîler için buhranlı yıllardır. Tarîkatlara karşı olan tutumuyla marûf Hünkâr Şeyhi Vanî Mehmed Efendi'nin (1096/1685) etkisiyle 1077/1666 yılında 18 yıl sürecek semâ yasağı uygulanır. Bu dönemde Anadolu'da bazı mevlevîhâneler kapanır. Konya Mevlevîhânesi dâhil olmak üzere birçok mevlevîhâne kapanma tehlikesine maruz kalır. Mevlevîler için buhranlı olan bu dönem 1095/1684'te semâ yasağının kaldırılmasıyla son bulmuştur.[27]

Sultan III. Selim (1789/1807) ve Sultan II. Mahmûd (1808/1839) Mevlevîyye tarîkatına hayran olan sultanlardır. Bu sebeble Mevlevîler diğer tarîkatlara nisbetle devlet desteğinden çokça faydalanmışlardır.[28]

Osmanlı Devleti'nin yedi düvele karşı vermiş olduğu 1912-1913 yılları arasında gerçekleşen 1. Dünya savaşı ve 1914-1916 yılları arasında gerçekleşen Çanakkale savaşlarında mevlevîhâneler, halka moral veren birer sosyal dayanışma merkezi ve askerlerin tedavi gördüğü hastane görevini

[20] A.Süheyl Ünver, "Beşiktaş-Çırağan Mevlevîhânesi Hakkında" *Mevlânâ ve Yaşama Sevinci*, hzl. Fevzi Halıcı (Konya: Selçuk Üniversitesi Basımevi, 1961),166.
[21] Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 339
[22] Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, 247.
[23] Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, 247.
[24] Küçük, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı,* 18-36.
[25] Küçük, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, 18-36.
[26] Bandırmalızâde, *Mecmûa-i Tekâyâ*, 5.
[27] Küçük, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı,* 18-36.
[28] Küçük, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı,* 18-36.

üstlenmişlerdir. Yenikapı Mevlevîhânesi'nde bir hastane kurulmuştur. Galata Mevlevîhânesi, mevlevî şeyhlerinin istişârede bulunduğu bir toplantı merkezi olarak kullanılmıştır. Kıbrıs, Girit gibi adalardaki mevlevîhâneler de Müslümanlar için bir sığınak ve Anadolu'ya geçişte bir köprü vazifesi görmüştür. Şeyh Ahmed Celâleddîn Dede'nin (ö.1946) başkanlığı altında Galata Mevlevîhânesinde yardım kampanyası başlatılmış, Osmanlı'nın 1. Dünya Harbi'ne dâhil olmasıyla "Cihâd-ı Mukaddes" ilân edildiğinden Filistin cephesinde çarpışan Veled Çelebi (İzbudak) kumandasında "Mücâhidîn-i Mevlevîyye Alayı" kurulmuştur.[29]

Tekke ve zâviyelerin kapatılmasıyla 1925 yılında Konya Mevlevîhânesi şeyhi Mehmed Bâkır Çelebî Mevlevîyye tarîkatı merkezini Halep'e taşımıştır. Böylelikle Halep Mevlevîhânesi Türkiye dışındaki bütün mevlevîhânelerin merkezi olmuştur. Hatay meselesinde (1936-1939)[30] Türkiye taraftarı olan Bâkır Çelebî Suriye hükümeti tarafından Suriye'ye girişi engellendiğinden 1944'de kadar kardeşi Şemsülvâhid Çelebî post makamını temsil etmiştir. Fransa'nın manda himayesinde olan Suriye hükümetinin aldığı bir kararla da 1944'te Mevlevîyye dergâhları kapatılmıştır.[31]

---

[29] Tanrıkorur, "Mevlevîyye" 42/468-475

[30] "Hatay sorunu, Fransa'nın Suriye'ye bağımsızlık verme kararı üzerine 1936 yılında ortaya çıkmış ve 1939'da İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasından birkaç ay önce, Hatay'ın Türkiye'ye bağlanması ile sonuçlanmıştır. İskenderun Sancağı (Hatay) Suriye ile birlikte Birinci Dünya Savaşı sonrasında Fransa'nın nüfuz bölgesine dâhil edilmiştir. İskenderun Sancağı (Hatay), Misak-ı Milli sınırları içerisinde olmasına rağmen 20 Ekim 1921 tarihli Ankara Antlaşması ile bu sınırların dışında kalmıştır. Bahse konu antlaşma ile Sancak özel bir statü ile Fransız mandası altında bulunan Suriye topraklarına dâhil edilmiştir. 1921 Ankara Antlaşması'nın Sancak'a ilişkin hükümleri 1923 Lozan Barış Antlaşması'nın 3.maddesi ile de teyit edilmiştir. Hatay, 1936 yılından itibaren Türk dış politikasının birinci derecede önemli meselesi haline gelmiştir. 1936 yılında Fransa'nın Suriye'ye bağımsızlık vereceğini açıklaması üzerine Türkiye Cumhuriyeti, Hatay'ın bağımsızlığı için Milletler Cemiyeti'ne başvurmuştur. Türkiye'nin yoğun çabaları üzerine Hatay 1937'de anayasası ile birlikte "ayrı bir varlık" olarak kabul edilmiş, 1938'de de "Hatay Devleti" kurulmuştur. Hatay bu haliyle yaklaşık bir yıl bağımsız bir devlet olarak kalmıştır. İkinci Dünya Harbi yaklaşırken Almanya ve İtalya'nın yayılmacı politikaları karşında Türkiye'nin jeopolitik önemini kavrayan Fransa, Hatay'ı Türkiye'ye vermeye razı olmuştur. Bu kapsamda 23 Hazirân 1939 günü Türkiye ile Fransa arasında imzalanan "Türkiye ile Suriye arasında toprak sorunlarının kesinlikle çözümüne ilişkin Antlaşma" ile Hatay, Türkiye sınırlarına katılmıştır. Fransa ile Hatay sorununun çözümü üzerine aynı gün Türk-Fransız Ortak Deklarasyonu imzalanmıştır." (Ergünöz Akçora, , "Hatay'ın Anavatan'a İlhakının Türk Dış Politikasındaki Yeri", *Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası* (Makaleler),(Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, 2010) s.335-362.)

[31] Tanrıkorur, "Mevlevîyye" 42/468-475.

1.Mevlevî'liğin Belli Başlı Esasları

Tarîkat, tasavvuf anlayışına göre, tarîkata intisâb eden kişileri terbiye etme merkezleridir. Hakk'ın rızâsını kazanma yoludur. Bu sebeble birtakım hedefleri bulunur. Bu hedeflerden biri de ahlâklı olmak, temiz ve erdemli insanlar yetiştirerek her dâim istikâmet üzere olmaktır. Yani müntesiplerini Allah'a hakiki bir kul olmaya çağırmaktır.

Mevlevîlik'te de tarîkatın esası aşk, mârifet ve Allah için insanlığa hizmettir. Bütün usul ve âdâblar Kur'ân ve Sünnet'ten delillerle bezenmiştir.[32] Mevlevîlik'te de riyâzet vardır. Mevlânâ mürîdin sülûkünde semâyı telkin ettiğinden, dergâhlarda riyâzet hizmet ile olur. Zirâ hizmet mukaddes bir vazife olduğundan dervîşin sülûkunü kolaylaştırır. Mürîd, Allah için dergâha, dervîşlere ve misafirlere hizmet ederek nefsini terbiye eder.

Mevlevîlik'te sülûk eden bir dervîş şeriate bağlı olmalıdır. Mevlânâ Mesnevî'sinde bu durumu şöyle ifâde eder:

"Ey salik! Şerîat muma benzer, yol gösterir. Ama o mumu eline alıp Hakk yoluna gitmezsen, amel etmezsen hakikati elde edemez, vuslat hazinesini bulamazsın. Şeriât mumunu eline alır, yola girersen işte bu tarîkattir. Farzları ve nafileleri yerine getirerek Allah'a yaklaşırsın. İşte bu da hakîkattir."[33]

Mevleviyye tarîkatında bir kaynak haline gelmiş olan mesnevî şârihi Şeyh Rüsûhiddîn İsmail b. Ahmed el-Ankaravî'ye (ö.1041/1641)[34] göre "Mevleviyyede ve bu yolda sülûk eden sâliklerin her hâl ve fiilleri, Kur'ân-ı Kerim âyetleri, hadis-i şerîf ve sûfî meşâyihin eser ve haberlerine dayanmalıdır. Bu itibarla her Mevlevî'nin yolu, Kur'ân-ı Kerim, Sünnet, tarîk-i müstakîm ve tarîkat-ı Muhammediyyedir. İfrat ve tefritten uzak, kitap ve sünnet üzere olması gerekir. Mevlânâ kendisinde vecd ve cezbe zuhûr etmedikçe kitap ve sünnet yolundan ayrılmamıştır. Bu açıdan Mevlevî

[32] Şeyh Rüsuhiddîn İsmail b. Ahmed el-Ankaravî, *Mevlevîler Yolu* (sad. Mehmet Kanar) (İstanbul: Şule Yayınları, 2012), 18.
[33] Ankaravi, *Mevlevîler Yolu*, s.22 ve Mevlânâ. *Mesnevî*, haz. Derya Örs, Hicabi Kırlangıç, (Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, 2010), 2: 164.
[34] Şeyh Rüsuhiddîn İsmail b. Ahmed el-Ankaravi (ö.1041/1641) Halvetiyye, Bayramî ve Mevlevî şeyhi, Mesnevî şârihi ve şâir. 1610 yılında Galata Mevlevîhânesi şeyhi olmuştur.

sâliklerinin evvela şerîate uymaları gerekir. Zirâ tarîkat şerîatın tatbikidir. Şerîatsız tarîkat olmadığı gibi, tarîkatsız da hakîkata varmak mümkün değildir. Şerîat, tarîkat ve hakîkat üçlemesinde Mevlevî dervişe yol katettirecek temel sâik ise öncelikle aşk, m'arifet, irşâd ve hizmettir. Zirâ Mevlânâ zühd, ilâhî aşk ve melâmet ile marifet tavırlarını cem' etmiş bir sûfidir. Zâhidlik, Allah yolunun başlangıcıdır. Zühd tavrı, ilâhî ahlâklanmayla neticelenir."[35]

Yine Ankaravî şöyle devam eder: "Tarîkatta yol katetmeyi hızlandıran ve marifete ermeyi temin eden yegâne sâik de aşktır. Bu sebeble kuru bir zühd tavrı ile ma'rifet hâsıl olmaz. Ancak zühd ile beraber aşk olmalıdır ki ma'rifet hâsıl olsun. Hem âşık hem de zâhid olan ârif olur. Ma'rifet, ilâhî ahlaklanmayı gerçekleştiren sâlike ilâhî hakikatle tahakkuku sağlar ve sâlik son mertebede mukallidlikten kurtularak muhakkik sıfatını kazanır. Muhakkik, eşyânın mâhiyetini ya da eşyânın değişmeyen sâbit hakîkatlerini idrâk etmeye çalışan kimsedir. Bu itibarla Mevlevî her şeye hakkını veren sûfîdir."[36] Mevleviliğin esasları aşk, ma'rifet, irşâd ve hizmetle zâhir sûfî olmaktır. Bu esaslara sahip olmak isteyen tâlib, ya muhib veya çilekeş can olmak için Mevlevî Dedesine müracaat eder. Şeyh muhibbin müracaatını kabul ederse, gusül abdesti alan muhibbin başını şeyh dizine koyar, sikkesini[37] giydirir, tekbir getirir ve her ikisi de Fâtihâ'yı okur. Sonra birbirlerinin sağ elini aynı zamanda tutup kaldırarak parmaklarının üzerini öperler. Bunun ardından tâlibin saçından ve bıyığından Mevlânâ"nın öğrettiği üzere birkaç kıl kesilir (çârdarb) ve tâlibe zikir telkin edilir. Sabah namazından sonra, kuşluk vaktinde, yatsıdan sonra ve teheccüd namazından

[35] Ankaravî, *Mevlevîler Yolu,* 22-43.
[36] Ankaravî, *Mevlevîler Yolu,* 22-43.
[37] Mevlevîlerin giydiği başlıktır. Sikke-i Mevleviyye veya Külâh-ı Mevlevî de denilir. Sikkeler genellikle devetüyü, koyu ve açık kahverengi, sarımtırak veya beyaz renktedir. Ulu Ârif Çelebî beyaz sikke giymiştir; bunun hilâfete alâmet olduğu söylenir. Mevlevî tarîkatında sikke giyme üç mertebede gerçekleşir. İlk mertebe "sikke-i teberrük", tarîkata girmek isteyen tâlibe giydirilir. İkinci mertebe "sikke-i irâdet", hizmetini tamamlamış dervîşlere giydirilir ve dervîş onu giydiği andan itibaren ölünceye kadar başından çıkaramazdı. Üçüncü mertebe "sikke-i hizmet",sülûkünü tamamlamış ve hilâfet alanlara giydirilir. Bunlara beyaz, koyu yeşil veya siyah destar sarılırdı. Başta sikke ile kahvehâne gibi umumi yerlere gidilmezdi. Dergâhta suç işleyen dervîşler sikkesi alınarak cezalandırılır, şeyh tarafından affedilinceye kadar sikke giymesine izin verilmezdi. Sikke-i irâdet taşıyanlardan biri öldüğü zaman külâhı kefeni üzerinden başına giydirilerek defnedilirdi. (Nebi Bozkurt "Sikke", *DİA*, 1. Baskı (İstanbul: TDV Yayınları, 2009) 37/185-186.)

sonra zikredilmek üzere üç biner "Lafz-ı Celâl"[38] telkin edilir. Zikirde on iki makam bulunmaktadır. İlk yedi makamda, sâlik kendi varlığından fâni olur. Sekizinci makamda fenâyâ erişir ve on ikinci makamda vahdet sırrına ârif olarak, sülûkunu nihâyete erdirir. Şeyh, nevniyâz[39] adını alan muhibbi, dergâhtaki dedelerden birine teslim edip, muhib dedesinden tarîkat âdâbını öğrenmeye başlar. İsterse Mevlevîyye tarîkatında diğer tarîkatlara nazaran en önde gelen erkândan olan semâ'ı meşkedip Mevlevî mukâbelesine katılır. Tarîkatta çilekeş can olmak isteyen tâlib ise dergâhtaki bin bir günlük riyâzet sürecine tâbi tutulur. Mevlevîyyede riyâzet hizmet olarak tayin edildiğinden, hizmet çilesiyle nefsini tasfiye etmeye girişen çilekeş can, matbahta (mutfak) çeşitli hizmetleri derûhte ederek "hamdım, piştim, yandım" sırrına erer. Mevlevîlikteki iç teşkilat merkeziyetçi bir yapıya sahiptir. En önemli mekânlarından biride matbahtır." [40]

Mevleviyye tarîkatında hafî ve devrânî zikir olan semâ, dervîşin binbir günlük çile taliminde önemli bir kısmı teşkil eder. Çünkü semâ meşk edilmeden talip sikke giyemez. Mesnevîhân tarafından verilen Mesnevî dersleri ile dervîşler tasavvufî aşk ve ma'rifete ulaşmaları için irşâd edilirler. Her sabah dergâh mescidinde sabah namazından sonra ism-i celâl zikri yapılır. Sabah ya da akşam her dervîş ihtimâm gösterek Mevlevî evrâdını okur.

Mevleviyye'de her usûl ve kâide belli bir nizâm üzeredir. "Vusûlsüzlük usûlsüzlüktendir" sözü her dergâhta yankılanır. Yani tarîkatın belirlenmiş olan esâs ve usûllerine riâyet edilmediği sürece sâlik maksadına varamaz. Zirâ usûle uymayan hakikate varamaz. Bu tarîkat aşk yoludur. Mevlânâ, bütün eserlerinde aşktan bahseder. Tarîkatının aşk yolu olduğunu ve bu yolun da peygamber yolu olduğunu şöyle ifade eder:

"Işk-est tarîk-i râh-ı Peyğamber-i mâ
Mâ zâde-i ışkîm , 'ışk-est mâder-i mâ"

[38] Sözlükte "kelime" anlamına gelen lafza (lafz) ile "azamet ve yücelik" mânasındaki celâlden (celâle) oluşan lafza-i celâl terkibi "kayıt ve kıyas kabul etmeyen azamet ve yüceliği ifade eden kelime" demektir ve yalnız Allah ismi için kullanılır. (Bekir Topaloğlu, "Lafz-ı Celâl" *DİA,* 1. Baskı (İstanbul: TDV Yayınları, 2003) 21/47-48.

[39] İşe yeni başlayan. (Farsça), Tarîkata yeni girmiş dervîş.(İlhan Ayverdi, *Kubbealtu Lugatı*, 1.bs. (İstanbul: Kubbealtı Yayınları, 2055)2/2370.)

[40] Ankaravi, *Mevlevîler Yolu,* 22-43.

"Bizim Peygamberimiz'in yolu aşktır.
Biz aşkın oğluyuz, anamız aşktır."[41]

2. Mevlânâ'yı Doğru Anlamak

Kur'ân ve Sünnet üzere olan tasavvufî yorum ve yaşantısından çok modern kültürün malzemesi haline getirilen Mevlânâ, günümüzde daha çok folklorik bir anlayışla kabul görmektedir. Başta *Mesnevî* olmak üzere diğer eserlerinde kullandığı tasavvufî dil, insanı Hakk'ın murâdı gereğince yaşayarak O'nunla hemhâl olması için ma'rifetle amel etmesini sağlar. Fakat ne yazık ki Mevlânâ asıl anlayışının dışında sadece "aşk, semâ" gibi kavramların içi boşaltılarak, gerçek mahiyetleri göz ardı edilerek folklorik bir anlayışla tanıtılmakta ve lanse edilmektedir. Oysaki "aşk ve semâ" kavramları tasavvufta Hakk'a vasıl olma araçlarıdır. Bu anlayış ya Mevlânâ'yı iyi tanımamaktan ya da art niyetle, kasıtlı olarak yapılmaktadır. Oysa Mevlânâ kendisinin Kur'ân ve Sünnet çizgisinde İslam'a ne denli bağlı olduğunu şöyle ifade eder;

"*Men bende-i Kur'ânem eger can dârem*
Men hâk-î rah-i Muhammed Muhtârem
Eger nakl kûned cüz in kes ez güftârem
Bizârem ez û ez an suhen bizârem"

"Bu can bu bedende oldukça Kur'ân'ın kölesiyim.
Ben, seçilmiş olan Muhammed Mustafa'nın yolunun tozuyum.
Eğer biri benden bundan başkasını naklederse
Ondan da şikâyetçiyim, o sözden de şikâyetçiyim"[42]

Başka bir rubaîsinde de ise Mevlânâ, kendi tasavvufî anlayışını, şöyle beyan eder:

"Akl kurban kun be pîş-i Mustafâ
Hâsbiyellah gû ki Allahumme kefâ

[41] Şefik Can, *Hz. Mevlânâ'nn Rubaîleri*, (Ankara: Kültür Bakanlığı Yay, 2001), 49.Rubaî.
[42] Can, *Hz. Mevlânâ'nn Rubaîleri*, 25.Rubaî.

Dest-râ ender Ehad u Ahmed bî-zen
Ey birâder! vâre ez Bûcehl-i ten"

"Akıl, Muhammed Mustafa'nın önünde kurban olsun
Allah bana yeter" de, Allah sana yeter.
Ey kardeşim Allah'a ve Ahmed'e el ver (yollarına sıkıca tutun) ki
Ten (nefis) cehaletinin elinden kurtulasın."[43]

Mevlânâ, bu beyitler ile murâdının sadece Kur'ân ve Sünnet çizgisinde olduğunu belirtir. Ancak bazı yazarların da dâhil olduğu bir zümre tarafından o bir yaşam koçu ya da Hint kökenli dinlerin felsefesini yansıtan bir şahsiyet olarak görüldüğü gibi bazıları da onu, Kur'ân ve Sünnet düşmanı olarak görmektedir. Hatta Abdülbaki Gölpınarlı gibi bazı Mevlevî ve Mesnevî araştırmacıları onun tasavvufî anlayışını Hint felsefesi ve Mandeizm'nden bir esinti olarak ifade etmektedir.[44]

Günümüzde Mevlânâ denilince insanların çoğunun zihninde; post üzerinde oturan, uzun sakallı, şişman ve her şeye olumlu bakan, hümanist bir şahsiyet şemâili belirmektedir. Ancak kaynaklarda; nefis terbiyesi için çoğu zaman riyâzetle meşgul olan, haramlara karşı ziyâdesiyle hâssas ve bir o kadar da hiddetli bir zat olduğu ifade edilir.[45]

Bize göre, Mevlânâ, şer'i esaslara son derece bağlı, Ehl-i Sünnet düşüncesine mensûb bir sûfîdir. Aynı zamanda Hanefi mezhebi fukahâsındandır. Bir tabakat kitabı olan "el-Cevâhirü'l-muḍıyye fî ṭabaḳāti'l-Ḥanefiyye" adlı eserde Hanefi mezhebi imamı olarak zikredilmektedir. İmam Azam Ebû Hanife'den (ö.150/767) itibaren 1370 yılına kadar önemli Hanefi mezhebi fakihlerinin biyografilerinin yer aldığı bu kitabın birinci cildinde Sultan Veled'in, ikinci cildinde de Hz. Mevlânâ'nın kısa bir biyografileri bulunmaktadır. Burdan anlaşılmaktadır ki Mevlânâ, tabakat kitaplarında ismi geçecek, ilmi seviyesi yüksek bir İslam fakihidir.[46] Bunun başka bir bâriz örneği de eserlerinde âyet ve hadislere yer vermesi, bunlara atıfta bulunması

[43] Mevlânâ, *Mesnevî,* 2: 78.
[44] Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik,* 268.
[45] Eflâkî, *Menâḳıbü'l-ʿârifîn*, 107-118.
[46] Abdülkādir el-Kureşî, *el-Cevâhirü'l-Muḍıyye Fî Tabaḳāti'l-Ḥanefiyye*, (Riyad: Daru'l-Kütubu'l-Arabiyye, 1978) 3/343.

ve İslâm'ın bu ana iki kaynağını yerli yerinde kullanmasıdır. Mesnevî'deki âyetlerle ilgili bazı araştırmalar şöyle özetlenebilir:

"Altı cilt ve 25 bin küsür beyitten oluşan Mesnevî'de, lâfzen veya mealen geçen âyetlerin sayısı 700 küsürdür. Lâfzen geçenler 420, meâlen iktibas edilenler ise 272 ayettir. Bu âyetlerin çoğu kısa da olsa bazı tefsirlerle birlikte verilmiştir. Zaten dikkatle okunduğu takdirde, onun her beytinin, bir veya bir kaç âyet veya hadisin tefsiri veya açıklaması olduğu anlaşılacaktır."[47]

Hadis araştırmalarında da Mesnevî'de 158 hadis lafzına rastlanmıştır. Ancak manâ ve atıfta bulunduklarına da bakılırsa yüzlerce hadis ihtivâ ettiği söylenebilir.[48] Bu araştırmalar Mevlânâ'yı daha iyi tanımamıza imkân sağlayacaktır.

Hiç şüphesiz Mevlânâ'nın bütün eserlerinde İslâm'a işaretler bulunmaktadır. Bu araştırmalar neticesinde rahatlıkla denilebilir ki; Mevlânâ'yı ve eserlerini anlamak, her şeyden evvel Kur'ân-ı Kerîm'i ve Sünnet-i Seniyye'yi anlamakla mümkün olacaktır. Kur'ân ve Sünnetten uzaklaştırılmış bir Mevlânâ kimliği gerçek Mevlânâ'yı temsil etmemektedir. Mesnevî'sinde ve Divân-ı Kebîr'inde bazı beyitlerde yer alan müstehcen olarak addedilen durumu da bu bağlamda tartışılmıştır. Bu iki eser, edebî eserler olduğundan pek çok söz sanatını ihtivâ etmekte, bu anlamda birçok kelime, istiâre ve mecâz anlamıyla yer almaktadır. Okuyanın meseleyi daha iyi idrâk etmesi için halk dilinden olan en anlaşılır misaller verilerek muhatabın meseleyi daha iyi ve kolay anlaması sağlanmaktadır.

Mevlânâ, binlerce insanın rol model aldığı gerçek bir sûfidir. O'nun İslâmî anlayış ve hâline vakıf olamayanlar, onun kullandığı icâz dilini anlayamadıklarından sözlerini cehâletleriyle yorumlamaya çalışırlar. Bu insanların yorum ve değerlendirmelerine kulak vermemek gerekir. Kur'ân'ın anlatım ya da ifade diline hâkim olanlar, Sultanu'l-Âşıkin (aşıklar sultanı) olarak bilinen o sûfînin Kur'ân'ın mecâz'i/metaforik dilinden ilhâm aldığını kolaylıkla anlayabilirler.

---

[47] Hüseyin Güllüce "*Mevlânâ, Mesnevî ve Kur'an*", Diyanet İlmi Dergi (Ankara: DİB Yayınları, Ocak, Şubat, Mart 2011) 47/1, s.77.
[48] Ali Yardım, *Mesnevî Hadisleri,* (İstanbul: Damla Yayınevi, 2008), XVI.

Mevlânâ, kıyamet gününe kadar bütün Müslümanlara bir rehber olacak şu nasihatlerde bulunmuştur: "*Ben size gizli ve açıkta Allah'tan korkmayı, az yemeyi, az uyumayı, az konuşmayı, günahlardan şiddetle kaçınmayı, çokça oruç tutmaya ve namaz kılmaya devam etmeyi, daima nefsânî arzulardan ve şehvetlerden kaçınmayı, halkın eziyet ve cefasına dayanmayı, sefihlerle düşüp kalkmaktan uzak durmayı, kerem sahibi kişilerle beraber olmayı vasiyet ederim. Çünkü insanların hayırlısı insanlara faydası dokunandır. Sözün hayırlısı da az ve öz olanıdır*."[49]

Bir diğer vasiyetinde de yine Müslümanlara oğlu Sultan Veled üzerinden şöyle nasihat eder: *"Bahaeddîn; senin düşmanını sevmeni, düşmanının da seni sevmesini istersen, kırk gün onun hayrını ve iyiliğini iste. O düşman senin dostun olur; çünkü gönülden dile yol olduğu gibi, dilden de gönle yol vardır. Allah'ın sevgisini de O'nun 'Azîz isimleriyle elde etmek mümkündür. Cenab-ı Hakk buyurdu ki: "Ey kullar kalbinizde safâ (gönül temizliği) hâsıl olması için daima beni çok anmaktan geri durmayın." Safâ ne kadar olursa Allah'ın nurunun parlaklığı da kalpte o nispette fazla olur. Tıpkı ekmekçinin fırını gibidir. Tandır ne kadar sıcak olursa o kadar ekmek alır. Soğuk olunca ekmek alamaz."*[50]

3. Mevlevîlikte Âsitâne ve Zâviye

Konya Mevlevîhâne'si; Mevlevî tarîkat teşkilâtı içinde "âsitâne-i âliye" ve "pîr evi" olarak kabul edilir. Konya dışındaki bütün taşradaki mevlevîhâneler buraya bağlıdır. Konya Mevlevîhâne'si başında her zaman Mevlânâ soyundan gelen "Çelebî Efendi", "Makam Çelebîsi" veya sadece "Çelebî" diye isimlendirilmiş postnîşin bulunurdu. Diğer mevlevîhânelerin şeyhleri ise Çelebî Efendi'nin vekilleridir. Çelebî Efendi bir mevlevîhâneyi ziyaret ettiğinde, dergâhın şeyhi makama onu oturtur, kendisi de Çelebî Efendi'nin soluna otururdu. Çelebî Efendi hayatta iken kendi yerine aileden bir halife bırakırdı. Daha sonraları Konya Dergâhı'nın dedeleri (dergâh zâbitanı)[51] tarafından tayin edilmiştir. Tanzîmât'tan sonra 1866 senesinde

[49] Eflâkî, *Menâḳıbü'l-ʿârifîn*, 107-118.
[50] Eflâkî, *Menâḳıbü'l-ʿârifîn*, 107-118.
[51] Mevlevî dergâhlarında, dervîşleri yetiştiren ser-tarîk veya tarîkatçi dede denen zattır. (Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, 363.)

Meclis-i Meşâyih[52] tarafından diğer tarîkatlarda olduğu gibi Çelebîlik için de şeyhü'l-meşâyih ve padişah onayı ile atamalar yapılmaya başladı.[53]

Mevleviyyede çile çıkartılan mevlevîhânelere "âsitane" veya "hângâh" denilmiştir. Diğer Mevlevî tekkeleri de zâviye olarak adlandırılmıştır. Âsitâne şeyhleri Mevlevîyye tarîkatı usûl ve adâbına göre mevkîce zâviye şeyhlerinden rütbelidirler. Zâviyelerde dervîşler yetiştirilir, âsitanelerde de çile çıkartılır.[54]

Zâviyeler, âsitanelere nazaran işlevsel olarak küçüktürler. İçlerinde çile çıkarılmayan dergâhlardır. Ancak bu mekânlarda semâ' meşk edilip, ayin okuyan (gülbâng), kudüm çalan (kudümzen), ney üfleyen (neyzen) bulunmaktadır. Bu zâviyelere, Ulu Ârif Çelebî ve Divâne Mehmed Çelebî'nin bıraktığı halifelerle dergâh açmak veya açılan dergâha şeyhlik yapmak üzere gönderilmiş olan Mevlevî dedeleri postnîşinlik yaparlardı. Bu şeyhlerin vefatından sonra da varsa Mevlevî dervîşi olan oğulları, yoksa aileden ehil bir kişi olan Mevlevî dervîşi o tekkeye postnîşin olurdu. Fakat zamanla mevlevîhânelere şeyhler, Konya Mevlevîhânesi makam Çelebîsi tarafından tayin olunmaya başlmıştır.[55]

Mevlevîhâne şeyhleri Çelebî Efendi'nin verdiği icâzetnâme[56] ya da bir Mevlevî şeyhinden halifelik (icâzet) aldıktan sonra postnîşin olarak tayin edilirdi.

Tarîkatların meskeni olan dergâhlar faaliyetleri bakımından âsitâne ve zâviye olarak ikiye ayrılır. Asitâneler tarîkatın merkezi olup, zâviyeler ise tarîkatların şubesi niteliğindedir. Ancak âsitâne; çile çıkarılan büyük dergâhlar olduğu gibi faaliyetleri geniş külliye görevi gören dergâhlara da âsitâne denilmiştir. Mevlevîyye tarihinde birden fazla âsitâne vardır. Konya

---

[52] Tekkeleri denetlemek ve idarî işlerine bakmak üzere 1866 yılında şeyhülislâmlığa bağlı olarak kurulan müessese. (Bilgin Aydın, "Meclis-i Meşâyih" , *DİA,* 1. Baskı (İstanbul: TDV Yayınları, 2003) 27/247-248.)

[53] Küçük, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, 18-36.

[54] Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, 334.

[55] Mehmet Önder, *Yüzyıllar Boyunca Mevlevîlik*, (Ankara: Dönmez Yayınları, 1992) 82.

[56] Şeyh veya mürşid kabul edilen tasavvuf ve tarîkat şeyhinin birinin kendi usulünü devam ettirmeye ehil gördüğü bir mürîdine verdiği irşâd iznidir. İlk zamanlarda sözlü ve sembollere bağlı olarak verilen bu iznin yazılı şekline tarîkat icâzeti yanında "tarîkata sülûk icâzeti" ve "hilâfetnâme" de denir. Taç veya hırka giydirmekle tamamlanması gelenek olan bu icâzetin zikir telkini icâzeti ve hırka giydirme icâzeti diye çeşitleri vardır. (Cemil Akpınar, "İcâzet" *DİA,* 1. Baskı (İstanbul: TDV Yayınları, 2000) 21/393-400.)

Dergâhı ‘’Âsitâneyi Pir’’ olmakla başta gelir. Diğer âsitâneler ise faaliyetlerine göre sıralanmaktadır. Konya Mevlevîhânesi’nden sonra âsitâneler mevkilerine göre şöyle sıralanır: Karahisarısâhib (Afyon) Mevlevîhânesi, Manisa Mevlevîhânesi, Kütahya Mevlevîhânesi, Halep Mevlevîhânesi, Galata (Kulekapı) Mevlevîhânesi, Yenikapı Mevlevîhânesi, Kasımpaşa Mevlevîhânesi, Beşiktaş (sonra Bahariye) Mevlevîhânesi, Bursa Mevlevîhânesi, Kahire Mevlevîhânesi, Kastamonu Mevlevîhânesi, Eskişehir Mevlevîhânesi, Gelibolu Mevlevîhânesi, Rumeli Yenişehri (Larissa) Mevlevîhânesi’dir[57].

Bazen İstanbul Mevlevîhanelerinin mevkileri Konya Âsitânesi’nden sonra önem arzederek sıralamada öne geçmişlerdir.

Mevlevî dergâhlarında dervîşin sülûku ‘‘matbâh-ı şerîf’’diye anılan mutfakta başlar. Matbâh-ı şerîf âsitânelerde olmazsa olmaz olan mimârî bir birimdir. Buradan “Tekke Zâbitanı” veya ‘‘Aşçı Dede’’ adı verilen, dergâhın şeyhinden sonra en yetkili olan kişiler sorumludur. Bu zatlar dergâhın yemeğiyle meşgul oldukları gibi dervîşlerin terbiyesiyle de meşgul olurlar.[58]

Âsitâneler genelde binbir günlük çile çıkarılan dergâhlardır. Zâviyeler ise âsitânelerden daha küçük işlevli dergâhlardır. Ayrıca Mevlânâ’nın tasavvufî hayatında önemli rol oynayan zatların kabrinin bulunduğu veya Mevlevîyye tarihinde önemli vakaların meydana geldiği yerlerde kurulan dergâhlar da zâviyeden sayılmıştır. Şems Zâviyesi Mevlânâ ile Şems-i Tebrîzî’nin ilk buluştuğu türbe/mescidden oluşan bir dergâhtır. Meram’daki Âteşbâz-ı Velî Zâviyesi, 930/1524 yılında yapılmış olan Pîrî Mehmed Paşa Zâviyesi ve 947/1540 yılında yapılan Mahmûd Dede Zâviyesi bunlardandır.

Âsitânelerin türbelerinde ise genellikle Mevlevî büyüklerinden biri bulunmaktadır. Afyonkarahisar Âsitânesi’nde Mevlevî tarîkatnda pîr-i sâni diye anılan Divâne Mehmed Çelebi’nin kabri bulunmaktadır. İstanbul âsitânelerinde, büyük mesnevî şârihlerinden İsmâil Rusûhî Dede (Ankaravî) (ö. 1041/1631), büyük şâir Şeyh Galib Dede, şâir ve bestekâr Şeyh Ali Nutkî Dede, Şeyh Ahmed Celâleddin Dede, şâir Şeyh Nazif Dede (ö.1278/1861) ve Şeyh Abdülbâki Dede (ö.1226/1831) gibi sanatkâr ve âlim olan zatlar

[57] Küçük, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, 18-36.
[58] Küçük, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, 18-36.

medfûndur. Mevlevîhânelerdeki mezalıklara hâmûşân[59] denilir. Geniş bir bahçe içerisine bina edilen âsitâneler; mescid, semâhâne, meydân-ı şerîf, matbah-ı şerîf, dede hücreleri, türbe ve şeyhe ait olan haremlik ve selâmlık dairesinden oluşmaktadır.

Bu zâviyeler birer âyin ve ibadet mekânı olmadıkları gibi bulundukları konum itibariyle stratejik önem taşımışlardır. Antep, Kıbrıs, Trablusşam gibi bazıları konaklama ve kimsesiz gariplere sığınak olmuştur. Karaman, Suriye, Filistin ve Hicâz'da ki mevlevîhâneler ise Konya'dan geçen hacılar ve liman yolları için birer dinlenme merkezi olmuşlardır.[60]

XVI. yüzyıla kadar zâviyelerin sayıları artmış ve halkın büyük çuğunluğuna hitap etmişlerdir. XVII. yüzyılda birçok Mevlevî köyünün bulunduğu ve Ayasuluk'un (Selçuk) Hoca İbrâhim Mahallesi gibi küçük yerleşim yerlerinde dahi birer mevlevîhâne olduğu kayıtlıdır. Sayıları belirlenmiş olan yüz yirmi dokuz adet zâviyenin pek çoğunu bugün görmek mümkün değildir. Zâviyeler içerinde hep bakımı yapılan Konya Şems Türbe/Zâviyesi ile Mevlânâ'nın annesi Mümine Hatun'un (ö.?) medfûn olduğu Karaman Mevlevîhâne'sidir. Mevlevîler için önem arzetmiş zâviyelerdir. Birinci Cihan Harbi'nden sonra müslüman devletlerin himayesinde olan bölgelerdeki mevlevîhâneler halkın destekleriyle son postnîşinin vefatına kadar irşâd vazifesinde bulunmuşlardır.[61]

Farklı yerlerde kurulan yüz kırka yakın mevlevîhâneler, kurulan bölgelerde halka İslâm'ın hakikatlerini ve tasavvuf ilmini vermeye gayret göstermişlerdir. Bulundukları bölgelerdeki toplumlara musîki, hüsn-i hat, nakş, tezhib vb. birçok güzel sanatları kazandırmışlardır.[62]

---

[59](خاموشان) *i.* (Fars. *ḫāmūş* "susmuş" ve çoğul eki *-ān* ile *ḫāmūşān*) "Susmuş olanlar, sessizler" *mec*. Ölmüş olanlar: "Vâdî-i hâmûşan: "Susmuş olanların vâdîsi" Mezarlık." (Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, 399.)

[60] Küçük, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, 18-36.

[61] Küçük, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, 18-36.

[62] Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, 245-248.

BİRİNCİ BÖLÜM

URFA'DA MEVLEVÎLİK VE MEVLEVÎHÂNE

Urfa, tarihi araştırmalar ve yapılan kazılar sonucu 12000 yıllık bir geçmişe sahip ve birçok medeniyete ev sahipliği yapmış bir şehirdir. Tarihi boyunca stratejik bir önem arzetmiştir. Anadolu-Irak ve Suriye'yi birbirine bağlayan el-Cezîre'nin Diyârımudar bölgesindedir. Milâttan önce birinci binden başlayarak Asurlular, Medler ve Persler bu bölgede hâkimiyet sürmüştür. Milâttan önce 332'de Makedonyalılar'ın eline geçmiş, İskender'in (ö.M.Ö.323) ölümünden sonra Selevkoslar (Selefkiler), Abgar ve Osrhoene Krallıkları elinde kalmıştır. 395'te Roma İmparatorluğu elinde bulunan bu bölge, Doğu ve Batı diye ikiye ayrılınca Doğu Roma (Bizans) toprakları içinde kalmıştır. Şehir Hz. Ömer (ö.23/644) zamanında İyâz b. Ganem (ö.20/641) tarafından fethedilerek İslâm ile tanışmıştır.[63]

Öneminden dolayı bu belde için birçok beylik, kontluk ve devlet mücadele etmiştir.[64] Birçok peygamberin uğradığı, bu sebeble "Peygamberler Şehri" olarak bilinen bir bölge olması hâsebiyle, birçok tasavvuf büyüğünün de yetişdiği ve tarîkatların neşvünemâ bulduğu bir beldedir. Urfa halkı tasavvufa çok önem vermiştir. Öyleki birçok tarîkattan dergâhlar açılmış ve halktan çokça kişiler bu dergâhlara intisâb etmiştir. Hatta aynı tarîkattan birden fazla dergâh ve şeyh bulunduğu bilinir. Herbiri insanları Hakk'a çağırmada gayret sarfeden çok tarîkatlı bir şehir olarak Urfa'da halen tasavvufî hayat devem etmektedir.

Urfa'da Mevlevîlik ve Mevlevîler konusuna başlamadan önce Urfa'da izler bırakan diğer tarîkatlardan da biraz söz etmemiz Urfa'da tasavvufun ne kadar önemli olduğunu ve bu şehrin ''Peygamberler Şehri'' ünvânının yanında evliyâlar ve tasavvuf erbâbıyla da meşhûr olduğunu anlamamıza imkân sağlayacaktır.

Urfa'da irşâd hizmetinde bulunmuş başlıca tarîkatlar şunlardır:

Vefâiyye tarîkatı (Ebü'l-Vefâ el-Bağdâdî ö. 501/1107)

Yesevîyye tarîkatı (Ahmed Yesevî'nin ö. 1167)

Kâdirîyye tarîkatı (Abdülkadir-i Geylânî ö. 561/1165-66)

Nakşibendiyye tarîkatı (Bahâeddin Nakşîbend ö. 791/1389)

[63] Ahmet Nezihi Turan, "Şanlıurfa" *DİA*, 1. Baskı (İstanbul: TDV Yayınları, 2010) 38/336-341.
[64] Turan, "Şanlıurfa" , 38/336-341.

Halvetiyye tarîkatı (Ömer el-Halvetî ö. 800/1397-98)
Rifâîyye tarîkatı (Ahmed er-Rifâî ö. 578/1182)
Şâzeliyye tarîkatı (Ebü'l-Hâsan eş-Şâzelî ö. 656/1258)
Mevlevîyye tarîkatı (Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî ö. 672/1273)
Gülşeni tarîkatı (İbrahim Gülşenî ö. 940/1534)
Bektâşi tarîkatı (Hacı Bektâş-ı Velî ö. 669/1271)
Ahîlik (Şeyh Nasîrüddin Mahmûd Ahî Evran b. Abbas ö. 660/1262)[65]

1.1. Mevleviyye Tarîkatının Urfa'ya Gelişi

Urfa'ya Mevlevîliğin ya da Mevlevîlerin ne zaman geldikleri kesin olarak bilinmemektedir. Bununla beraber Mevlevîliğin XVI. yüzyıl ortalarında geldiği tahmin edilmektedir. Mevlevî dervîşlerin Güneydoğu'da irşâd faaliyetlerine hız vermeleri, 1517'de Suriye ve Mısır'ın Osmanlı topraklarına katılmasıyla başlar. Bu tarihten kısa bir süre sonra muhtemelen 1541/1542 yılları arasında Kilis Mevlevîhânesi, bundan bir sene sonra Halep Mevlevîhânesi, 1638'de de Antep Mevlevîhânesi inşâ edilir. Ancak bu zikrettiğimiz yerlerde mevlevîhâneler kurulmadan önce de Mevlevî dervîşleri oralarda bulunmaktaydı.[66]

Mevlevîhânelerin Osmanlı topraklarında XVI. yüzyılın ilk çeyreği ile XVII. yüzyılın ilk yarısı arasında hızla yayılması, bazı araştırmacılar tarafından birtakım nedenlere bağlanmaktadır.[67] 1517 yılında yapılan Ridâniye Muharebesi'nden sonra Memlûklüler'den Osmanlı Devleti'nin eline geçen Güneydoğu Anadolu Bölgesi, Safevîler'in de ilgi odağı haline gelir. Şiâ mezhebinin yayılmasını engellemek isteyen Osmanlı Devleti bu tehlikeyi görünce bertaraf etmek için Mevlevîlerden destek alır. Böylece mevlevîhânelerin sayısının Diyarbakır'dan başlayarak batıya doğru çoğaltır. Şiâ'nın tesirini kırmak için Mevleviyye ve Halvetiyye tarîkatlarını destekleyerek Sünnî anlayışı kuvvetlendirmeye çalışır. Özellikle de Mevlevîler Güneydoğu Anadolu'da birçok insana ulaşarak mevlevîhâneler inşâ ederler. Bu durumun başka bir etkisi olarak da Osmanlı Devleti'nin buralarda daha etkin olmasını sağlamış olmalarıdır.[68] Bazı araştırmacılar; "Bugün Güneydoğu Anadolu

[65] Ali Tenik, *Osmanlı Urfası*, (İstanbul: Orient Basım, 2018) 2/244-265.
[66] Yusuf Küçükdağ, "Antep Mevlevîhanesi ve Vakfiyeleri", *Osmanlı Döneminde Gaziantep Sempozyumu* (22 Ekim1999),Gaziantep, 2000, s. 211-241.
[67] Küçükdağ, "Antep Mevlevîhanesi ve Vakfiyeleri", 211-241.
[68] Küçükdağ, "Antep Mevlevîhanesi ve Vakfiyeleri", 211-241.

Bölgesi'nin İran sınırları içinde değil de Türkiye Cumhuriyeti'nin sınırları dâhilinde olması, Osmanlı Devleti'nin bölgede izlediği bu siyasete bağlanabilir." çıkarımını yaparlar.[69]

Yapılan araştırma ve incelemeler neticesinde Urfa'da Mevlevîlik ile alakalı bulunan ilk isimler 1540 yılında Temur Boğa Medresesi müderrislerinden Mevlânâ İbrahim ve 1629-1630 yılları arasında Urfa Kadısı olan, 207 Şer'iye Sicilinin adına kaydedildiği Mevlânâ İbrahim'dir.[70]Ancak Mevlânâ kelimesi sadece Mevlevîlere hâs olmayıp birçok tarîkat ve ulemâdan kimseler bu isimle çağrılmıştır. Urfa Kadı Sicillerinde birçok kadı, kâtib ve şâhidler Mevlânâ ismiyle zikredilir.[71] Özellikle Hindistan ve Buhara'daki birçok Nakşibendî şeyhleri bu isimle çağrılır.[72] Bu isimle bir tarih belirlemek oldukça zordur. Ancak "el-Mevlevî" nisbet olduğundan sadece Mevlevîlere ait olması hâsebiyle bir tarih belirlenmesi mümkündür.

Bazı araştırmacıların verdiği bilgiler bağlamında; Urfa'da Şeyh Şanî şöhretiyle meşhûr Halvetî Şeyhi Gâzî Muhammed Ramazan Şanî Efendi'nin 1608 tarihli vakfiyesinde şahit olan kişilerden birinin: "Fahrü'l – Müderrisin Mevlânâ Ali Dede el-Mevlevî" şeklinde anılması bunun en bariz örneklerinden biridir. Bir diğer örneğimizde 1741 tarihli Urfa Valisi Rıdvân Ahmed Paşa'nın Rıdvâniyye Vakfiyesi şahitleri arasında "Mevlevî İshak Dede" adında bir ismin bulunmasıdır. Bu kaynaklar Urfa'da Mevlevîliğin XVII. Yüzyıla kadar uzandığı görüşünü destekler niteliktedir.[73] Yine Şeyh Ramazan Efendi'nin vakfiyesinde Urfa'da bulunan mevlevî dergâhında Kur'ân-ı Kerîm öğretmesi karşılığında bir muallime 3 akçe verilmesi şartı vardır.[74] Bu da bizlere XVII. yüzyılda Urfa'da Mevlevî şeylerinin veya dervîşlerinin fa'al olarak bulunduklarını söylememize imkân sağlar. Ayrıca Urfa'ya 200 km mesafede bulunan Kilis'de 932/1525-26 yılında bir mevlevîhânenin kurulmasından yola çıkılarak, Urfa'da Mevlevîliğin 16. Yüzyılın ilk yarısına dayandığı da söylenebilir. Çünkü Urfa, Anadolu ile Arap Yarımadası geçişinde

---

[69] Küçükdağ, "Antep Mevlevîhanesi ve Vakfiyeleri", 211-241.
[70] İlhan Palalı, "Urfa Mevlevîhânesi" *Uluslararası Mevlana ve Mevlevîlik Sempozyumu Bildirileri-II* (Harran Üniversitesi, 26-28 Ekim 2007), 374.
[71] Bkz.UŞS.
[72] Bkz. Hüseyin b. Ali el-Kaşifi, *Reşahatü Ayn'ül-Hayat*, (Lübnan: Dar'ul-Kutub'il-İlmiyye, 2008) 145, 187,196, 244.
[73] Tenik, *Osmanlı Urfası*, 1/255.
[74] Abdurrahman Umut, *225 numaralı Urfa Şer'iyye Sicili (h.1297?1304/ m.1880?1887) Transkripsiyon ve Değerlendirme*, (Harran Üniversitesi SBE, Yüksek Lisans Tezi) , 27.

yaygın olarak kullanılan bir güzergâhtır. Bu sebeble birçok seyyâh dervîş için de dinlenme yeridir.

Mevlevîyye tarîkatı, kesin olarak ifade edebileceğimiz teşekküllü bir mevlevî dergâhı bağlamında kesintisiz olarak 185 yıl, bir dergâh olmadan da Mevlevî Hâsan Selahaddin Dede'nin vefatına kadar 300 yıldan fazla Urfa'da varlığını sürdürmüştür. 1997 yılından buyana da tekrardan Mevlevi

yye tarîkatı Urfa'da 25 yıldır kesintisiz bir şekilde devam etmektedir.[75]

1.2. Urfa Mevlevîhânesi

Urfa Mevlevîhânesi yerleşkesi semâhane bölümünden başka bir yapısı kalmamıştır. Bugün bile halk tarafından "Mevlâhânâ" diye tanımlanmakta olup 1973 yılından bu yana cami olarak kullanılan semâhâneye de "Mevlâhânâ Camii" denilmektedir. Mevlevîhâne, Urfa halk dilinde "Mevlâhânâ" olarak tanımlanmaktadır. Mevlevîhânenin yapılış kitâbesi ve vakfiyesine ulaşılamadığından ne zaman ve kim tarafından inşâ edildiği kesin olarak bilinmemektedir. Urfa'yı 1646 senesinde ziyaret eden Evliyâ Çelebî'nin de (ö. 1095/1684?) Seyâhatnâme'sinde Urfa'da bir mevlevîhâneden bahsetmemiş olması bu yapının tarihini gölgelemektedir. Ancak mevlevîhâneyle alakalı en eski arşiv kaydı 1172/1758 yılına aittir.[76] Yapılan araştırmalardan anlaşıladığına göre Urfa Mevlevîhâne'sinin kuruluşu 1650-1740 yılları arasına tekabül etmektedir.[77]

Mevlevîhânelerle ilgili çalışma yapan araştırmacıların bir kısmı aynı döneme tekâbul eden, mimarî benzerliğinden dolayı başka yapılara kıyasla bu tarihin 1728-1729 yılları olabileceğini söylemektedir.[78] Bir kısım araştırmacı da mevlevîhânenin inşâ edildiği tarihin XVI. yüzyılın ilk yarısında olduğunu söyler.[79] Bununla beraber Osmanlı Padişahı IV. Mehmed (1648-1687) devrinde Hünkâr Şeyhi olan Vanî Mehmed Efendi'nin (ö. 1096/1685) tarîkatlara karşı olaması hâsebiyle, 1077/1666 yılında semâ yasaklanır. Ayrıca mevlevî dergâhlarına yapılan yardımların engellenmesinden dolayı Anadolu'da birçok mevlevîhâne kapanmıştır. Bu olaylara

[75] Döner, Röportaj, 2019.
[76] A. Cihat Kürkçüoğlu, "1650-1740 Arası Urfa Mevlevîhânesi'' *II. Milletlerarası Osmanlı Devletin'de Mevlevîhâneler Kongresi*, S.Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Özel sayı, Konya 1996, s. 303-304.
[77] Kürkçüoğlu, ''1650-1740 arası Urfa Mevlevîhânesi'', 304.
[78] Tanrıkorur, "Urfa Mevlevîhânesi", 42/175-177.
[79] Palalı, "Urfa Mevlevîhânesi", 374.

işaret edilerek, ilk kurulan Urfa Mevlevîhânesi'nin de kapanmış olması ihtimali göz ardı edilmemiştir.[80]

Arşivlerde geçen Seyyid Ahmed Dede'nin (ö.1918) "Urfa Mevlevîhânesi'nin ikinci bânisi Rakka (Urfa) Valisi Hüseyin Paşa olduğu rivâyet edilmiştir" ifadesinden hareketle de Urfa'da ikinci kez bir mevlevîhânenin kurulduğu kanaatine varılmıştır.[81] Ayrıca Urfa mevlevîhânesi ile alakalı bilinen en eski yazılı kaydın, 1116/1705 yılına ait olduğu belirtilerek XVIII. yüzyıla ait verilen tarihlerin Urfa Mevlevîhâne'sinin ikinci kuruluşuyla ilgili olduğu ifade edilir.[82]

Urfa Mevlevîhânesi şeyhlerinden Seyyid Ahmed Dede, Konya Âsitânesi postnîşini Abdülhalim Çelebî'ye (ö.144/1925) 29 Kânunuevvel 1327/1911 tarihli bir mektup göndermiştir. Bu mektupta mevlevîhâne'nin herhangi bir vakfiyesinin bulunmadığını ve kuruluş tarihinin bilinmediğini, ilk inşâ ettirenin Hacı İbrâhim Ağa isminde biri olduğu, ikinci defa inşâ ettirenin de Urfa Valisi Dârendeli Hüseyin Paşa olduğunun rivayet edildiğini belirtmiştir. Bu mektuba bakarak mevlevîhânenin bir yıkım geçirdiğini ve yeniden inşâ edildiği kanaatine varmamız mümkündür. 1135/1722'de paşa rütbesine yükseltilerek Urfa valisi olarak tayin edilen Dârendeli Hüseyin Paşa, Karameydan mevkiinde 1141/1728-29 yılında kendi adıyla anılan Hüseyin Paşa Camii'ni yaptırır. Bugün ayakta olan semâhane ile bu cami mimârî yönden benzer özelliklere sahiptir. Bu iki eser de tek kubbeli, tromplu, sekiz kasnaklı, kare planlıdır. Şekil ve taş işçiliği benzerliğinden yola çıkılarak mevlevîhânenin de 1141/1728-29 yılında inşâ edildiği ve aynı mimarın elinden çıktığını söylemek mümkündür.[83]

Urfa Mevlevîhânesi'nin son postnîşini Mevlevî Hâsan Selahaddin (Döner) Dede'nin (ö. 1956), küçük oğlu Ahmet Halîl Asaf Döner Beyefendi ile yaptığımız röportajda Urfa Mevlevîhânesi'nin tarihini şöyle anlatır: "XVI. yüzyılda iki kardeş olan el-Hac Muhammed Efendi ile el-Hac Şerîf Hüseyin Efendi, Türkistan'dan Anodolu'ya göç ederler. Şerîf Hüseyin Efendi tasavvufa meyilli bir zat olduğundan, Konya'ya giderek Konya Mevlevîhânesi'ne intisâb eder. Mevlevîyye yolundaki seyr u sülûkü tamamladıktan sonra, kendisine postnîşin çelebî tarafından icâzet verilir. Daha önce Urfa'da bulunan Mevlevî Ârif Ali Haydar

[80] Palalı "Urfa Mevlevîhânesi", 373-374.
[81] Palalı "Urfa Mevlevîhânesi", 373-374.
[82] Palalı "Urfa Mevlevîhânesi", 373-374.
[83] Tanrıkorur, "Urfa Mevlevîhânesi", 42/176.

Dede'nin yanına görevli olarak gönderilir. 1738 yılında mevlevîhânenin inşâsına başlayarak 1740 yılında dergâh açılır. 1741 yılında vefat eden Ali Haydar Dede'den sonra postnîşini Şerîf Hüseyin Dede ondan sonra oğlu Sâlih Dede şeyhlik yapar. Sâlih Dede'den sonra sırasıyla oğlu Hüseyin Hüsameddin Dede, onun oğlu Abdülhamid Dede (ö.1873), onun oğlu Seyyid Ahmed Dede (ö.1918), onun oğlu Hüseyin Hüsameddin Dede (1892/1920) ve Seyyid Ahmed Dede'nin küçük oğlu Hâsan Selahaddin Dede irşâd görevini devam ettirirler. Seyyid Ahmed Dede (1848/1918) uzun süre postnîşinlik makamında bulunur. Oğlu Hüseyin Hüsameddin Dede muammalı bir şekilde bir kaza kurşunu ile şehid olur. Bu sebeble post duasında "Şehid-i maktûl-i ma'lûm Hüseyin Hüsameddin Dede'' diye zikredilir.

Mevlevîhânenin son şeyhi olan Hâsan Selahaddin Dede de tekkeler kapatılana kadar 1920-1925 yılları arası beş yıl şeyhlik yapar. Tekke ve zâviyeler kapandıktan sonra ailemizle 1950 yılına kadar Mevlevîhânede ikamet ettik. Ancak 1950'de dönemin Belediye Reisi Ömer Alay tarafından Mevlevîhâne istimlâk edilerek aile mezarlığımız dâhil olmak üzere semâhânenin dışında ki her yeri yıktılar. Baraka şeklinde dükkânlar yaparak "Belediye Sebze Hali" olarak kullanıldığını sizlere teessürle ifade etmekteyim. Semâhâne de 1973 yılına kadar ambar olarak kullanıldı.[84] 1905 yıllarında çekilen üç kartpostal da Urfa Mevlevîhânesi postnîşinlerinden Seyyid Ahmed Dede, Hüseyin Hüsâmeddin Dede, Hâsan Selahaddin Dede ve babamın amcası Mustafa Dede bir aradadır."[85]

Urfa Mevlevîhânesi tarihiyle ilgili en net bilgiler arşiv kayıtlarında Abdülhamid Dede ve Seyyid Ahmed Dede'nin verdiği bilgilerdir. Bu bilgiler ve Urfa Mevlevîhânesi'nde okunan post duâsını da göz önüne alırsak dergâhın meşîhatında bulunan postnîşinleri şöyle sıralayabiliriz.

1. Ali Haydar Dede
2. Şerîf Hüseyin Dede
3. Sâlih Dede
4. Hüseyin Hüsameddin Dede
5. Abdülhamid Dede
6. Seyyid Ahmed Dede

[84] Ahmet Asaf Halîl Döner, Röportaj, Şanlıurfa 2019.
[85] Döner, Röportaj, Şanlıurfa, 2019; Bkz, Ek, 1 Şekil1-2.

7. Hüseyin Hüsâmeddin Dede
8. Hâsan Selahaddin Dede

Hâsan Selahaddin Dede 1935 yıında yürürlüğe giren soyadı kanunu ile Mevlevî olması hâsebiyle "Döner" soyadını alır.[86]

Seyyid Ahmed Dede, Urfa Mevlevîhânesi ile ilgili Konya Mevlevîhânesi Âsitânesi'ne şu bilgileri sunmuştur: "Meşîhât, sertabbâh, türbedâr, neyzen, mesnevîhânlık ve bilumum müsiki aşinâ muhibbânımızdan Hacı Saîd Ağâzâde Müslim Sıdkî Efendi var ise de hiçbir hizmet tâlibi olmayıp, ancak intisâb ve muhibbanlıkla iktifâ etmektedir. Emr-i âlilerinin vurudundan önce de dergâhta padişahımız ve selâmet-i vatan ve ehl-i iman için duâ olunmaktadır. Mevlevîhânede görevli olarak, 1268/1852 tarihinde dergâha gelen Osman Dede, 1264/1848'de dergâha intisâb eden biraderim Hacı Mustafa Dede, 1279/1862 de dergâha intisâb eden na'thân Hacı Abdullah Dede, 1285/1868 tarihinde intisablı Mesnevîhân Müslim Dede olup bunlardan hiçbiri bir âsitânede çile çıkarmamışlardır. Ulum-ı lâzıme ve hizmet-i âdâb-ı meşîhati öğrenmek için Hüseyin dâî'lerini âsitâne-i âliyyeye gönderilmesi düşünülürken, daha önce de arzettiğim gibi hizmet-i aciziyi diğer Hâsan dâîleri icrâya mukâdder ise de mümâileyh Hâsan dâîlerinin hizmet-i askeriyyeye duhûl eylediğinden âsitâne-i âliyyeye gelmesi emr-i âliye-i mün'imânelerine vâbestedir."[87]

Şeyhlik makamına layık olan ve dergâhın birçok hizmetini ifâ edebilen Hacı Saîd Ağazâde Müslim Sıdkî Efendi ise postnîşinlik makamına talip olmadığını, ancak dergâhın hizmetiyle meşgul olduğunu bildirmektedir. Kendilerine Konya'dan, Padişaha ve vatan için hergün özel duâ edilmesi hakkında bir emirname geldiğini de anlıyoruz. Osman Dede, Hacı Mustafa Dede, nathân Hacı Abdullah Dede ve Mesnevîhân Müslim Dede'nin Urfa dışında hiçbir âsitâne de çileye girmedikleri anlatılmaktadır. Ancak bu zatların ''Dede''[88] sıfatlarıyla anılması onların Mevlevîlikte bin bir günlük çile çıkardıklarına işaret eder. Bu sıfatları Urfa Mevlevîhânesi'nde almaları da buranın bir âsitâne, hânkâh olduğuna işaret etmektedir.

[86] Döner, Röportaj, 2019.
[87] Konya Mevlevîhanesi Müze Arşivi, Dosya No: 50/3.
[88] Bkz. Süleyman Uludağ, "Dede" *DİA,* 1.bsm. (İstanbul: TDV Yay. 1994) 74-75.

1.2.1. Urfa Mevlevîhânesi'nin Mimârî Yapısı

Birçok tarîkatta dergâhların mimârî yapısı o tarîkatın mahiyetine ışık tutar. Mevlevîyye de bir sosyal kurum olması hâsebiyle tekkeleriyle gelişen bir tarîkattır. Mevlevîhâneler de diğer tarîkat dergâhlarına nazaran türbesi, hücreleri, namazgâhı, avlusu/meydanı, semâhanesi, Çelebî dairesi, haremlik ve selâmlık dairesi, çilehânesi, kütüphânesi ve mutfağı ile gelişmiş sosyal yaşam merkezleridir. Bu dergâhlar aynı zamanda Osmanlı Döneminde birer müzik, edebiyat ve güzel sanatlar okulu işlevi de görmüşlerdir."[89]

Urfa Mevlevîhânesi Antep Mevlevîhânesi'ne benzer şekildedir. Her ikiside Kahire, Halep ve Şam gibi Arap coğrafyası tekke ve zâviyelerinin konumu gibi şehirde yoğun olarak kullanılan ticaret merkezindeki bir çarşı dokusu içinde inşâ edilmiştir.[90]

Urfa Mevlevîhâne küllîyesi 1950'de yıkılarak yerine baraka tipi dükkânlar inşâ edilmiştir. Bu tarih ve kültür tahribatı semâhânenin dışında Urfa Mevlevîhânesi'nden geriye bir taş dahi bırakmamıştır. Mevlevîhânede bulunan içerisinde birden fazla Mevlevî şeyhinin bulunduğu mezarlık dahi kaybolmuştur. Sadece Mevlevî Hâsan Efendi'nin naaşı Mevlid-i Halîl Camii Haziresi'ne taşınarak günümüze ulaşmıştır..[91]

Mevlevîyye dergâhları genelde içinde büyük bahçesi ve semâhanesi bulunan devasa mekânlardır. Bu dergâhlarda ya bahçe içinde ya da avlusunda mevlevî şeyhlerinin bulunduğu türbeler vardır. Ayrıca dervîşlerin kaldıkları hücreler, şeyhin misafirlerini kabul ettiği selâmlık, şeyhin ailesinin oturduğu harem dairesi, dervîşler ve misafirler için yemek pişirme alanı olan matbah-ı şerîf ve erzâklarının korunması için kiler, semâ çalışmaları için meşkhâneden oluşan yapılarla bir küllîye biçiminde inşâ edilmişlerdir.[92]

Yapılan araştırmalara göre Konya Mevlevî Dergâhı arşivlerinde bulunan XIX. yüzyıl sonu, XX. yüzyıl başına ait krokiden Urfa Mevlevîhânesi'nin de büyük bir küllîye olduğu aşikârdır. Ne yazıktır ki bu küllîyeden günümüze sadece semâhane olan bölüm kalmıştır. Bu semâhane Şanlıurfa merkez, Pınarbaşı

[89] Palalı "Urfa Mevlevîhânesi", 377.
[90] Tanrıkorur, "Urfa Mevlevîhânesi", 42/177.
[91] Döner, Röportaj, 2019.
[92] Elmas Erdoğan, *Şanlıurfa Mevlevîhane Camii ve Peyzaj Tasarımı*, 176-180.

Mahallesi, 40. pafta, 259 ada, 49 nolu parselde kayıtlı 195 metrekare büyüklüğünde bir alana sahiptir.[93] Semâhanenin bugün ayakta kalma sebebi ambar olarak kullanılmasıdır. Bu gibi yapıların yıkılmama nedenleri kullanışlı olmalarındandır.

Arşiv araştırmaları neticesinde Urfa Mevlevî Dergâhı'nın en kapsamlı yapı bilgileri tespit edilmiştir. "Şanlıurfa Mevlevîhane Camii ve Peyzaj Tasarımı" isimli çalışmada şu bilgiler yer alır: "Mevlânâ Müzesi Arşivi'nde mevcut 6 Kânunuevvel 1327 (19 Aralık 1911) tarihli tamir keşfine ekli krokide[94] mevlevîhânenin yaklaşık 1300 metrekarelik bir arsa üzerinde oturduğu ve 23 metreye 29,30 metre ölçüsünde çift havuzlu dikdörtgen planlı bir bahçe etrafında düzenlendiği görülmektedir. Bahçenin kıble tarafında tam bir kare olarak 192 metrekare ile semâhâne ve onun batısına bitişik üstte iki oda ve bir salonu olan "L" planlı bir harem dairesi bulunmaktadır. Bahçenin Hamam Caddesi'ne bakan kuzeyinde altta vakıf dükkânları, üstte bir salon, dört hücre ve 40.02 metrekarelik Şeyh Efendi'nin misafirlerini karşıladığı selâmlık yani sadece erkeklerin girebildiği dairesi vardır." [95] Şerîf Hüseyin Dede'den mevlevîhânenin son şeyhi Hâsan Selahaddin Dede'ye kadar bütün mevlevî şeyhleri ve aileleri burada oturmuşlardır. Hâsan Selahaddin Dede dergâhlar kapandıktan sonra bile vefatına kadar burada ikâmet etmiştir.

"Mevlevîhane bahçesinin doğusunda Hamam Caddesi üzerindeki vakıf dükkânlarına bitişik cümle kapısından girilen Bahçe Sokağı ile 22 metrekarelik bir alan hâmûşân (mezarlık) olarak ayrılmış. Bahçenin batısı ise duvarlarla çevrilmiştir. Kuzeydoğu ve güneybatı köşelerinden merdivenlerle çıkılan, "gezenek" adı verilen bir koridor yer almaktadır. 1911 yılında hazırlanan masraf cetvelinde; çarşıda ve dergâhın alt katında bulunan 47 küçük dükkân ile Urfa'daki üç küçük bağ ve bahçenin kiralarından geliri oluşmaktadır. Mevlevîhâneye ait olan bu dükkân ve bağ bahçelerin geliri 19.742 kuruş, gideri 19.743 kuruş olarak belirtilmiştir.[96] Semâhâne, harem dairesi ve hücreleriyle yıkılmaya yüz tutmuş, küllîyenin krokisi ve tamir edilecek mekânlar ve masrafları tek tek hesaplar yapılmış, tamir ve onarım için 78.914 kuruş gerektiği tesbit edilmiştir."[97]

[93]Kürkçüoğlu, "1650-1740 arası Urfa Mevlevîhânesi'', s.303.
[94] KMMA, zarf nr. 68/45.
[95] Döner, Röportaj, 2019.
[96] KMMA, zarf nr. 68/45.
[97] Erdoğan, *Şanlıurfa Mevlevîhane Camii ve Peyzaj Tasarımı,* 176-180.

Urfa'nın ticaret merkezi olan çarşı içerisinde yer alan mevlevîhanenin semâhâne kısmı kırk yıldan fazla bir süre ambar olarak kullanılmıştır. 1973'te Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından taş mihrap, ahşap minber, ahşap asma kat ve kadın mahfili eklenerek camiye dönüştürülerek "Mevlevîhâne Camii" olarak hizmete açılmıştır.[98]

"Bugün ayakta duran semâhâne; kesme taştan yapılan, 14 metreye 14 metre ölçüsündeki kare planlı küp biçiminde bir yapıdır. 2,2 metre yüksekliğinde ve 12,2 metre çapında tromplu sekizgen bir kasnak ve 10 metre çapında bir kubbeyle örtülüdür. Cümle kapısının üstüne destarlı Mevlevî sikke motifli bir taş konulmuştur. Kubbe kasnağının dört tarafındaki pencerelere dikdörtgen petekli beton dışlık ve alçı içlik pencereler takılmıştır. Semâhânenin küp biçiminde olan alt kısmının 6,5 metre yüksekliğinde bir saçak silme vardır. Bu saçak silmenin alt kısmı koçboynuzu biçiminde düzenlenmiştir.

Urfa halkının "serçe yuvası" dediği kademeli çıkıntıları olan basamaklı çatma tavan olan mukarnas bezemeyle çevrilidir. Giriş (kuzey) cephesinin ortasında 3,3 metre genişliğinde, 5,2 metre yüksekliğinde ve 20 santimetre derinliğinde üç merkezli sivri kemerli bir çıkıntı içinde üstü basık kemerli tepe penceresi olan sade, çift kanatlı cümle kapısı yer alır. Kemerin orta diliminin sivri ucu değişik sivri tepeli, taştan yontulmuş destarlı bir Mevlevî sikkesi konulmuştur. Cümle kapısının iki yanında 1,85 metre genişliğinde ve 4,20 metre yüksekliğinde üç merkezli sivri kemerli birer duvar hücresi içinde altlı/üstlü olarak yerleştirilmiş dikdörtgen birer pencere ile bir tepe penceresi, doğu ve batı cephelerinde üç, kıble cephesinde iki duvar hücresi pencere bulunur. Mihrap cephesinde yer alan kıble eyvanı üçgen şeklinde dışa doğrudur.

Cümle kapısı ve harîmin döşemesi öndeki taş zeminden yaklaşık 50 santimetre düşük kaldığından dışarıdan 11 metreye 11 metre kare planlı harîme birkaç basamakla inilip girişteki 2,2 metre derinliğindeki ahşap asma mahfilin altından geçilerek girilir. Asma mahfile kapı boşluğunun 1 metre kalınlığındaki yan duvarları içinden on bir basamaklı birer merdivenle çıkılır. 1973'teki onarımdan önce bu mahfil yıkıldığı için sadece duvar kiriş yuvaları ve merdivenler mevcut olduğu halde yenileme 14 direğin taşıdığı 11 metre uzunluğunda 2,2 metre eninde

[98] Erdoğan, *Şanlıurfa Mevlevîhane Camii ve Peyzaj Tasarımı,* 176-180.

bir ahşap asma mahfil yerleştirilmiştir. Mahfilin alt katının önüne beş Bursa kemerli ve korkuluklu, üstü sikkeli bablar ve üç dilimli kemerli deseni olan yüksek kafeslerle kapatılmıştır. Alt kat mahfiline ise ortası göbekli, baklavalı desenli çıta tavanlar yapılmıştır. 1925'ten önce burada da bir mahfil mevcutmuş ve alt katı misafirler için, üst katıda mutribân için kullanılıyormuş." [99]

1973 tamiratından önce resim ve rölöve çizimlerinde, semâhânenin güney cephesinde üçgen çıkıntı yapan 1,5 metre derinliğinde ve 3,5 metre genişliğindeki kıble eyvanında, önünde 3 küçük yuvarlak basamağı bulunan 50 santimetre yüksekliğinde taş seki denilen, oturulmak için kullanılan yükselti görmek mümkündür. Sekinin arkasındaki duvarın ortasında bir sıra serçe yuvası mukarnaslı bordürle çevrilmiştir. 2,3 metreye 2,1 metre ölçüsünde dikdörtgen mihrap, üstünde sivri kemerli uzun, mazgal penceresi gibi bir tepe penceresi bulunmaktadır. Mihrabın ortasında iki sütunçenin taşıdığı bir sivri kemer ve kemerin içi duvar hücresi şeklinde oyulmamıştır. Bu eyvan sekisi Mesnevî dersi ve semâ mukâbelesi sırasında şeyhin oturmasına mahsus olup selâmların başında ve sonunda basamakla inilen ve çıkılan bir tür post kubbesi şeklindedir. Malesef 1973 yılında yapılan onarımda semâhâne camiye dönüştürülürken bu kıymetli istisnaî Mevlevîhâne mimârî detayı ortadan kaldırılıp yerine sekisiz/basamaksız bir eyvan içerisinde döşemeye kadar inen, silme çerçeveli mukarnas bordürle kuşatılmış, derin, beş kenarlı duvar hücresi olan bir taş mihrap yapılmış, yanına ahşap bir minber yerleştirilmiştir. Kare mekânın üstü sekiz geniş sivri kemerle çevrilidir. Kubbeye geçişi sağlayan trompların kemerlerinin sonundaki yastıklarında birer üçgen grup serçe yuvası mukarnasıyla son bulur. Bu tromplu kemer sırasından sade kasnaklı bir kubbeye geçilir. Kubbe kasnağının dört tarafındaki pencere ve mihrap, cümle kapısı ve ön cephedeki pencerelerle semâhâne iyi aydınlanmaktadır. Cephelerdeki Suriye Memlük tesirli üç dilimli kemerler, saçak silme mukarnasları ve destarlı Mevlevî sikkesiyle harimdeki mukarnas süsleme detaylarının dışında semâhâne süsleme bakımından sadedir.[100]

Bugün cami olarak kullanılan semâhanenin ayakta kaldığı Urfa Mevlevîhâne'sinin büyük bir külliye halinde inşâ edildiği bilinmektedir. 1861'de

[99] Erdoğan, *Şanlıurfa Mevlevîhane Camii ve Peyzaj Tasarımı,* 176-180.

[100] Erdoğan, *Şanlıurfa Mevlevîhane Camii ve Peyzaj Tasarımı,* 176-180.

önemli bir tadilat ve tamirat geçiren Urfa Mevlevîhânesi'nin, Seyyid Ahmed Dede döneminde 1327/1911'de semâhane, harem dairesi, dervîş hücreleri, şeyh odası ve dükkânlarıyla beraber külliyesinin tamamen yıkılmaya yüz tuttuğu, dönemin Urfa mutasarrıfı tarafından Konya Çelebîsi'ne yazılan bir mektuptan öğrenmekteyiz. Mevlevîhânenin geliri ve gideri, tamir keşfi ve krokisinin de bulunduğu bu mektupta dergâhın acil tamire ihtiyaç duyduğu ifade edilmiştir. Malesef bu talepten de bir sonuç alınamamıştır.[101] Mevlevîhâneye yardım yapılmaması 1911-1912 yılları arasında gerçekleşen Trablusgarb Harbi nedeniyle devletin içerisinde bulunduğu maddî sıkıntılara bağlanabilir.

Mevlevîhâne, 30 Kasım 1925 tarihli tekke ve zâviyelerin kapatılma kararıyla tamamen kaderine terk edilir. Bununlada kalmayıp belediyenin önce Zabıta Müdürlüğü'ne küllîyenin içerisinde bir yer tahsis etmesi ve sonrada semâhanenin çevresinde ki yapıların 1951 yılında dönemin belediye başkanı tarafından yıkılarak yerine sebze hali inşâ edilmesiyle Urfa Mevlevîhânesi asli mecrasını ve yapısını kaybeder. Böylelikle mevlevîhâne, alınan bu yıkım kararı ile 180 küsür yıllık varlığı tarihe gömülerek unutulmaya yüz tutar. Dergâhın ayakta kalan semâhâne kısmı ise hal esnafı ve belediye tarafından ambar olarak kullanılır[102]. Oldukça bakımsız bir hâl alan ve harabeye dönen semâhâne, 1973 yılında kamulaştırılarak[103] Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından restore edilerek camiye dönüştürülmesi kararı alınır. Restorasyon projesi ile semâhâneye bir taş mihrap, minber, asma kat ve kadın mahfili eklenerek yapı cami olarak açılır. Mevlevîhâneye tarihî geçmişinden dolayı "Mevlevîhâne Cami" ismi verilmiştir.[104] Ancak bu düzenleme mevlevîhâneyi yeniden canlandıramamıştır. Oysaki mevlevîhânenin eski planları arşiv kaynaklarında bulunmaktadır. Yeniden inşâ edilebilir.

Urfa Mevlevîhâne'sinin yeniden inşâ edilmesi için pek çok emek sarfeden Ahmet Asaf Döner, 1982-1992 yılları arasında Vakıflar Genel Müdürlüğü ve Kültür Bakanlığı nezdinde verdiği çabalar sonucu Kültür Bakanlığı'nın 18.06.1992 tarihli 1048 sayılı kararı ile semâhaneye kapsamlı bir yenileme çalışması

[101] KMMA, zarf no: 68/44-45; Kürkçüoğlu "1650-1740 arası Urfa Mevlevîhânesi", s.292; Tanrıkorur "Urfa Mevlevîhânesi", 42/176.
[102] Kürkçüoğlu "1650-1740 arası Urfa Mevlevîhânesi'', s.292.
[103] Döner, Röportaj 2019.
[104] Tanrıkorur, *Urfa Mevlevîhânesi*, 42/177.

başlatılmıştır.[105] 2003-2006 yılları arasında da Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce "Projesiz basit onarım" olarak ifade edilen plan ile bir yenileme gerçekleştirilmiştir. Semâhânenin çevre düzenlemesi yapılarak yapının cephelerine bitişik dükkânlar ve sebze hali kaldırıldı.[106] Sadece batıdaki eski taş yapılar olan Kasaplar Çarşısı, Mevlevîhâne Çarşısı olarak restore edildi. Güney ve doğu cephelerinin etrafı açılarak meydan düzenlemesi yapıldı. Semâhânenin etrafına oturma alanları ve bahçesine zemin kodunun altında dilimli havuzlar yapıldı. Ancak mevlevîhânenin eski planları arşiv kayıtlarında olduğu halde yeniden inşâ edilmedi.

Mevlevîhânenin mezarlığı hakkında herhangi bir çalışma yapılmamış halen ayaklar altındadır. Semâhanenin kuzey doğusunda kalan mezarlık yerinde oturma blokları vardır. Oysaki o mezarlıkta Urfa Mevlevîhânesi'nin birçok şeyhi medfûndur.

Mezarlıkta medfûn bulunanlar:

Şerîf Hüseyin Dede

Sâlih Dede

Hacı Hüseyin Dede

Hacı Abdülhamid Dede ve eşi Ayşe Hanım

Seyyid Ahmed Dede ve eşi Emine Hanım

Abdulhamid Dede oğlu Mustafa Dede ve eşleri Hazıka Hanım ile Fatma Hanım

Abdulhamid Dede kızı Zeynep Hanım

Abdulhamid Dede oğlu Hüseyin Efendi

Hâsan Selahaddin Dede'nin eşi Mintaha Hanım

Buluntu Abdurrahman Efendi'nin[107] Dedesi Hacı Mehmed Efendi[108]

1.2.2. Urfa Mevlevîhânesi'nde Okunan Post Duası

Semâ mukabelelerinde okunan post duası şöyledir:

[105] Döner, Röportaj, 2019.
[106] Süreyya Eroğlu, "Urfa Mevlevîhanesi (Tarihçesi, Mimârîsi, Restorasyon Öncesi ve Sonrası)", *Uluslararası Düşünce ve Sanatta Mevlâna Sempozyumu Bildirileri,* (Konya 2006), s. 1083-1093.
[107] "1868 yılında Urfa'da doğmuştur. Asıl adı Abdurrahman b. Ahmed Buluntuzâde'dir. Urfa'da halk arasında "Buluntu Hoca" ismiyle meşhûr olmuştur. Devrinin büyük âlimlerindendir."
[108] Döner, Röportaj, 2019.

الله الله بارك الله بركات كلام الله را سماع را صفا

را وفا را وجد حالات مردان خدا را اول عظمت بزرگ خدا

قطب تاج الانبياء نور الاصفياء حضرت محمد مصطفى را

وچهار يار گزين با صفا را وحضرت امام حسن علي وحضرت إمام حسين ولي صحابي كرام أزواج مطهرة وشهداء دشت كربلاء را

مجموع اولياء اگاه وعارفان بالله على الخصوص سلطان العلماء بهاء الدين ولد وسيد برهان الدين محقيق ترمذي را. قطب العاشقين وغوث الواصلين حضرت خداوند كار حضرت مولانا را شيخ شمس الدين تبريزي شيخ صلاح الدين زركوبي قونوي چلبي حسام الدين شيخ كريم الدين سلطان ابن سلطان حضرت سلطان ولد افندي را

وعلاء الدين افندي حضرت اولو عارف چلبي وعابد افندي يوسف افندي وابو بكر افندي وعبدالحليم افندي والحاج محمد سيد افندي وحضرت عارف علي حيدر دده وشريف حسين دده وصالح دده وحسين حسام الدين دده ،عبدالحميد دده وسيد احمد دده وشهيد مقتول معلوم حسين حسام الدين دده ومولوي حسن افندي را

وسلامة حجاج بيت الله را وسائر علماء صلحاء بدلاء فقراء نقباء نجباء غرباء عاشقان صديقان درويشان محبان وكافي اهلي إيمان را - الفاتحة[109]‘‘

‘‘*Allah Allah bârakâllah berâkât-ı kelâmullah râ. Semâ râ safâ râ vefâ râ vecd-i halât-ı merdân-ı hudâ râ.*

Evvel azamet-i büzirg-i Hudâ kutbu taci’l-enbiyâ nuru’l-Âsfiyâ Hazreti Muhammeduni’l-Mustafâ (s.a.v) ve çahar yar-ı güzini bâ safâ râ. Hazreti İmâm Hâsan-ı Ali ve Hazreti İmâm Hüseyn-i Velî, sahâbe-i kirâm, ezvâc-ı mutahharâ ve şühedâ-i deşt-î kerbelâ râ.

Mecmu-ı evliyâ-ı âgâh ve ârifan-i billâh ‘ale’l-husus Hazreti Sultânu’l-ulemâ Behâeddin Veled ve Seyyid Burhâneddin Muhâkkîk-i Tirmizî râ.

Kutbû’l-âşıkîn Gavsü’l-vâsilîn Hazreti Hüdâvendigâr Hazreti Mevlânâ râ. Şeyh Şemseddin Tebrizî, Şeyh Selahaddin Zerkûbî Konyevî, Çelebi Hüsameddin, Şeyh Kerimüddin, Sultân İbni Sultân Hazreti Sultân Veled Efendi râ. Alâaddin Efendi, Hazreti Ulu Ârif Çelebi ve Âbid Efendi ve Yusuf Efendi ve Ebubekir Efendi ve Abdülhalim Efendi ve Hâcı Muhammed Seyyid Efendi ve Hazreti Ârif Ali Haydar Dede ve Şerîf Hüseyin Dede, Sâlih Dede, Hüseyin Hüsameddin Dede, Abdülhamid Dede, Seyyid Ahmed Dede ve şehid-i maktul-i ma’lûm Hüseyin Hüsameddin Dede ve Mevlevî Hâsan Efendi râ ve sâir mürîdân-ı muhibbân-ı mevlânâ râ, ve selâmet-i

[109] Bu post duası Abdülhekim Taşkın‘dan alınmıştır. Oda Ahmet Asaf Döner’den almıştır.

hüccâc-ı beytullah râ, ve sâir ulemâ sulehâ budelâ fukarâ nukabâ nücebâ gurebâ âşikân sadîkân dervîşân muhibbân ve kâffe-i ehli imân râ. el-fatiha''

Anlamı:

"Allah Allah, Allah mübarek etsin. Allah'ın kelâmının bereketi için. Semâ için, safâ için, vefâ için, Allah'ın yiğit kullarının vecd halleri için. Evvel azameti büyük olan Allah için, peygamberlerin tacı saf ve temiz olanların nuru olan Hz. Muhammed Mustafâ için. Safâ ile seçkin olan dört halife için. Hz. Hâsan, Hz. Hüseyin, Kerîm olan Peygamber ashâbı için, Peygamberin temiz eşleri ve Kerbela şehidleri için.

Bütün evliyâlar içinde âgâh olan ve Allahı hakkıyla tanıyan Bahâeddîn Veled ve Seyyid Burhâneddîn Muhâkkiki Tirmizi için.

Âşıkların kutbu, aşk yolunda gidenlerin yardımcısı Hazreti Hüdâvendigâr Hazreti Mevlânâ için. Şeyh Şemseddîn Tebrizî, Şeyh Selahaddin Zerkûbî Konyevî, Çelebi Hüsameddin, Şeyh Kerimüddîn, Sultân oğlu Sultân Hazreti Sultân Veled Efendi için.

Alâaddîn Efendi, Hazreti Ulu Ârif Çelebi, Âbid Efendi, Yusuf Efendi, Ebubekir Efendi, Abdülhalim Efendi, Hâcı Muhammed Seyyid Efendi, Hazreti Arif Ali Haydar Dede, Şerîf Hüseyin Dede, Sâlih Dede, Hüseyin Hüsameddin Dede, Abdülhamid Dede, Seyyid Ahmed Dede, Vurulalrak şehid olduğu bilinen Hüseyin Hüsameddin Dede ve Mevlevî Hâsan Efendi için.

Mevlânâ Hazretlerine bağlı bütün mürîdler ve onu sevenler için. Kâbe'ye hacca giden hacıların selameti için. Diğer bütün âlimler, sâlihler, âbdâllar, fâkirler, seçkinler, velîler, gâripler, âşıklar, sâdıklar, dervîşler, gönül verenler ve iman ehli olanların hepsi için. El-Fatiha."

Bu post duâsı her hafta semâ mukâbelelerinde okunduğundan bütün silsile zikredilmez kısa tutulur. Ancak şeb-i arûs törenlerinde silsilenin tamamı zikredilir. Urfa Mevlevîhânesi'nin tarîkat silsilesi şöyle sıralanır:

Hz. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî

Hüsâmeddin Çelebi

Sultan Veled

Ulu Ârif Çelebi

Âbid Çelebİ Efendi

Hüsâmeddin Vâcid Çelebi Efendi

Âlim Evvel (Emîr) Çelebi

Adil Ekber Çelebi

Âlim (Sani) Çelebi Dede

Ârif-i Sânî Çelebi Dede

Âdil Çelebi Dede

Cemâleddîn (Çelebi) Dede

Hüsrev (Çelebi) Dede

Muhammed Ferrûh (Çelebi) Dede

Bostan Çelebi

Ebûbekir Çelebi

Karahisarî Mehmed Ârif Çelebi.

Pîr Hüseyin (Çelebi) Dede

Abdülhalim (Çelebi) Dede

Hacı Bostan (Çelebi) Dede

Mehmed Sadreddin (Çelebi) Dede

Mehmed Ârif Çelebi

Hacı Ebûbekir Çelebi

Hacı Muhammed Seyyid Dede

Bâni-i Dergâh-ı Mevlevî Arif Ali Haydar Dede

Şerîf Şeyh Hüseyin Dede

Sâlih Dede

Hüseyin Hüsameddîn Dede

Abdülhamid Dede

Pir Seyyid Ahmed Dede

Şehid-i Maktûl-i Ma'lûm Hüseyin Hüsameddîn Dede

Mevlevî Hâsan Efendi[110]

1.2.3.Urfa Mevlevîhânesi ile İlgili Bazı Yazışmalar

"*Bab-ı Âlî Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı 'Adliyye*

[110] Döner, Röportaj, 2019.

Evkâf-ı humâyün nezâreti celilesinin yedi rebi'u'l-evvel sene 1278 tarihli meclis-i vâlâ'ya havâle buyrulan bir kıt'a takririnden müstebân olduğu vecihle Urfa Mevlevîhânesi dervîşânına mahsus olub on bin kuruş masrafla yapılmış muktedâ-yi irâde-i seniyyede olan hücerâtın ta'miri bi'l- icrâ keşfini üç bin kuruşa tecâvüz eylemiş ve iş bu ziyadelik ve hakk-ı mezkûr Mevlevîhâne binâsının esâsında zedelenmiş olmasına mebnî bütün bütün hadmiyle yeniden yapılmasına nâşî mezkûr on bin kuruş ile bazı âshâb-ı hayr taraflarından içine vefâ etmeyerek açık kalan ekser yerlerinin hulûl-i şitâ münâsebetiyle harab olmaması mutâlesine mebnî bî-zarûre hâsılat-ı evkâfdan üç bin kuruş daha sarfıyla kapatılmasından neş'et edildiği olunan isti'lâm cevabından anlaşılmış olduğuna ve bu halde meblâğ-ı mezbûrun sarfı umûr-ı zaruriyyeden olduğu gibi Mevlevîhâne vakfının masraf kaydıyla tesviyesi zımmında icrâ-yı icâbının nezareti müşarun ileyhâya havalesi tezekkür kılındı ise de ol bâbda emr u fermân hazreti men lehu'l-emrindir."

"Fi 25 rebi'u'l-evvel 1278"[111]

"*Atafetlu efendim hazretleri;*

Meclis-i vâlâ-yı ahkâm-ı adliyeden kaleme alınıb mantık-ı âliyyi cenâb-ı mülukâne buyrulmak içun melfûfuyla me'an arz ve takdim olunan mazbata mealinde müstebân olduğu üzre Urfa Mevlevîhânesi'nin dervîşânın mahsus olub on bin kuruş ile yapılmış mukteda-yı irâde-i seniyyeden olan hücerâtın ta'miratı bi'l-icrâ keşfi üç bin kuruşa tecavüz eylemiş olması binâsının esasından zedelenmiş olmasına mebnî keşfi ve tahmin kılınan meblâğ ve âshâb-ı hayr tarafından alınan i'âne vefâ etmeyerek açık kalan ekser yerlerinin hul-ı şitâ münasebetiyle harab olması mute'alâsından neş'et eylemesiyle ve Mevlevîhâne vakfının bî-kudret bulunduğu dâhi gösterilmesiyle on üç bin kuruşun emsali vechiyle lâleli vakfına masraf kaydıyla tesviyesi zımmında icrâ-yı icâbının evkâf-ı hümayun nezareti behiyesine havâlesi tezekkür olunmuş ise de ol bâbda her ne vecihle emr u fermân hazreti mulukâne mute'allık ve şeref sudur buyruldu ise ona göre hareket olunacağı beyânıyla tezekküre-i senâveri terkimine ibtidâr olundu efendim."

"*Fi recep sene 1278"*

"Ma'rûz-ı çâkeri kerimeleridir ki;

[111] BOA. I.MVL.454/20350-1.

Bir beraât hamme-i tazim olan iş bu tezekküre-i sami-i âsâfeneleriyle evrakı ma'rûz-ı meşmûlu nazari âliyyi hazreti tacidâri buyrulmuş ve hususu mezkûrun tezekkür ve isti'zân olduğu vechiyle icrâ-yı icâbının nezareti müşarun ileyha havalesi şeref sudur ve sunuh buyrulan emri irade-i seniyye-i cenâbı mülükâne muktedai münifinden olarak evrak-ı merkumenin sevb-ı samiyyi âsâfilerine iâde ve tesyir kılınmış olmakla ol babda emr u fermân hazreti veliyyu'l-emrindir"

"*Fi 2 recep 1278*"[112]

"*Urfa Mevlevîhânesi dervîşânına mahsus hücerâtın tamirine sarf olunan meblâğın sebebi sarfının isti'lâmına dair varakâdır*"

"*Fi 3 rebi'ul evvel*"

"*Zeyl*

Evkaf-ı humâyün nezareti celilesinin meclis-i vâlâya havale iş bu takriri me'âleme nazaren Urfa Mevlevîhânesi dervîşânına mahsus hücerâtın tamirine harici ezkeşf sarf olunmuş olan üç bin kuruşun esbâb-ı mücibesine dair bir serahat görülmediğinden ba'dehu iktidasına bakılmak üzere evvel-i emirde meblâğı mezbûrun sebebi sarfının mehellinden isti'lâmı zımmında icrâ-yı icâbının nezareti müşârun ileyhaya havalesi meclis-i vâlâya tezekkür kılındı isede ol babda emr u fermân"[113]

1.2.4. Hurûfât Defterlerine Göre Urfa Mevlevîhânesi'ne Yapılan İmam ve Müderris Atamaları

"*Rûha' da Hacı İbrahim nâm kimesne Mevlevîhâne tekkesini binâ ve vazife-i mu'ayyanesiyle tedris şart idüp müderris lâzım olmakla Şeyh Yusuf'a inâyet. Şevval sene 1116*"[114]

Urfa Mevlevîhânesi bânîlerinden Hacı İbrahim Efendi dergâhta tedrisatı şart koşarak bundan dolayı da bir müderris atanmasını talep etmiştir.

"*Rûha'da vaki' Mevlevîhâne evkâfı'ndan almak üzere yevmi bir akçe vazife ile nâzır Seyyid Abdullah kendi rızasıyla sülbi oğlu Seyyid Mehmed'e kasr-ı yed ve*

[112] BOA. I.MVL.454/20350-2.
[113] BOA. MVL. 757/57.
[114] Mehmet Emin Üner, *Osmanlı Klasik Dönem Sonlarında Bir Güneydoğu Anadolu Şehri: Urfa (1700-1800)*, (İstanbul, İstanbul Üniversitesi, SBE, Doktora Tezi, 2003), s.175

ferâğ etmekle vazife-i mersûmesiyle kadısı Mehmed arzıyla buyruldu. Şa'ban sene 1137"[115]

Urfa Mevlevihânesi vakfından günlük bir akçe aldığı, yöneticilik vazifesi Seyyid Abdullah'tan rızâsı alınarak oğlu Seyyid Mehmed'e verilmiştir.

"*Rûha'da vaki' Mevlevîhânenin yevmî iki akçe ile imâm olan dervîş İbrahim fevtinden be'r-rızâsı olmakla erbâb-ı istihkakdan es-Seyyid İbrahim Dede'ye kadısı İbrahim 'arzıyla inâyet. Cemaziyel âhir sene 1140*"[116]

Urfa Mevlevîhânesi'nde günlük iki akçe ile vazifeli olan dergâhın imamı Dervîş İbrahim'in görevini bırakarak yerine Seyyid İbrahim Dede tayin olmuştur.

"*Rûha'da Mevlevîhâne tekyesi vakfının beş akçe ile kâtibi olan Muhammed kasrıyedinden karındaşı Dervîş İshak Mevlevîye farığın beratı mücübince inâyet. Cemaziyelahir sene 1140*"[117]

Urfa Mevlevîhânesi vakfından günlük beş akçe ile dergâhın kâtibi olan Muhammed görevinden el çekerek kardeşi Dervîş İshak Mevlevî'ye görev tevdi edilmiştir.

"*Rûha'da Mevlevîhânenin iki akçe ile Dervîş İbrahim mahlûlundan imâm Seyyid İbrahime tecdid. Ramazan sene 1143*"[118]

Urfa Mevlevîhânesi'nde iki akçe ile görevli olan Dervîş İbrahim'den boşalan görev Seyyid İbrahime verilmiştir.

"*Rûha'da Mevlevîhâne vakfından almak üzere babası Seyyid Abdullah ferâğından bir akçe ile nâzır Seyyid Muhammmed'e tecdid. Rebi'u'l-âhir sene 1148*"

Urfa Mevlevîhanesi vakfından günlük bir akçe aldığı yöneticilik vazifesi Seyyid Abdullah'tan oğlu Seyyid Mehmed'e yeniden verilmiştir.

"*Rûha'da Mevlevî tekkesinin iki akçe ile imâm olan İbrahim fevt olmakla fukarâ-yıı dervîşandan Ataullah'a kadısı Seyyid Abdulkerim 'arzıyla buyruldu. Muharrem sene 1154*"[119]

---

[115] Enver Karakeçili, *Hurûfât Defterlerine Göre 1690-1837 Tarihlerinde Rûha Kazası, (Vakıf Yapıları, Cemaatler, Meslek Grupları),* (Şanlıurfa: ŞURKAV Yay.) 2017 s.199
[116] Karakeçili, *Hurûfât Defterlerine Göre 1690-1837 Tarihlerinde Rûha Kazası, 199.*
[117] Karakeçili, *Hurûfât Defterlerine Göre 1690-1837 Tarihlerinde Rûha Kazası, 199.*
[118] Karakeçili, *Hurûfât Defterlerine Göre 1690-1837 Tarihlerinde Rûha Kazası, 199.*
[119] Karakeçili, *Hurûfât Defterlerine Göre 1690-1837 Tarihlerinde Rûha Kazası, 199.*

Urfa Mevlevîhânesi'nde günlük iki akçe ile vazifeli olan dergâhın imamı İbrahim'in görevini bırakarak yerine dervîşandan Ataullah'a verilmesi.

"*Rûha'da Mevlevîhâne vakfının nazırı Seyyid Abdullah'a tecdid. Şehri Şaban sene 1168*"[120]

Urfa Mevlevîhanesi vakfının gözetmeni Seyyid Abdullah'a görevinin tekrar verilmesi.

"*Rûha'da Mevlevîhâne tekkesinde baş akçe ile imam olan Şeyh Ataullah bilaveled mahlulunden Seyyid Mehmed'e naibi Seyyid Mehmed Mesut arzıyla tevcih. 25 Ramazan sene 1209*"[121]

Urfa Mevlevîhanesi'nde imam olan Dervîş Ataullah'ın çoçuğu olmadığından yerine Seyyid Mehmed'in görevlendirilmesi.

"*Rûha'da Mevlevî tekkesi evkafının kitabeti kimesne üzerinde olmayıp lazım olmakla Mehmed'e kadısı Ebu Bekir arzıyla tevcih. Safer sene 1229*"[122]

Urfa Mevlevîhanesi vakfının kayıtları olmadığından Mehmed'in görevlendirilmesi.

"*Rûha'da Mevlevî tekkesi evkafının bir akçe ile kâtibi Mehmed'e dört akçe daha zam olunup beş akçe ile naibi Süleyman arzıyla tevcih. Zilka'de sene 1231*" [123]

Urfa Mevlevîhanesi vakfının kâtibi olan Mehmed'in bir akçe olan maaşına zam yapılarak beş akçe olması.

1.2.5. Urfa Mevlevîhânesi'nin Vakıfları

6 Kânunuevvel 1327 (19 Aralık 1911) tarihli hazırlanan masraf cetvelinde çarşıda ve dergâhın alt katında bulunan 47 küçük dükkân ile Urfa'daki üç küçük bağ ve bahçenin kiralanarak Mevlevîhâneneye gelir sağlandığını görüyouz.[124]

Seyyid Ahmed Dede adına bilinen dört vakıf vardır.

"Sıddıkıye Mescidi Vakfı

Mevlevîhâne Vakfı

Süleyman ve Abdurrahman Efendi Vakfı

Zulmiyye Camii Vakfı

[120] Karakeçili, *Hurûfât Defterlerine Göre 1690-1837 Tarihlerinde Rûha Kazası, 199.*
[121] Karakeçili, *Hurûfât Defterlerine Göre 1690-1837 Tarihlerinde Rûha Kazası, 199.*
[122] Karakeçili, *Hurûfât Defterlerine Göre 1690-1837 Tarihlerinde Rûha Kazası, 199.*
[123] Karakeçili, *Hurûfât Defterlerine Göre 1690-1837 Tarihlerinde Rûha Kazası, 199.*
[124] KMMA, zarf nr. 68/45.

Ayrıca;

Rızvâniye Camii'nde 5 Hücre

Nacar Pazarında 5 Dükkân

Gümrükhânında 5 Hücre

Kazancı Pazarında 5 Dükkân"[125]

Abdulhamid Dede, Seyyid Ahmed Dede, Mustafa Dede ve Hüseyin Hüsameddin Dede bazı zürriyet ve diğer vakıfların mütevelliliğini de yapmışlardır. Ayrıca Mevlevîhâne, gelir kaynağı olarak bir hamam ve insanların bilâ ecir faydalanabildiği bir kütüphaneye sahiptir.[126]

1.3. Halîlü'r-Rahman Gölü Mevlevî zâviyesi

Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivindeki 491 nolu defterin 374. sayfasındaki 1172/1758 tarihli Mevlevîhâne vakfı kaydına ve 26 Cemaziye'l-âhir 1272 (3 Mart 1856) tarihli bir inhâ ve arzdan Halîlürrahman Mevlevî Zâviyesi vakfının şeyhi ve seccâdenişînliği mutasarrıfının vefatı üzerine yerine nâib olarak Mehmed Veliyüddin adında bir zatın tayin edildiği görülmektedir.[127] Bu kaynaklar ile varlığından haberdar olduğumuz bu Zâviye maalesef bugün mevcut olamadığı gibi herhangi bir emâresinede ulaşılmamıştır.

1.4. Urfa Mevlevîhânesi'nin Urfa'da Bıraktığı İzler

Sûfîler, Kur'ân'da ifade edilen *"O Allah ki, yarattığı her şeyi en güzel bir şekilde yarattı"*[128] âyetinden hüküm çıkararak her işlerinde en güzeli ortaya koyma gayretinde bulunmuşlardır. Allah'ın yarattığı varlık alanındaki her eşyadan benzersiz güzelliği ve estetiği[129] görerek, yaşayarak ve dokunarak, Müslümanlara örnek olmuşlardır. Yaratılmış olan her varlıktaki görüntüyü ve çıkan sesi Yaratıcıya işaret eden bir alâmet olduğunu ifade etmişler. Bu yüzden sûfî, sanatı, hem soyut hem somut anlamda en güzel şekilde ortaya koyan kişidir. Zirâ soyut açıdan ortaya koyacağı estetik, güzellik rûhsal yönde tamdır. Çünkü o, Yaratıcının yaratılışında kendisine verdiği mevcut yeteneklerini ortaya çıkararak akıl ve rûh birlikteliğinin en

[125] *UŞS,* 211/129-790; Bahattin Turgut, *Urfa Vakıfları (1850 – 1900),* (Marmara Üniversitesi SBE, Doktora Tezi) s.204
[126] Turgut, *Urfa Vakıfları (1850 – 1900),* s.210
[127] Ziya Kazıcı, "Osmanlı Arşiv Belgelerine Göre Urfa'daki Vakıf Hizmetleri", *MÜİFD, sy. 5-6 1993,* s. 96.
[128] Bk. Secde, 32/8.
[129] Bk. Hicr, 15/29.

mükemmel derecesini yaşamaktadır. Somut yönü ise, soyut hakikatle nesneye bakan kişi, yaptığı eserde, ortaya koyduğu işte her şeyin en güzelini yapar. "Kalbî akıl", yani gönül-akıl birlikteliği ve tüm duyusal kabiliyetlerini "Güzel"e odaklayan sûfî her halükârda her şeyin en güzelini üretir.[130]

Güzel, Allah'ın kudretinin idrâk edilmesinde önem arzeder. Bir hadîs-i şerîfte "Allah (c.c.), güzeldir, güzelliği sever"[131] buyrulur. Zirâ bilinmelidir ki, İslâm güzel olanı tercih eder. Denilmiştir ki; "İslâm'da güzel, hem ulvi bir değer, hem de ulvi değerlere giden yolu açan bir araçtır."[132] Bu hikmet nazarıyla bakan mutasavvıflar da "Yegâne sevgili olan Allah (c.c.)'ın rızâsını kazanmada birer vasıta"[133] olarak yaptıkları ve gördükleri her şeyi güzelleştirme gayretine gitmişlerdir. Böylece tarîkatlar sözleriyle ve fiileriyle en güzeli yapma gayretiyle içerisinde bulundukları bölgelere birtakım izler bırakmışlardır.

Mevlevîyyede mûsiki bu işin başında gelir. Kıyafetleriyle de kendilerine özgün bir hal almışlardır. Bu başlık altında da Mevlevîliğin Urfa'ya bıraktığı mûsiki becerileri ve mesnevî makam geçki formalarıyla yine Urfa'da giyilen yerel bir kıyafet olan kürk modelini anlatmaya çalışacağız.

1.4.1. Mûsikî ve Mesnevî Gazel

Mûsikî insanoğlunun gönlüne dokunan, dertli gönüllere sürur veren bir iksirdir. İnsanoğlu tarihi boyunca mûsikîden vazgeçmemiştir. Tarikâtlar da bu mükemmel iksiri kullanarak gönülleri celbetmiş, onları Hakk'a vasıl olma gayesi gütmüşlerdir. Cehrî zikir yapan tarîkatlarda mûsiki vazgeçilmezdir. Bir kısım tarîkatlarda mûsikî sadece sözlü bir şekilde icrâ edildiği gibi azımsanmayacak bir kısmında da estrümanlarla icrâ edilmiştir. Tarikâtlar içerisindede mûsikîye ayrı bir önem veren Mevlevîyye tarikâtıdır.

Mevlanâ'nın eserlerinde mûsikîyi metheylemiş ve kendisinin de rebâb çalmış olmasından dolayı Mevlevîyye tarikâtında en kıymetli sanat mûsikî olmuştur. Türk mûsikî ve sanatında Mevlevîyye mûsikîsini göz ardı etmek elbette mümkün

[130] Ali Tenik, "Tasavufî Perspektifte Nesnedeki Sanat ve Estetik Algısı", *İslam ve Sanat* , (Tartışmalı İlmi toplantı 07-09 Kasım 2014),(İstanbul: 2015), s.493.
[131] Müslim, İman, 147.
[132] Mehmet Gönül, "Mevlevîlik ve Mûsiki", (SÜİF, İstem, Yıl:5, Sayı:10, 2007) s.78.
[133] Gönül, "Mevlevîlik ve Mûsiki", s.79.

değildir.[134] Bu sebebten dolayı Mevlevî dergâhları aynı zamanda birer konservatuar görevi görerek bulundukları bölgeye ve topluluklara tesirler bırakmıştır.

Mûsikiyi, insanı maddî âlemden manâ âlemine taşıyan bir vasıta olarak gören mutasavvıflar bu sanâatı İslâm'a uygun bir forma getirerek insanları Hakk'a çağırmada etkili bir şekilde kullanımışlardır. Hiç şüphesiz bu çalışmaların başında Mevlevîyye tarîkatı gelmektedir. Bu icrâ tarzı "Tekke Mûsikisi" diye ismlendirilmiştir. Mevlevîlerin ortaya çıkarmış olduğu Mevlevî âyin-i şerîfi, Mevlevî dervîşlerin semâ zikri icrâ ederken kullandıkları bir tekke mûsikî formudur. "Bir dinî mûsiki terimi olarak âyin, söz ve saz mûsikisinin birlikte ve nöbetleşe yer aldığı, üslûb ve inşâ bakımından tekke mûsikisinin yüksek değerde ve seçkin eserlerine denilmektedir. Her birine "selâm" adı verilen dört kısımda tertip edilen âyinlerin güfteleri Mevlânâ'nın Mesnevî, Dîvân-ı Kebîr ve Rubâʿiyyât adlı eserlerinden, oğlu Sultan Veled'in şiirlerinden ve bazı Mevlevî şairlerinin manzûm eserlerinden alınmıştır. Güftelerde mısra sonları şiirin veznine uygun "hey hünkâr-ı men, sultân-ı men, raʻnâ-yı men, zîbâ-yı men, makbûl-i men, matlûb-i men" gibi terennüm denilen kelimelerle süslenerek zenginleştirilmiştir..[135]

Âyîn-i şerîfi icrâ etmekle vazifeli topluluğa mutribân veya sâzende adı verilir. Bu heyette âyin okuyanlara âyinhân ya da hânende denilir. Bunları kudümzenbaşı yönetir. Neyzenbaşının idaresindeki saz heyetinde ise öncelikle ney, kudüm, rebâb ve halîle gibi sazlar yer alır. Yalnız semâ âyini veya mukâbele olarakta ismlendirilen Mevlevî âyini, sadece âyîn-i şerîf icrâsından ibaret olmayıp, ayrıca bir âdâb ve erkânı vardır. Bir âyin-i şerîf icrâ edilirken öncesinde ve sonrasında bulunan aşağıda gösterilen safhaları içine alır:

- Âyine başlarken okunan aşr-ı şerîf ve şeyh tarafından okunan post duası
- Son selâmdan sonra okunan bir âşr-ı şerîf
- Tarîkatçı veya duâhân dede ile en sonunda şeyh efendinin okuduğu Fâtiha ve gülbânklar ile tamamlanır."[136]

Kapatılana kadar Urfa Mevlevîhânesinde aktif bir şekilde mûsikî icrâ edildiğini biliyoruz. Ayrıca mevlevîhanede mûsikî icrâ eden mutribânların

[134] Akpınar, *Şanlıurfa'da Dini Musiki*, 35.
[135] Cinuçen Tanrıkorur. "Âyin" *DİA,* 1.bs. (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 4/251-252.
[136] Tanrıkorur. "Âyin", 4/251-252.

bulunduğunu ve perşembe akşamları nizâmî bir şekilde semâ âyini icrâ edildiği ulaştığımız bilgiler arasındadır.[137]

19. yüzyıl ve sonrasında Urfa Mevlevîhânesi'nin mûsikî sahâsında oldukça yetkin olduğu, hânende ve sâzende dervîşlerin bulunduğu elde ettiğimiz bilgiler arasındadır. Seyyid Ahmed Dede'nin de 1911 yılında[138] mevlevîhânenin durumu ile ilgili, Konya Çelebîsi'ne sunmuş olduğu bilgilerden de naathân, mesnevihân ve neyzen gibi ustalık, birikim ve sabır isteyen vasıfların bulunması gereken sanatları icrâ eden dervîşlerin bulunduğu beyan edilmiştir.[139] Mevlevî âyin-i şerîfi ancak usta sanatkârlarla icrâ edilebilir.

Yazılı ve şifâhî kaynaklar üzerinde yapılan incelemelere göre, Urfa Mevlevîhânesi'nin son dönem hânende ve sazendelerin bazılarını şöyle sıralayabiliriz: "Neyzen Hacı Mustafa Dede, Neyzen Müslim Sıdkî Efendi, Kûdümzen Hacı Ahmed Efendi, Naathan Hacı Abdullah Dede, Tanburî Abdurrahman, hânende ve sâzende Cürre Mehmed Efendi, hânende Bozan Uzungöl ve Neyzen Kıdey Hâfız'dır." [140]

Mehmet Veysi Dörtbudak tarafından, Urfa Mevlevîhânesi'ne ait elimize geçmiş bulunan bir âyin-i şerîf mecmuası ile bu mevlevîhânede bulunan dervîşlerin mâhir bir mutrıbân ve sazende ekibi olduğu da anlaşılmaktadır.

Urfa Mevlevîhâne'si ile ilgili çalışma yapan araştırmacılar; "Urfa Mevlevîhânesi şehrin müzik kültürünü yüksek oranda etkilemiştir. Urfa halkının Mevlevîhâne'ye verdiği önemden anlaşılmaktadır. Dergâhta icrâ edilen mûsikînin ve semânın cezbedici etkisi ile halk üzerinde vukû bulan tesir, halkın müzik analyışında kendini ortaya çıkarmaktadır. Urfalılar için önemli bir yeri olan mûsîkinin, Mevlevîhane ile olan etkileşimiyle daha da renklendiği, geliştiği görülür." ifadesinde bulunurlar.[141]

Yöresel mûsikî üzerine çalışma yapan bazı araştırmacılar kanaatlerini şöyle ifade etmişlerdir: "Urfa yöresel mûsikîsinin veyahut şehirde icrâ edilen mûsikînin

[137] Döner, Röportaj, 2019.
[138] KMMA, zarf no. 50/3; Küçük, "1650-1740 arası Urfa Mevlevîhânesi'', s.291.
[139]Osman Öksüzoğlu-M. Mercan Özkan, "Şanlıurfa Mevlevîhanesi ve Şanlıurfa Mevlevîhanesi'nde Yapılan Dini Musiki İcralarının La Dini Musiki İcralarına Yansıması" *Dünyada Mevlâna İzleri,* (SÜ Mevlâna Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları: Yayın No: 5 Bildiriler Serisi No: 2 -2010) 397-400
[140] Özkan v.dğ. "Şanlıurfa Mevlevîhanesi 'nde Yapılan Dini Musiki İcralarının La Dini Musiki İcralarına Yansıması", s.397-400
[141] Öksözoğlu v.dğ. "Şanlıurfa Mevlevîhanesi ve Şanlıurfa Mevlevîhanesi'nde Yapılan Dini Musiki İcralarının La Dini Musiki İcralarına Yansıması", s.397

makam formları üzerine kurgulanmasında, Urfa Mevlevîhânesi'nin ve Mevlevî mûsikîsinin azımsanmayacak bir etkisi olduğu aşikârdır. Mevlevîhânede icrâ edilen ayinler; makamların, usûllerin ve güftenin kurgulanışı ve uygulanışı açısından mûsikînin en sanatlı eserleridir. 19. yüzyılda elli bin olarak rivayet edilen Urfa nüfusu içerisinde Mevlevîhâneyi bir mûsikî merkezi olarak düşündüğümüzde, şehirde icrâ edilen mûsikînin buranın üzerinden şekillendiği sonucunu rahatlıkla çıkarabiliriz."[142]

Yaptığımız röportajlarda; "30 Kasım 1925 'de 667 sayılı kanun ile kapatılan tekke ve zaviyelerin sahipleri olan tarîkatlar hayatlarını kısmen de olsa devam ettirmişlerdir. Evlerde ya da toplanabildikleri yerlerde tasavvufî sohbetler, zikirler yapılmış tekke mûsikîleri icrâ edilmiştir. Urfa Mevlevîhânesi son şeyhi olan Hâsan Selahaddin Dede de vefatına kadar Mevlevîliği ve mevlevîhânede icrâ edilen mûsikîyi sıra gecelerinde devam ettirmiştir. Evlerde sıra geceleri adı altında mesnevî dersleri yapılmış ve Mevlevî mûsîkisi icrâ edilmiştir."[143]

Sıra geceleri asırlık bir tarihe sahiptir. Bu geceler dinî sohbetlerin yapıldığı, edebiyatın konuşulduğu, tarih ve menkıbelerin hikâye edildiği bir meclistir. Aynı zamanda içerisinde usta-çırak geleneği bulunan bir ilim irfân mektebidir. Yardımlaşmanın ve paylaşmanın, usul, edep ve erkânın öğretildiği âdâb-ı mu'âşeret derslerinin birebir tecrübe edinilerek öğrenildiği, istişârelerin yapıldığı bir şûradır. Bu meclislerin olmazsa olmazıda mûsikîdir.[144]

Tekke ve zâviyelerin kapatılmasından dolayı Urfa'da bulunan mutasavvıflar da sıra gecelerine katılarak tekke ve camilerde icrâ edilen mûsikî eserlerini bu gecelere taşımışlardır. Böylece sıra geceleri kurumsal bir değer kazanmıştır. Halen günümüzde icrâ edilen, "Ben bir Yakup idim", "Alaydın elin elime" "Yar yüreğim yar gör ki neler var", gibi birçok tasavvufî eser dergâhlardan sıra gecelerine intikal etmiştir. Mesnevî Gazel de Urfa Mevlevîhanesi'nden sıra gecelerine intikâl eden bir formdur.

Urfa Mevlevîhânesi kapatıldıktan sonra sıra gecelerinde toplanan Mevlevî müzisyen dervîşler veya dergâh ile teşrik-i mesâîde bulunan Urfalı müzisyenler

[142]Öksözoğlu v.dğ. "Şanlıurfa Mevlevîhanesi'ndeYapılan Dini Musiki İcralarının La Dini Musiki İcralarına Yansıması" , s. 397-400.
[143] Döner, Röportaj, 2019.
[144] Köseoğlu v.dğ. "Şanlıurfa Mevlevîhanesi ve Şanlıurfa Mevlevîhanesi'nde Yapılan Dini Musiki İcralarının La Dini Musiki İcralarına Yansıması", s.397.

Mevlevîliği öylesine özümsemişlerdir ki; mevlevîhânede dînî boyutta dinledikleri âyinlerin sanatlı yapısını ve sözlerini mevlevîhânedeki klâsik üslubu muhafaza ederek gazel formunda icrâ etmişlerdir. Menşei Urfa Mevlevîhânesi olan ve Hicâz makamında icrâ edilen bu gazel, güftesi Mevlânâ'nın Mesnevî'sinden alındığı için "Mesnevî Gazel" olarak adlandırılmıştır. Mesnevî'nin ilk on sekiz beyti ile icrâ edilmekte olan bu gazel, gerek sözleri gerekse icrâda ki üslubu açısından mevlevîhânede icrâ edilen dînî mûsikînin bir anlamda dîn dışı mûsikîye yansımasıdır.[145] Urfa'ya hâs olan Mesnevî usûlü makam formlarıyla okuma geleneği uzun yıllardır camilerde okunan mukâbelelerde de görülmektedir.[146]

1.4.2. Urfa'da Giyilen Kürk

Kürkün Urfa'da ne zamandan beri kullanıldığı bilinmemektedir. Ancak son şeklini Mevlevîlikten aldığı bir gerçektir.[147] Şekil itibari ile Mevlevî cübbesine benzer. Dış kısmına kumaş kaplama işine "şakaf" denir ve üstüne birtakım şerit denen ensiz işlemeli kumaştan nakış yapılır. Mevlevî cübbesi gibi omuz, kol yanları, kol ağzı, sırt kısmı, etek çevresi ve ön kısmına dikilir. Biri sırt kısmında diğeri de etek kısmında olmak üzere iki tane "لا" lâmelif nakışı vardır. Bu nakış Mevlevîlikten gelmektedir.[148] Lâmelif harfi" لا اله الا الله kelime-i tevhid lafzına işaret eder.

Kürk yapımı, koyun kürklerinin işlenerek kışlık giysi haline getirilmesi Urfa tarihinin eski sanatlarından biridir. Ana karnında tüylü olarak ölen ya da en fazla beş aylık iken ölen kuzuların tüylü derilerinden yapılan yakasız, dış kısmı kumaşla kaplı abaya benzer geniş giysiye "Kürk" denir. Anadolu'da Urfa'ya hâs olan bu kürk Urfa dışında başka bir Anadolu coğrafyasında yapılmamaktadır. Sonbahar ve kış aylarında genç yaşlı, köylü şehirli her kesim tarafından giyilmektedir.

Kürk ustaları kürkün yapımı ve kalitesi hakkında şu bilgileri verirler: "İnce Kürk, Orta Kürk ve Kaba Kürk olmak üzere üç sınıf vardır. İnce Kürk ana rahminde ölen kuzunun derisinden, orta kürk 1-2 aylık iken ölen kuzunun derisinden, kaba kürk ise 4-5 aylık kuzunun derisinden yapılır. Kuzunun yaşı büyüdükçe kürkün

[145] Köseoğlu v.dğ. "Şanlıurfa Mevlevîhanesi'nde Yapılan Dini Musiki İcralarının La Dini Musiki İcralarına Yansıması" , s.397-400.
[146] Ömer Altun, Röportaj, Şanlıurfa 2021.
[147] Döner, Röportaj, 2019.
[148] Gölpınarlı, *Mevlâna'dan Sonra Mevlevîlik*, s.348.

kalitesi ve değeri düşer. Kürk yapımında siyah, beyaz ve alaca renkte tüyleri olan üç çeşit deri kullanılır. Her rengin kıvırcık türü daha makbûldur. Ancak en kıymetlisi siyah tüylü deridir. Çok az bulunan siyah tüylü deri cinsi ancak beyaz ve alaca kürklerin yakaları, kol ağızları ve eteklerinin ihtiyacını karşılayabilmektedir. Kürk derileri tüy cinsleri bakımından kıvırcık, çakmaklı (beyaz tüy dalgalı bir şekildedir) ve düz (tüyler beyaz renkte ve dalgasızdır) olmak üzere üç gruba ayrılır."[149]

1.5. Günümüzde Urfa'da Mevlevîlik

Urfa mevlevîhâne'si son şeyhi olan Mevlevî Hâsan Efendi'nin 1956 yılında vefat etmesiyle Urfa'da Mevlevîyye tarîkatı 1997 yılına kadar zamanla Urfa'da unutulmuştur. Ta ki Abdulhekim el-Mevlevî 1997 yılından itibaren bu tarîkata irşâd faaliyetlerine başlayana değin. Abdulhekim Hoca Efendi Eyyübiye ilçesi Beykapısı Mahallesi 978. Sokakda inşâ ettirdiği dergâhta Mevlevîyye tarîkatı ile Kadirîyye ve Nakşîbendiyye tarîkatının usûl, âdâb ve erkânlarını devam ettirmektedir.[150]

1.5.1. Abdulhekim el-Mevlevî (Taşkın)

Şeyh Abdulhekim Efendi, Şanlıurfa'da 25 yıla yakındır Mevlevîyye tarîkatında hizmet ve irşâd görevini üstlenmiş bir şahsiyettir. Tasavvufî hayatı ve ilmiyle insanların hürmetlerini ve dikkatlerini celbeden bir zattır. 1974 yılında Şanlıurfa'nın Topdağı mahallesinde dünyaya geldi. Soyları Hz. Peygambere (s.a.v) dayanır. Babası Halîl Hoca Efendi, Urfa'nın tanınmış mütebâhir âlimlerindendir.[151] Babası ve vâlidesi Allah'ın rızâsına talip, takvâ ehli, cömert insanlardır. Abdulhekim Efendi daha küçük yaşlarda iken babasından eğitim almaya başlar.

1.5.1.1. Tahsili ve Hocaları

Abdulhekim el-Mevlevî ilk tahsilini babasının yanında, bugün cami olarak kullanılan Kıbrıs Tekkesi'nde yapar. Babası da ilmi tedrisatını Urfa'da "Arap Hoca" namıyla meşhûr Muhammed Tokmak Efendi'nin yanında yapmıştır. Arap Hoca da

[149] İmam Karataş, Röportaj, Şanlıurfa, 2021.
[150] Abdülhekim Taşkın, Röportaj, Şanlıurfa, 2020.
[151] "Halîl Hoca Efendi, 1947 yılında Urfa'nın Hilvan ilçesi Nacaruk köyünde doğdu. Babası Abdullah Efendi bölgenin ileri gelenlerindendi. İlmi tahsilinini, askerî görevini ifa ettikten sonra Arap Hoca'nın yanında yapar. Gündüzleri çalışır akşamları ders okuyarak Arapça, Tefsir, Hadis ve Fıkıh alanında kendini yetiştirir.12 yıl imam hatiplik yapar. Urfa' da Fıkıh alanında otorite olmuştur. Öyleki hergün kapısının önünde fetvâ soran insanlar bulunurdu. Hacı Şükri Baba'nın da mürîdi idi. 2017 yılında vefat etmiştir." (Taşkın, Röportaj, 2021)

Urfa'nın büyük âlimlerinden olan Şeyh Abdurrahman Buluntu Hoca'nın icâzetli talebesidir. Şeyh Abdülhekim Efendi, babasının yanındaki tahsilini tamamladıktan sonra yine Urfa âlimlerinden olan Molla Ma'sûm'dan ve Kıraat âlimi Molla Ali Bayar hoca efendilerden Arapça, Hadis, Tefsir, Fıkıh, Fıkıh Usûlu, Hadis Usûlu ve Kıraat dersleri alır. Mardin ulemâsından Nakşî şeyhi Seyyid Ali Becirmanî'den hem ilmî icâzetini hem de "Kıraatı Seb'a" üzerine kıraat icâzeti alır. İyi derecede Arapça, Kürtçe, Farsça ve Osmanlıca bilmektedir.[152]

Abdülhekim el-Mevlevî aynı zamanda birçok zanaatta da icâzetli ve ustadır. El sanatlarından günümüzde yok olmaya yüz tutmuş kazazlık ve saraçlık gibi, görsel yönleri ağır basan ve yoğun bir gayret isteyen mimarlık, taş işçiliği, demircilik, marangozluk ve kuyumculuk gibi, dikkat ve titizlilik gerektiren terzilik, saat tamiri, aşçılık, gramafon tamiri vb. mesleklerde eserler ortaya çıkararak bu meslekleri hakkıyla icrâ etmektedir. 2017 yılından bu yana Türkiye genelinde cami ve şahıslarda bulunan Kutsal Emanetlerin[153] korunması, muhafazası, bakım, onarım ve kayıt altına alma gibi konularda çalışmalar yapmaktadır. Adıyaman, Afyon, Ankara, Bursa, Balıkesir, Çanakkale, Antep, İzmir, Maraş, Kayseri, Kilis, Kütahya, Niğde, Mersin ve Urfa gibi birçok kentte Kutsal Emanetlerin hizmetini yapmıştır.[154]

1.5.1.2. Tasavvufa İntisabı ve Tasavvufî Düşüncesi

Tasavvufla ilk buluşması küçük yaşlarda babasının şeyhi olan "Hacı Şükri Baba" diye meşhûr Şükri Kılınç Efendi'yle (ö.1981)[155] başlar. Daha sonra 18 yaşında iken Kâdirî tarîkatı halifelerinden Urfa'da medfûn olan Dede Osman Avnî Hazretleri'nin silsilesi üzere Kâdirî şeyhi olan Ekrem Efendi'ye intisâb eder. Tarîkatın ilk derslerini Ekrem Efendi'nin Urfa Vekili olan Yasin Efendi'den alır. Ekrem Efendi'nin vefatından sonra bir müddet daha Yasin Efendi'nin yanında kalan Abdulhekim Efendi, Yasin Efendi'nin kendisine başka bir mürşid aramasını telkin etmesiyle bir mürşid arayışına başlar. Daha önceden namını duyduğu Mahmut Sami Ramazanoğlu Hazretleri'nin (ö.1984) İstanbul'da bulunan Halifesi Muhammet Hikmet Tuzkaya Efendi'ye (ö.2020) intisab eder. Hikmet Efendi'den Kâdirî ve

[152] Taşkın, Röportaj, Şanlıurfa, 2021.
[153] "Peygamber Efendimiz'den (s.a.v) ve İslâm büyüklerinden kalan eşyalardır."
[154] Taşkın, Röportaj, 2021
[155] "Şeyh Muhammed Şükrü Efendi, Şanlıurfa'nın yakın tarihinde tasavvuf ve tarîkat şahsiyetlerindendir. Tasavvufî hayatı ve ilmiyle insanların hürmetini ve ilgisini çeken bir zattır."

Nakşî tarîkatı terbiyesini alır. 1996 yılında Hikmet Efendi'nin kendisine ilimsiz tasavvufun olmayacağını ikaz ederek Urfa'da bir medrese ve dergâh kurmasını söyler. Abdulhekim Efendi şeyhinin müsadesiyle Mevlevî tarîkatı adâb ve usullerini de devam ettirir. Sohbetlerinde Mesnevî okumalarına devam eder.[156] Mevlevîlik icâzetini Urfa Mevlevîhânesi son Şeyhi olan Mevlevî Hâsan Efendi'nin oğlu Ahmet Asaf Efendi'den alır. Bu icâzet Ahmet Asaf Efendi'nin rüyasında gördüğü manevî bir işaret üzere verilir. Asaf Efendi bu durumu şöyle anlatmaktadır:

"1996 yılı aralık ayının son günleriydi. Peşpeşe üç gece rüyamda dedem Seyyid Ahmed Dede'yi gördüm. Rüyamda bana "Evladım ayaklar altında kaldık. Urfa'ya git emaneti ehline ver de bu tarîkat ve Mevlevîhâneyi ihyâ etsin. Gördüğüm bazı işaretler ile de 1997 yılında Urfa'ya gelerek Abdulhekim Hoca Efendi'ye emaneti verdim. Abdulhekim Efendi'nin tarîkatte olan gayretlerini gördükçe dedemin rüya âleminde bana vermiş olduğu vazifemi hakkıyla derûhte ettiğimin inacındayım."[157]

Tasavvufta ilmin şart olduğunu söyleyen el-Mevlevî ilme önem vermektedir. Bu sebeble dergâhı aynı zamanda bir medresedir. Burada talebelere ve dervîşlere başta Kur'ân-ı Kerîm eğitimi olmak üzere; Arapça Sarf ve Nahiv bilgisi, Tefsir, Hadis, Fıkıh, Hadis usulü, Fıkıh usulü, Akaid, Osmanlıca ve Farsça derslerinin yanında hâfızlık, Hüsn-i Hat ve Tezhip eğitimi verilmektedir. Ayrıca derslerinde başarılı olan talebelere taş işçiliği, kuyumculuk ve ağaç oyma sanatıda öğretilmektedir.

Tasavvuf erbâbının kendisini her yönden geliştirmesi gerektiğini ifade eden Şeyh Efendi; "Sâlik ne iş yaparsa yapsın önceliği Allah'ın rızâsı olmalı" ve yaptığı işini aşkla en güzel şekilde yapmalıdır. Mevlevîyyede bu bir esastır". der. Bu sebeble kendisi de dervîşlerine ve talebelerine bunu telkin eder.

Abdülhekim el-Mevlevî; "Öncelikle tarîkata intisâb etmek isteyenin vasıflarının tasavvuf terbiyesi almaya hazırmıdır ona bakılmalıdır. Eğer buna hazır ise tarîkat dersleri kendisine telkin edilir. Şayet hazır değilse önce o vasfın kazandırılması gerekmektedir. Böylelikle kişiye aşamalı olarak sülûk dersleri verilir." ifadesiyle tasavvufun özel bir eğitim olduğuna dikkat çekmektedir. Kendisi

[156] Taşkın, Röportaj, 2021.
[157] Döner, Röportaj, 2019

üç tarîkattan icâzetlidir. Dergâha intisâb edenlerin vasıflarına göre Mevlevî, Kâdirî ve Nakşî sülûku dersleri vermektedir.

Abdülhekim Efendi birçok kişiye semâ yapma icâzeti vermiştir. Ancak günümüzde foklorik olarak yapılan semâya da şiddetle karşıdır. Çünkü semânın bir zikir olduğunu, insanlar için eğlence olmadığını ifade etmektedir. Eskiden Mevlevî dergâhlarının yatsı namazından sonra kapılarının kapatıldığını ve içeri giriş çıkışların yasak olduğunu söyleyen Abdülhekim Efendi, semânın haftada bir defa ya da özel gecelerde halka açık olarak icrâ edildiğini, yoksa semânın herkesin göreceği zamanlarda yapılmadığını ifade etti.

Tasavvufun husûsî bir yol olduğunu söyleyen Abdülhekim Efendi; kişi öncelikle İslâm'ın esaslarını bilmek ve yerine getirmekle mükelleftir. Şeriat olmazsa tasavvuf da olmaz. Zirâ tasavvuf İslam çatısı altındadır. Öncelikle İslam'ı güzel yaşamak lazımdır. Kur'ân ve Sünnet üzere olmayan bir tasavvufî yol düşünülemez. Ayrıca bir mürîdin tasavvufta yol alabilmesi için şu on üç şeyi kendisine esas edinmesi gerektiği kanaatindedir.

1. Hz. Muhammed'in (s.a.v) şefkatini
2. Hz. Âdem'in pişmanlığını (a.s)
3. Hz. İsmail'in (a.s) teslimiyetini
4. Hz. İbrahim'in (a.s) cömertliğini
5. Hz. Musa'nın (a.s) muhabbetini
6. Hz. Ebubekir'in (r.a) sıddıkıyetini
7. Hz. Osman'ın (r.a) hayâsını
8. Hz. Hamza'nın (r.a) şecaatini
9. Hz. Ali'nin (r.a) emre hazır olmasını
10. Mevlânâ Hazretleri'nin aşkını
11. Abdulkadir Geylanî hazretleri'nin edebini
12. Nakşibendî Hazretleri'nin sünnete ittibasını
13. İmam-ı Rabbanî'nin hizmetini

Abdülhekim Efendi, dervîş ve talebelerine her zaman Kur'ân ve Sünnet'e ittibâyı tavsiye eder. En önem gösterdiği konu; insanların Allah ve Resûlüne karşı olan muhabetlerinin artmasını sağlamak ve her Müslümanın ilime, irfâna, hikmete ve edebe yönlendirmektir. Ayrıca örf ve adetlere ayrı bir önem veren biri olarak

kültür yozlaşmasını bir nebze de olsa engellemek için, zihinlere İslâm ve ona hizmet etmiş toplumların kültürlerini ve kadîm sanatları muhafaza etme bilincinin verilmesi için de oldukça çaba sarf etmektedir.

Tasavvufî hayatında önemli dersler ve feyiz aldığı kişiler; Hacı Şükrü Efendi, Şeyh Muhyiddin Basreti, Şeyh Hüseyin Sisemi ve Şeyh Asım Ohini'dir. Ayrıca tasavvufî eğitimi sırasında tesirinde kaldığı şahsiyetler de Şeyh İmam Kosan, Şeyh Müslüm Hâfız ve Buluntu Abdurrahman Hoca'dır.[158]

1.5.2. Günümüzde Urfa Mevlevî Dergâhı

Dergâh, Urfa'nın eski çıkış kapılarından biri olan bugün Eyyübiye ilçesinde bulunan cumhuriyet öncesi "Bâbu'l-Emir" ve "Beg Kapusu" diye isimlerle anılmış, günümüzde "Beykapısı" ismini almış mahallede inşâ edilmiştir. Dergâh, 2009 yılında 600 metrekaresi avlu 400 metrekaresi iki katlı cami ve avluyu çevreleyen sıra sıra kemerli yapısıyla 3000 metrekarelik bir oturuma sahip olacak şekilde inşâatına başlanarak, 2014 yılında inşâatı tamamlanıp kullanılmaya başlanılmıştır.[159]

Yapıda, Osmanlı mimârîsi ve Urfa tarihi (avlulu) evlerinin izleri görülmektedir. Hem mescit hem semâhane hem de zikir meclisi olarak kullanılan altı sütun üzerine bindirilmiş beyzî şeklinde bir kubbesi, mihrap ve minberleri bulunan tamamı taştan yapılmış toplamda 600 merekarelik bir oturuma sahip bir camisi vardır. Cami ustalık isteyen bir ses akustiğine sahiptir. Mikrofon ve hoperlör kullanılmadan da mihrapdaki ve mimberdeki sesler caminin her köşesinden duyulmaktadır. Ses akustiği için kubbede çömlekler kullanılmıştır. Caminin mimârî yapısı mühendislik işleri ve ses akustiği tekniği tamamen dergâhın şeyhi olan Abdülhekim el-Mevlevî'ye aittir.

Avlu ortasında iki kuyu bulunmaktadır. Yaz aylarında hem semâ icrâ edilen bir saha aynı zamanda da misafirlerin ve dervîşlerin oturduğu bir meclis işlevi görmektedir. Avluyu çevreleyen on altı büyük beş küçük kemerli yapı bulunmaktadır. Avluya 2 metre genişliğinde kıble tarafından büyük bir kapıyla girilmektedir. Üst katta kırk kemerden oluşan uzun "U" şeklinde bir koridor vardır.

[158] Taşkın, Röportaj, 2018.
[159] Taşkın, Röportaj, 2018

Dergâhın alt katında on tane dervîş hücresi, iki büyük misafir odası, mutfak, kiler, bir kuyumcu atölyesi ve Şeyh Efendi'ye ait bir oda bulunmaktadır. Üst katta ise eğitim gören talebeler için yatakhaneler, ders odaları, kütüphane ve müderris odaları vardır. Şu anda dergâhta eğitim alan yüz küsür talebe bulunmaktadır.

Her hafta salı günleri semâ âyini, cumartesi günleri de sadece mukâbele yapılmaktadır. Perşembe günleri de halka açık sohbetler yapılmaktadır. Mevlevîhâne'de tarîkat usülü gereğince aşçı dede, kazancı dede, meydancı dede, gülbângcı, mütribân ekibi ve yaklaşık yirmi kadar da semâzen bulunmaktadır.

Semâzenler ve mütribânlar Şeyh Efendi'nin izni olmadan dergâhın dışında herhangi bir yerde semâ yapmamaktadırlar. Semâzenlerin ekseriyeti ilim tahsil eden kişilerdir. Dergâhta her yaştan kişiyle karşılaşmak mümkündür.[160]

[160] Taşkın, Röportaj, 2018

İKİNCİ BÖLÜM

URFA'DA MEVLEVÎLER

Bu başlık altında Urfa'da bulunan Mevlevî şeyhleri, dervîşleri ve Urfa'lı olan Mevlevî zatları zikredeceğiz.

2.1. Külhânî Ali Dede

Külhanî Ali Dede, 17. yüzyılda yaşadığı bilinen bir Mevlevî şeyhidir. Urfa'lıdır. Genç yaşta memleketinde baş gösteren veba istilası ile ailesinin tamamı vefat eder. Kendi memleketinde yalnızlığa dayanamayıp, Bağdat'a hicret eder. Varlıklı biri olan Ali Dede orada ticaretle meşgul olur. Zaman zaman işlerini bırakarak, Peygamber ve evliyâ kabirlerini ve zamanın velîlerini ziyarette bulunur. Her yıl Muharrem ayında Aşâra günü Kerbelâ matemine katılır. Bir defasında Mevlevîlerin semâ zikrine şahit olur ve kendisini manevî bir heyecan kaplar. Bu şevk ile Mevlevî tarîkatna intisâb eder. Bu tarîkatta seyr u sülûkunü tamamlayarak manevî derecelere hâiz olur. Keşf ve kerâmet sahibi biri olarak tanınır. Ancak o bunlarla yetinmeyip malını mülkünü bırakıp, dünya hayatının rahatını ve zevk u sefâsını terk ederek Bağdat'ta bir külhanda inzivâ hayatı yaşar. Bu sebepden dolayı "Külhanî" nisbesi ile anılır.

Rivâyet edilen bir menkıbeye göre; Yeniçeri ocağından kendisine intisâb edip gece gündüz hizmet eden Mustafa adında Yeniçeri ağası olan bir mürîdi vardı. Ali Dede'ye olan hizmet ve sadakatinden dolayı Ali Dede ona " Sana birgün Mustafa Paşa diyecekler'' der. Bu mürîdin halis hizmeti vesilesi ile Dede Efendi'nin kerâmeti zahir olur. Daha sonra Mustafa paşalık rütbesini alır. Bir gün yine Mustafa Paşa, Ali Dede'ye hurma getirir, o da çekirdeğini külhanın bahçesine eker. Ali Dede, bir müddet sonra filizlenen hurma fidesini Mustafa paşaya göstererek "Eğer bu fide meyve verirse, sende büyük bir paşa olursun" der. Bir zaman sonra Mustafa Paşa, İstanbul'a çağrılır ve Azak Kalesi kuşatmasına serdâr tayin edilir. Ali Dede de bu kuşatmaya, Mustafa Paşa ile beraber katılır. Ancak bu kuşatma sonucunda, fetih müyesser olmaz. Dönemin sultanı kendisine bir mektup yazarak; öncelikle kendisine duâ etmesini ve lutfederek emrine tabi olup Bağdat'ta ki külhanı terkederek yanına gelmesini ister. Dede Efendi de bu davete icâbet ederek İstanbul'a gider. Vefatına yakın tekrar Bağdat'a dönerek orda vefât eder. Bağdat

Mevlevîhânesi haziresine defnedilir.[161] Külhanî Ali Dede'nin halefi Zencirkıran Mehmed Dede'nin yanında Mevlevî terbiyesini almış olan Dervîş Ali Lâmekân'dır.[162]

Külhanî Ali Dede'ye ait bir gazel:

"Subha denlü yasdanan yârün eşigi tâşını
Giceler kûyın sulayan akıdup gözyaşını

Zârılıklar idüben uyumayan şeb tâ seher
Kûyınuñ pîr ü cüvânun şehrinü ev başını

Gam be-yâbânında aklın yitürüp bî-hûş olan
Bilmeyen kendüyi teşhîs itmeyen yoldaşını

Kimdürür bilmek dilerse hüsn-i nakşında habîb
Vâlih ü şeydâ olup fehm itmeyen kardaşını

Külhanî derdin o şûha bilmiş olsun a dôstlar
Mekteb-i aşk içre dersin unudan kallâşını"[163]

2.2. 'Abdî (Abdullah) Dede

Aslen Urfalı 'Abdî (Abdullah) Dede, "Sırrî 'Abdî Dede" olarak meşhûrdur. İyi bir medrese eğitimi görmüştür. Kaynaklarda; "mütebâhir âlim, büyük evliyâ, zâhirî ilimlerde emsâllerininin en üstünü, takvada zamanının Bâyezîd'ı, evliyânın nefis kitaplarının çoğunu tasavvuf ilmiyle cem' etmiş, devrindeki şeyhlerin himmet kapısı, beldelerin ve şehirlerin mukaddes mabedlerinin seyyâhı, Allah Teâlâ'nın hâs kullarından bir yiğit" gibi ifadelerle bilinir. Konya'ya giderek 1. Bostan Çelebî'ye intisâb eder. Dergâha ve ihvânlara hizmette bulunur.

[161] Mustafa Sakıb Dede, *Sefîne-i Nefîse-i Mevlevîyân,* (Mısır,1293- TBMM Kütüphanesi, Raf no:71005112) III/33; Fatih Odunkıran, *Mevlevî Tezkiresi: Sefîne-i Nefîse-i Mevlevîyân (İnceleme Metin)*, (İstanbul Üniversitesi SBE Doktora Tezi, 2020) s.2115

[162] Odunkıran, *Sefîne-i Nefîse-i Mevlevîyân (İnceleme Metin),* s.2116 ve Sakıb Dede, *Sefîne-i Nefîse-i Mevlevîyân,* III/34

[163] Esrar Dede, *Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevlevîyye (İnceleme-Metin*), İlhan Genç (haz.) (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay. 2018) , 185.

Nice mertebeler ve manevî derecelere ulaşarak Bostan Çelebî'den halifelik alır.[164] İlk olarak Galata Mevlevîhânesi şeyhliğine atanır. İsmâil Rusûhî Ankaravî'nin (ö.1041/1631) Galata Mevlevîhânesi postnişinliğe geçmesinden dolayı 'Abdî Dede kendi parası ve yine kendisine ait olan Kasımpaşa'daki bostanlığında Kasımpaşa Mevlevîhânesi'ni yapar. Bostan Çelebî'nin izni ile vefatına kadar burada şeyhlik yapar. Kasımpaşa Mevlevîhânesi şeyhlerinin ekseriyeti 'Abdî Dede'nin soyundandır.

Kerâmetleriyle meşhûr olan 'Abdî Dede zamanının sultanlarının dikkatini de çekmiştir. Evliya Çelebî (ö.1095/1684) bu zat hakkında şu bilgileri verir; " 'Abdî Dede ilahî aşka dalmış hal ehli bir kimse idi. Mesnevî-i Şerîf'e verdiği manalar âşıkları kendinden geçirirdi. Vaaz ettiği sırada dergâha biri gelse, onu daha önce hiç görmediği halde ismiyle çağırarak "Safa geldin falan efendi" derdi. Kendileri semâ meşk edince bütün dervîşler şaşkınlıktan mest olurlardı. Kerâmetlerinden biri şudur: Sultan IV. Murad Han (1623-140) Bursa'dan İstanbul'a dönerken Bozburun adlı yerde batmak tehlikesiyle karşı karşıya kalır, o sıra sultan, 'Abdî Dede'yi kayık başında görür. Dede elindeki bahçe küreğiyle "Sakin ol Melik Küddüs hakkı için" diyerek denize vurur ve dalgalar çekilerek deniz sakinleşir. Batmaktan böylelikle kurtulurlar."[165]

Kendileri "*Dünyayı terketmek her hayrın başıdır*"[166] hadisi şerîfiyle amel ederek ırgatlık yapıp kendi el emeği ile geçinir ve vakıf gelirlerini dervîşlere ve fakirlere dağıtırdı. Sultan IV. Murad ile dostluğu vardı. 'Abdî Dede Osmanlıda ilk olarak iki tarîkatı, Nakşî/Ahrarî[167] meşîhatıyla Mevlevî meşîhatini yürüten kişidir.[168]

1041/1631-1632 yılında vefat eder. Kabri Kasımpaşa Mevlevîhânesi Mescidi'ndedir.[169]

---

[164] Odunkıran, *Sefîne-i Nefîse-i Mevlevîyân (İnceleme Metin)*, 1383; Sakıb Dede, *Sefîne-i Nefîse-i Mevlevîyân*, II/54.
[165] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 2/327.
[166] Odunkıran, *Sefîne-i Nefîse-i Mevlevîyân (İnceleme Metin)* 1386- Sakıb Dede, *Sefîne-i Nefîse-i Mevlevîyân*, II/56.
[167] Nakşibendiyye tarikatının Ubeydullah Ahrâr'a (ö. 895/1490) nisbet edilen bir kolu.
[168] Aşçı İbrahim Dede "*Aşçı Dede'nin Hatıraları*" Mustafa Koç ve Eyüp Tanrıverdi (haz.) (İstanbul: Kitabevi Yay. 2006) 1/XXIX.
[169] Ayşe Gül Başaran, *Hadîkatü'l-Cevâmi' (İnceleme- Metin),* (İstanbul, Marmara Üniversitesi, SBE. İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı Yüksek Lisans: 2001) II/37.

2.3. Mevlânâ Ali Dede

Ali Dede hakkında detaylı bir bilgiye ulaşamadık. Urfa'da şeyh Şânî diye meşhûr olan Halvetî Şeyhi Gazi Muhammed Ramazan Efendi'nin 1658 tarihli vakfiyesinde şahit olarak "Fahrü'l – Müderrisin Mevlânâ Ali Dede el-Mevlevî" olarak geçmesinden onu öğreniyoruz. "el-Mevlevî'' nisbeti sadece Mevlevî tarîkatından olanların kullandığı bir isimdir. Bu isimden yola çıkarak bu zatın bir Mevlevî, Dede mahlasıyla da tarîkatta makam sahibi olduğunu anlayabiliriz. "Fahrü'l – Müderrisin diye zikredilmesi de onun ilmi seviyesinin ne kadar yüksek olduğuna işâret etmektedir."[170] Ayrıca anlatılan bir menkıbeye göre; Haydar Dede, Yakub Dede ve Ali Dede Mevlevîhâne kurulmadan önce Urfa'da bulunan Mevlevî dervîşleridir. Bir defasında semâ yaparken öyle bir vecde gelmişlerki ayakları yerden kesilmiş, uçmaya başlamışlar. Yakup Dede kalenin eteğine, Ali Dede de bugün nikâh salonu olarak kullanılan Dergâh Nikâh Salonu'nun olduğu yere düşmüş ve oracıkta vefat ederek düştükleri yerlere defnedilmişlerdir.[171] Bu menkıbede zikredilen Ali Dede'nin, Müderris Mevlâna Ali Dede olduğuna ve nikâh salonundaki kabrin de onun olduğuna işaret edilmektedir. Zirâ tarih bağlamında Haydar Dede ile Ali Dede'nin tarihleri aynı zamana tekâbul etmektedir.[172]

2.4. Mevlevî İshak Dede

Mevlevî İshak Dede 1720 tarihli Yusuf oğlu Hüseyin Ağa Vakfiyesi'nde şahit olarak geçer. Eylül 1741 tarihli Urfa Valisi Rıdvân Ahmed Paşa'nın Rıdvâniyye Vakfiyesi şahitleri arasında da ismine ulaşılmasından varlığı bilinmektedir.[173] Ayrıca Urfa hurûfât defterinde de; "Rûha'da Mevlevîhâne tekyesi vakfının beş akçe ile kâtibi olan Muhammed kasr-ı yedinden karındaşı Dervîş İshak Mevlevîye farığın beratı mücübince inayet. Cemaziye'l-âhir sene 1140" ibaresiyle ismi zikrolunmaktadır. Babasının ismi Süleyman Çelebî olarak bilinmektedir. [174]

---

[170] Tenik, *Osmanlı Urfası*, 1/255.
[171] Döner, Röportaj, 2019.
[172] Döner, Röportaj, 2019.
[173] Mahmut Karakaş, *Urfa'da Tasavvuf İzleri*, (Ankara: Şanlıurfa İl Kültür ve Turizm Müd. Yayınları 2017) 183.
[174] Karakaş, *Urfa'da Tasavvuf İzleri*, 183.

2.5. Arif Ali Haydar Dede

Haydar Dede hakkında yazılı olarak ulaştığımız tek kaynak Mustafa Sakıb Dede'nin (ö.1148/1735) Sefîne-i Nefîse-i Mevlevîyân adlı tezkiresidir.[175] Kendisi aslen Saray Bosna'lıdır. 'Atik Dede'nin müntesibidir. Kadirî tarîkatndan da icâzetli olan Haydar Dede aklî ve naklî ilimleri zatında cem'etmiş âlim bir zattır. Özellikle de matematik alanında devrinin önde gelenlerindendir. Birçok beldeye seyahat ederek peygamber ve evliyâ kabirlerinde hizmette bulunup, fakir ve garibanlara hizmet ederek onların duâsını alır. Bağdat valisi Eyüplü Hâsan Paşa (ö.1136/1724) ona çokça hürmette bulunur ve kıymet verir. Çokça seyahat eden Haydar Dede, şeyhinin kendisine halifelik vermesiyle önce Kayseri sonra Urfa'da şeyhlik yapar.[176] Ayrıca Urfa Mevlevîhânesi'nde okunan post duâsında da ismi zikredilmektedir. Asaf Döner'le yaptığımız röportajda da babasından Ali Haydar Dede hakkında şu bilgileri bize nakletti: "Dergâhın bânîsi, âlim ve fâzıl bir zattır.". Haydar Dede'nin yaşadığı dönem 17. yüzyılın ikinci yarısı ile 18. yüzyılın ilk yarısı arasındadır. Kabri mevlevîhânenin semâhane bölümünün güney batı tarafındadır.[177]

Ali Haydar Dede'nin şeyhi Hacı Muhammed Seyyid Dede'dir. Ancak onunla ilgili herhangi bir bilgiye ulaşamadık. Yazılı ve sözlü kaynaklardan ulaştığımız bilgilere dayanarak Haydar Dede'nin Mehmed Ârif Çelebi ve Hacı Ebûbekir Çelebi dönemlerinde şeyhlik yapmış olabileceği düşünülmektedir.[178]

Haydar Dede'nin tespit edebildiğimiz bir vasiyeti:

"*Ey dostlar ve kardeşler! "Her nefis ölümü tadacaktır."*[179] *Emr u fermanı ile Hakk'a vasıl oldum. Sizinle bu dünyada bir daha beraber olamayacağız. Sizlere hakkımı helal ettim. Sizler de hakkınızı bana helal ediniz. Bu fâkiri duâlarınızda untmayacağınızı ümit ediyorum. Beni, sizleri semâ meşk ederken seyretmek için kapının karşısındaki iki revak arasına defnetmenizi istiyorum. Allah'a emanet olunuz."*[180]

---

[175] Sakıb Dede, *Sefîne-i Nefîse-i Mevlevîyân,* II/209.
[176] Odunkıran, *Sefîne-İ Nefîse-İ Mevlevîyân (İnceleme Metin),* 1925; Sakıb Dede, *Sefîne-i Nefîse-i Mevlevîyân,* II/209.
[177] Döner, Röportaj, 2019.
[178] Döner, Röportaj, 2019.
[179] Ali İmran 3/185.
[180] Döner, Röportaj, 2019.

Asaf Döner: "İstenilen vasiyet yerine getirilemedi. İmkânlar müsait olmadığından kapının karşısındaki iki revak arasına değilde, semâhane bölümünün güney batı tarafındaki pencere önüne defnedildi. Üzerine de büyük bir sanduka yapılarak, önüne bir post ve sandukanın üstüne de yeşil bir örtü örtüldü. Ben 1947 yılına kadar buna şahitlik ettim. İstanbul'dan Urfa'ya her geldiğimde uğrar duâ ederdim. Kabrin bulunduğu yer fırın olduğunda kaybolmasın diye yeşil boya ile kabrin üzerine Haydar Dede yazardım." Dedi.[181]

Sefîne-i Nefîse-i Mevlevîyân'da Ali Haydar Dede'nin vasiyeti;

أيها الاخوان والخلان نستودعكم الى اشفق الرفيق هداكم الله تعالى الى أسهل الطريق عليكم بتصحيح النسبة وتخليص النية ومناقب الاخبار ومسالك الابرار والتجنب عن جوار الاغيار وإرخاء الأستار على عرائس الأسرار ومحافظة الأوقات من تخلل الأكدار وإغماض عين الألتفات إلى مافات وماهو آت وإجراء سفينة السير بنسائم الحالات في بحار الشئوم والصفات وأحكام الأحكام بقواعد الثقة والعفة وتأسيس الهمة بصفو العقيدة وصدق العزيمة فمن أضاع الحال فقد أفلس في المآل فاسئلوا التوفيق إلى أسباب التحقيق واستعيذوا من مهالك التقليد في برازخ التفريق ولا تنقطعوا عن قوافل الج العميق واعتبروا من منازل السابقين ومضايق القاعدين وأعبدوا ربكم حتى يأتيكم اليقين

لله درّه وعليه أجره.

"Ey dostlar ve kardeşler! Sizleri en şefkatli dosta çağırıyoruz. Allah sizleri en kolay yola yöneltsin. Size lazım gelen sağlam bir gönül bağı, hâlisâne bir niyettir. Hayırlı insanların menkıbeleri ve iyilerin yollarıdır. Gönül dostlarından başkasını terk etmek, sırları ve başkalarının sırlarını örtmektir. Sürekli kederli olmaktan vakitleri muhafaza etmek, geçmişte ve gelecekte olacak olan bütün iltifatlardan yüz çevirmek, uğursuzluk ve sıfatlar denizinde manevî hallerin esintisi ile gemiyi yürütmektir. İslâmî hükümleri sağlam ve doğru kâidelerle iffetli bir şekilde yerine getirmek, saf bir akîde ve sâdıkane bir ğayret ile himmeti tesis etmektir. Her kim ki manevî halini zâyi ederse gelecekteki hâllerinde de iflâs eder. Hakîkatin sebeplerine ulaşmak için Allah'tan yardım isteyin. Sizi yanlış sapaklara götürecek kısa ayrılıklardan da Allah'a sığının. Manevî derinliklerde yol almış kâfilelerden kopmayın. Sizden öncekilerin çektikleri sıkıntılardan ve menzillerinden

[181] Döner, Röportaj, 2019.

ibret alın. Ölünceye dek rabbinize ibâdet edin. Allah için bunları yapan ecrini alır, hayır (ecir) , Allah için yapanadır." [182]

2.6. Şeyh Mehmed Efendi

Mehmed Efendi'nin hayatı hakkında detaylı bir bilgiye ulaşamadık. Ancak Halîlürrahman zâviyesinde şeyhlik yaptığı bilinmektedir. "Şeyh Ebubekir Vefâî vakfiyesinde kendisine verilen berâtın değiştirilmesi hakkındaki 11 cemaziye'l-evvel 1274 (29 Aralık 1857) tarihli yazısından hakkında bilgi sahibi olduk."[183]

Bu zatla ilgili başka bir dilekçe de şöyledir:

"Evkâf-ı hümâyûn nezaret-i celilesine, Urfa Mevlevîhânesi şeyhi Şeyh Mehmed Efendi'nin bu kere uhdesinde bulunan Şeyh Ebubekir Vefaî Hazretleri evkâf-ı şerîfe nezâreti ciheti içün yedine i'tâ olunan berât-ı şerîf vazifesinin mikdarı mestûr olduğundan tasrihan ve tebdilen berat-ı şerîf isdârı ve i'tâsı beyânıyla vermiş olduğumuz arzuhâlı menzûr-ı sâmîleri buyurulmak üzere leffen irsâl kılınmış olmağla olbâbda iktizâsının icrâsı bâbında irâde efendimindir." (işâret-i âcizânemle) 11Cemâziye'l-âhir 1274"[184]

2.7. Şeyh Şerîf Hüseyin Dede

Hayatıyla ilgili herhangi yazılı bir kaynak ve bilgiye ulaşamadığımız Şerîf Hüseyin Dede Urfa Mevlevîhânesi şeyhlerindendir. Ölüm tarihi bilinmemektedir. Sadece torunlarından olan Asaf Döner'in verdiği bilgiler bulunmaktadır. Döner'in ifadesiyle XVII. yüzyılın ikinci yarısında Türkistan'dan önce hac farizasını yerine getirmek üzere Mekke ve Medine'ye gitmiş. Hac ibadetini yerine getirdikten sonra bir kâfile ile Anadolu'ya gelerek Konya Mevlevîhânesine intisab etmiştir. Bir Mevlevî dervîşi olarak seyr u sülûkunü tamamlayarak Urfa'ya Ali Haydar Dede'nin yanı gönderilmiştir. Hüseyin Dede'den sonraki Urfa Mevlevîhânesi şeyhlerinin hepsi kendi neslindedndir.[185]

2.8. Sâlih Dede

[182] Odunkıran, *Sefîne-i Nefîse-i Mevlevîyân (İnceleme Metin)*, 1927; Sakıb Dede, *Sefîne-i Nefîse-i Mevlevîyân*, II/210.
[183] Kazıcı, "Osmanlı Arşiv Belgelerine Göre Urfa'daki Vakıf Hizmetleri" s.96.
[184] BOA, A. MKT. NZD. 248/68.
[185] Döner, Röportaj, 2019

Şerîf Hüseyin Dede'nin oğludur. Vefat tarihi bilinmemektedir. Mevlevîhânede okunan post duâsında silsilede Şerîf Hüseyin Dede'den sonra gelir. Urfa Mevlevîhânesi şeyhlerindendir. Abdulhamid Dede'nin Dedesi'dir. Hakkında post duâsı dışında herhangi bir yazılı veya sözlü kaynağa rastlanılmamıştır.[186]

2.9. Hüseyin Hüsameddîn Dede

Sâlih Dede'nin oğludur. Vefat tarihi 1792 olarak tahmin edilmektedir. Abdulhamid Dede'nin de babası ve şeyhidir. Hakkında herhangi bir malumata ulaşılmamıştır.[187] Ancak vefat tarihinden hareketle Konya Mevlevîhânesi Şeyhi Hacı Mehmed Çelebî döneminde Urfa Mevelevihanesi'nde şeyhlik yaptığı, edindiğimiz malumatlar neticesinde muhtemeldir.

2.10. Abdulhamid Dede

Urfa Mevlevîhânesi şeyhlerinden olduğu kesin olarak bilinen en eski Mevlevî şeyhi Abdulhamid Dede'dir. Asaf Döner'in verdiği bilgiler göre, 1780 yılında doğdmuş ve Divân Efendisi mütevvelisi de olan Abdulhamid Dede 1876 yılında da vefat etmiştir. Ayşe Hanım ile olan izdivacından Mustafa, Seyyid Ahmed, Sıddık, Hâsan, Hüseyin, Zemzem ve Zeyneb olmak üzere beş erkek iki kız çoçuğu dünyaya gelmiştir. Abdulhamid Dede 18 yaşında postnîşin olmuştur.[188] Abdulhamid Dede'nin 1265 Zilhicce 29/11 Kasım 1849 tarihli arzu hali bu bilgileri desteklemektedir. Aynı zamanda "*'Abd-i dâileri tarîkat-ı âliye-i Mevlevîden olub sinn-ı siğâr-i dâiyanemden beru Urfa Mevlevîhânesi meşihatinde bulunub…*'' ibaresi ile genç yaşta şeyh olduğunu beyan etmektedir.[189] Abdulhamid Dede'nin İstanbul'a giderek 1265 Zilhicce 29/11 Kasım 1849 tarihinde dönemin padişahı Sultan Abdulmecid'e (1839-1861) yazdığı arzuhâlde maddî sıkıntılar yaşadığını ifade ettiği analaşılmaktadır.

"Ma'ruz-ı dâi-i kemineleridir ki

'Abd-i dâileri tarîkat-ı âliye-i Mevlevîyeden olub sinn-ı siğâr-ı dâiya-nemden berü Urfa Mevlevîhanesi meşihâtinde bulunub Mevlevîhane-i mezbûrun hiçbir taraftan habbe-i vâhide irâd ve gelürü olmayub ancak mukaddemen

[186] Döner, Röportaj, 2019
[187] Döner, Röportaj, 2019.
[188] Döner, Röportaj, 2019.
[189] Döner, Röportaj, 2019.

mutasarrıf olduğum tımâr-ı senevî yedi yüz elli kuruşa baliğ olması üzerine zikr olunan tımârların hazine-i celileye hin-i zabtında tımâr-ı mezbûr âcizânem dâhi maâşa tahvil olunarak dergâh-ı fakirânem taâmiyesine mâhiyye altmış iki buçuk kuruş tahsis olunmuş ise de dergâh-ı mezbûr fâkirânemde sakin bulunan birkaç fukarâ ve on iki nefer evlâd u iyal-ı kemterânemle ber vecihle idâre-i âcizâneme kifâyet etmeyerek emir ve idârede giriftar-ı kayd-i iztırab olarak bi'l-cümle fukarâ ve evlâd u iyal-ı râiyânemle sefil ve sergerdân kaldığımızdan zikr olunan tımâr-ı fâkirânem ise elhâne hazihi senevî üç dört bin kuruşa reside olduğundan ve bu ateş-i fakr ve iztırap ile puyân revân derbâr-ı maden karare gelerek yedi sekiz mâhdan berü der saâdetde dahi ötede beride sürünmekde olduğumdan ve buna ise râim ve eşfâk-ı mekârim a'taf-ı cenâb-ı padişahî ve merahim-i âliye-i cenâb-ı sedâretpenahileri bir vecihle kâil ve razı olmayacağından sadaka-i ser merahim efser hazreti şehinşâhî olmak üzere bir mikdar maaş i'tasıyla dâi'-i kemineleri ve evlâd u iyâlim kulları çırağ ve ihyâ buyrulmak hususuna müsaâde-i cenâb-ı devlet penâhileri buyruğ ve şayan buyrulmak bâbında ve her halde emr u fermân hazreti mine'l-emrindir.'' el-Hac Abdulhamid el-Mevlevî''[190]

Abdulhamid Dede, 11 Kasım 1849 tarihinde vermiş olduğu dilekçede Mevlevî olduğunu ve küçüklüğünden yani 18 yaşından[191] beri Urfa Mevlevîhânesi şeyhliğinde bulunduğunu yazmıştır. Mevlevîhânenin hiçbir gelirinin olmadığını ifade etmiştir. Ancak öncelerinde tasarrufunda olduğu tımârın senede yedi yüz elli kuruş geliri olduğunu bildirmiştir. Daha sonra bu gelirin aylık altmış iki buçuk kuruş olarak maaşa çevrildiğini, fakat ailesi, on iki çocuk ve birkaç fakirin de barınmakta olduğu bu dergâhta bu aylık maaşın yetmemekte olduğunu belirterek, evlatları ve fakirlerle birlikte çok sıkıntı çektiklerini beyan etmektedir. Tımâr gelirinin ise ancak senelik üç dört bin kuruşa ulaştığından, bu fakirlikten dolayı yedi sekiz aydan beri de İstanbul'da koşuşturduğunu zikreder. Bu duruma sultanın razı olmayacağını temenni ederek kendisine bir miktar maaş bağlanmak suretiyle ailesi, evlatları ile fakirlerinin geçimini sağlayarak kendisini ihya etmelerini talep etmiştir.[192]

[190] BOA. A.-DVN.52/61(Belgeno.14)
[191] Döner, Röportaj, 2019
[192] BOA. A.-DVN.52/61(Belgeno.14)

Ancak bu dilekçeden bir dönüş olmayınca Abdülhamid Dede bu durumunu İstanbul'da Yenikapı Mevlevîhânesi postnîşini Osman Selahaddîn Dede'ye (ö.1887) de arzetmiştir. Osman Selahaddîn Dede, Maliye Nezâretine Urfa Mevlevîhânesi Şeyhi Abdülhamid Dede'nin ihsana layık kişilerden olduğunu ve maaşının az olmasından dolayı sıkıntı çektiğini bu sebebten dolayı maaşına zam yapılmasını ifade eden bir mektup yazmış.[193] Bunun üzerne 2 Rebiü'l-evvel 1274/22 Ekim 1857 tarihinde Urfa Mevlevîhânesi postnîşini Abdulhamid Dede'nin maaşına zam yapılır.[194]

Abdulhamid Dede'nin şeyhlik dönemi Konya Âsitânesi Çelebîlerinden Mehmed Saîd Hemdem Çelebî ile II. Mahmûd Sadreddin Çelebi dönemlerindedir.

Abdülhamid Dede dönemindeki bir yazışma;

"Urfa mutasarrıfına;

Şeyh Hacı Abdulhamid Efendi'nin postnîşini olduğu Urfa Mevlevîhânesine merbût vakıfdan, Urfa sancağında bulunan dekâkinin müste'cirleri bulunan ma'lûmu'l-esâmî kesân dekâkini mezkûrede bundan on beş sene mukaddemen icârıyla oturup virmekte oldukları icâr vakt-ı hâle göre pek dûn olduğuna ve bu ise cânib-i vakfa ğadrı müeddi bulunduğuna binaen dekâkin-i mezkûre icârının haddi layıkına iblâğı bidef'at müste'cirini merkûme beyan olunmuş ise de itizârı vahiye ibrat etmekte olduklarından dekâkin-i merkûme icarının haddılayıkına iblağı hususi istid'a olunmuş mahallince tahkik ve tevsiye îktida-yı halden görünmüş olmakla usûl ve esmalına tevfikên icâbının tesviye zımnında ve keyfiyetin iş'ârı hususuna minnet eylemekleri siyakında şukke.

Ve hâsaru vakfe vukû-i tecrîd olunmayacağı misli hiçbir tarafa ğadır ve zararî mucib olmayacak suretle keyfiyet-i istid'ânın hakikat-ı mala borcu meçhûl olarak bu bâbta

Devletlû Â'rif Paşâ Hazretleri tarafından" [195]

2.11. Hâfız Muhammed Sâlih Efendi

Hâfız Muhammed Sâlih Efendi, Sânî mahlasını kullanarak yazdığı şiirlerinden tanınmaktadır. Hakkında detaylı bir malâmât bulunmayan Muhammed

[193] Turgut , *Urfa Vakıfları* (1850 -1900), s.88
[194] BOA. A. MKT. NZD. 242/41
[195] BOA. A.MKT. UM.

Sâlih, şiirlerinden iyi bir medrese tahsili gördüğü anlaşılmaktadır. Urfa'nın usta şâirlerinden biri olan Muhammed Sâlih, 1783'de Urfada doğmuş ve 1852 tarihinde yine Urfa'da etmiştir. Kabri Bediüzzaman mezarlığındadır. Mezartaşında "Hâfız Muhammed Sâlih Sanî el-Mevlevî" yazılıdır.[196] Yaşadığı dönem Abdulhamid Dede'nin şeyhlik yaptığı dönemdir. Urfa Mevlevîhânesiyle bir bağı bulunup bulunmadığı ise bilinmemektedir.

2.12. Seyyid Ahmed Dede

Abdulhamid Dede'nin oğludur. Seyyid Ahmed Dede 1850 de Urfa Mevlevîhânesi külliyesinde doğdu, 1912 yılında da burada vefat etti. Kabri hâmûşânda olup, mezarlık 1951'de üstü toprak ile örtülerek yol haline getirilmiştir. Seyyid Ahmed Dede'nin isminin başındaki "Seyyid" kelimesi Peygamber Efendimiz (s.a.v)'in soyundan geldiği anlamından dolayı söylenilen Seyyid değil; büyük, önder, kıymetli, efendi gibi manaları ifade etmesinden dolayı verilmiş bir isimdir.[197] 1876 tarihinde babası Abdulhamid Dede'nin daru'l-bekaya irtihâliyle onun yerine 26 yaşında Urfa Mevlevîhânesi postnîşini oldu. Mevlevî şeyhi olmakla beraber Divân Efendisi vakfının mütevvelisi de olmuştur. Urfa Şer'i Mahkeme sicil kaydında Seyyid Ahmed Dede'nin Divân Efendisi vakfının evlatlarından olduğu da görülmektedir.[198]

"Ma'rûz-i dâ'ileridir ki evkâf muhâsebecisi i'lâmi bi'l-mutabık Divân Efendisi vakfının mütevellisi Müslim Beg ibn-i Muhammed Beg vefât edüb vakf-ı mezbûrun hizmet-i lâzımesi mu'attal kaldığından yerine derûn-i arzûhalde muharreru'l-esâmi evlâd-ı vakıfdan Hâste Osman b. Muhammed ve Kulakoğlu İmâm ibn-i Ahmed ve Halîl bin Bakır nâm kimselerin beyyinelerinde muntahabları olan evlâd-ı vakıfdan Mevlevî şeyhi reşadetlû Seyyid Ahmed Efendi ibn-i Abdulhamid Dede vakf-ı mezbûrun senevî muhâsebelerini rü'yet ve hizmet-i lâzımesini dâhi meccanen te'diye etmek üzere kıbel-i şer'den mütevelli nasb ve ta'yin olundukda ol dâhi bade'l-kabûl üzerine dâhi derûn-i arzuhâlde mestûru'l-esâmi İmam b. Osman dâhi kıbel-i şer'den nâzır nasb ve ta'yin olmağına huzur-i âlilerine arz ve i'lâm olundu. 22 Cemaziyyü'l-evvel sene 1893"[199]

[196] Karakaş, *Urfa'da Tasavvuf İzleri*, 193.
[197] Döner, Röportaj, 2019.
[198] UŞS. Defter no. 210, kayıt no. 195.
[199] UŞS. Defter no. 210, kayıt no. 195.

Bu defter kaydına göre Divân Efendisi mütevellisi Müslüm Bey'in vefat etmesiyle yerine vakfın muhâsebesini ve vakfın diğer hizmetlerinin acil görülmesi için 16 Hazirân 1876 tarihinde Kulakoğlu İmam ile Bakır oğlu Halîl'in beyanları üzere vakfın evlatlarından olduğu söylenilen Mevlevî şeyhi Seyyid Ahmed Dede'nin seçilmiş olduğu ifade edilir.

Divân Efendisi Vakfı, 1617 tarihinde kurulmuş bir zürriyet vakfıdır. Zürriyet vakfı; vakfeden kişinin torunlarının gelirini paylaştığı bir vakıf türüdür. Osmanlı döneminde böyle zürriyet vakıfları çoktur. Bu sebeble birçok kişi bu vakıfların gelirlerinden faydalanırdı. Hatta bazılarının geçimlerini yalnız bu vakıflardan gelen gelirler sağlardı. Bu bakımdan vakfı idare eden mütevelliler dikkatle izlenir, bir hata yapmamalarına dikkat edilirdi. Divan Efendisi vakfında da 1886 tarihinde aynı sicil kaydında vakfın gelirinden faydalananların, haklarının tam verilmediği hakkında açtıkları bir dava ile Seyyid Ahmed Efendi, 14 Ekim 1886 senesinde bu görevden istifa etmek durumunda olmuştur.[200]

Seyyid Dede Aynı zamanda Evkâf Müdürlüğü'nde de azadır.

"1321 (1903) senesi Haleb Vilayeti salnamesine göre;

Urfa Sancağı Evkâf Müdürü: Mustafa Tevfik Efendi

Evkâf idâresi kâtibi ise Müslim Efendi'dir.

Urfa Sancağı Evkâf Komisyonu

Komisyon Reisi: Müftü Efendi

Komisyon Azaları: Evkaf Müdürü Mustafa Tevfik Efendi, Hacı Ömer Efendi, Hacı Abdurrahman Efendi, Haydar Ağa ve Mevlevî Şeyhi Seyyid Ahmed Efendi"[201]

Bazı vakıf mallarının tesliminde ve paylaşımlarında Seyyid Ahmed Dede'nin şahit olarak ismi geçmektedir.[202] Ayrıca müslim, gayr-i müslim halktan çok kişinin borçlarına kefil olmuş, davalarında şahitlikte bulunmuştur. Bu durum onun toplum tarafından ne kadar sevilen ve saygı duyulan bir zat olduğunu gösterir. Bunun en bariz örneği Seyyid Ahmed Dede'nin kendisine açılan bir davada Hristiyan olan Bıçakçı mahallesinden Berber Karabit ve Bardakçı Serkis'in kefil olmalarıdır.[203]

---

[200] UŞS,221/825.

[201] Kemal Kapaklı, *Haleb Vilayet Salnameleri Urfa Sancağı (1303- 1326), (Şanlıurfa, Şanlıurfa Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müd. Yayınları, 2013) 401.*

[202] Umut, *225 numaralı Urfa Şer'iyye Sicili (h.1297?1304/ m.1880?1887) Transkripsiyon ve Değerlendirme*, 177.

[203] UŞS, 223/154-74; İsmail Asoğlu, "XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Urfa Eytâm Sandıkları Üzerine

Seyyid Ahmed Dede ile alakalı Urfa Şer'iyye Sicili kayıtlarından bir belge:

"Numero 331

Özet: Mahkeme Mahallesi'nden eş-Şeyh el-Hacc es-Seyid Ahmed Efendi b. eş-Şeyh el-Hacc Abdulhamid Dede'nin mütevellisi bulunduğu vakıfla ilgili açtığı davâda Urfa'nın Mevlüd-i Halîl Mahallesi'nden İbrahim Halîl b. Baba 'Abeş'i vekil tayin etmesine dâir belgedir.

Medine-i Urfa mahallâtından mahkeme mahallesi ahâlisinden Urfa Mevlevîhânesi vakfının mütevellisi ve postnîşini eş-Şeyh el-Hacc es-Seyyid Ahmed Efendi b. eş-Şeyh el-Hacc Abdulhamid Dede medine-i mezbûre mahkeme-i şer'iyyesinde mün'âkıd meclis-i şer'-ı enverde Urfa'nın Mevlüd-i Halîl Mahallesi sâkinlerinden İbrahim Halîl b. Baba 'Abeş mahzarında bi'l-asâle ve bi't-tevliye takrir-i kelâm ve ta'bir-i 'ani'l-merâm edüb işbu tarihine gelinceye değin ve bundan böyle lehimde ve 'aleyhimde ve kezâlik mütevellisi bulunduğum vakfın vakf-ı mezbûrun lehinde ve 'aleyhinde vuku' bulmuş ve bulacak kâffe-i de'avi-i Urfa mahkeme-i şer'iyyesinde ve bidayet-i hukuk ve ticaret ve cezâ mahkemelerinde bidâyeten ve istinâfen ve temyizen rü'yet ve taleb ve da'vaya müstantık dâiresinde ve devâir-i sâirede takrir-i kelâm ve ahz u kabza ve makbûzunu tarafıma isâle ve hâsbe'l-icâb husûmet ve redd-i cevaba ve muhâkeme ve mürâfa'aya ve redd-i a'za ve iştikâ-i 'ani'l-hükkâm ve ikâme-i şühûd ve istimâ'ına ve tâhlif ve hükm-i gıyâbi talebine ve tebliğ ve tebellüğe ve i'tiraz-ı 'ale'l-hükkâm ve i'ade-i muhâkemeye ve kendi imzasıyla 'arz-ı hal ve müzekkire ve levâyih ve haciznâme ve evrâk-ı sâirede tanzim ve takdimine ve hacz-i emvâl ve fürûhtuna ve icrâ-i mu'amelatına ve şahs-ı sâlis zuhûrunda anınla dâhi da'vâ ve muhâkemeye ve de'aviyi mezkûrenin bi'd-derecât mütevakkıf olduğu umûrun küllîsine işbu merkûm İbrahim Halîl'i vekâlet-i 'amme-i mutlakâ-i sahihâi-i şer'iyye ile tarafımdan bi'l-asâle ve bi't-tevliye vekil ve nâ'ib-i menâb nasb ve ta'yin eyledim dedik de merkûm İbrahim Halîl dâhi ber-minvâli muharrer vekâlet-i mezbûreyi kabul ve hizmet-i lâzımesini kemâyenbağî edâya ta'ahhüd ve iltizâm etmeğin ma vak'a bi't-taleb ketb ve imlâ olundu fi'l-

---

Bir Değerlendirme", *Osmanlı Urfası*, (Ed. Abdullah Ekinci), (İstanbul: Orient Basım, 2018)1/ 399.

yemi't-tasi' 'aşer min Safer lisenete isneyn 'aşer ve selâse mi'e ve elf. (19 Safer 1312)"[204]

2.13. Buluntuzâde Hacı Abdurrahman Efendi (Buluntu Hoca)

Devrinin büyük âlimlerindendir. 1865 yılında Urfa'da doğdu. Babası Buluntuzâde Ahmed Efendi'dir. İlimdeki şöhreti Suriye ve Mısır'a kadar ulaşmıştır. Medreselerde asırlardır okunan Kadı Beyzavî ve Molla Camî gibi kitaplardan ezbere ders verirdi. Kayserili Büyük Mustafa Efendi ve Kırtik Ramazan Efendi'lerden ders aldı. Kendisi de yıllarca Halîlürrahman medresesinde ders verdi. Hergün ders vermeye giderken hocası Mustafa Efendi'nin kabrine uğmayı ve ona Fatiha okumayı asla unutmazdı. Şehirde at ile gezerdi. Urfa'da halk arasında Buluntu Hoca olarak tanınmıştır. Bu zat dört yüz kadar öğrenciye icâzet vermiştir. Urfan'nın büyük âlimlerinden Mahmut Kâmil Efendi, Eyüp Sabri Efendi, Hacı Abdulhamid Hoca, Kurra Muhammed Hâfız ve Arap Hoca bunlardan sadece birkaçıdır. Buluntu Hoca İslamî ilimlerin yasak olduğu devirde bile ders vermekten kaçınmamıştır. Üç tarîkattan icâzetli olan Buluntu Hoca, Mevlevîyye tarîkatında Seyyid Ahmed Dede'den, Nakşîbendiyye ve Kadrîyye tarîkatlarında da Esad Erbilî'den icâzet almıştır. Ancak kendisi şeyhlik yapmamıştır.[205] Urfa Mevlevîhânesi kapandıktan sonra Mevlevî Hâsan Efendi'nin evlerde yaptığı sohbet ve Mesnevî derslerine katılırdı. Bir asırlık bir ömür sürdükten sonra 1968 yılı Kasım ayında dâru-l'bekâya irtihâl eyledi. Kabri Halîlürrahman (Döşeme) Cami haziresindedir. Vasiyeti üzre hocası Büyük Mustafa Efendi'nin ayak tarafına defnedildi. Urfa halkının halen bile ismini duyduğunda hürmet gösterdikleri bir zattır.

Ayak dikmesindeki manzûme de şöyle yazılıdır:

N'ola kan ağlasa çeşm-i cihânın
Buluntu Hocası göçtü Rûha'nın
Büyük allâmesi Din-i mübînin
İtaatkâr-ı Şer'i Mustafâ'nın
Fıkıh idi 'ilimde hem 'amelde

[204] Hatice Tekin, *219 Numaralı Urfa Şer'İyye Sicili'nin Transkripsiyon Ve Değerlendirmesi* (H. 1311-1312 / M.1893-1895), (Harran Üniversitesi SBE Yüksek Lisans Tezi) 127.
[205] Döner, Röportaj, 2019.

Bütün sa'yi rızâsıydı Hûda'nın
Edip W'ilmiyle yüzyıl halka hizmet
Vekil-i hâssı oldu enbiyânın
Saçılsın rûhuna envâr-ı rahmet
Açılsın kabrine bâb-ı cinânın.[206]

2.13. Mustafa Dede

Abdulhamid Dede'nin oğlu, Seyyid Ahmed Dede'nin küçük kardeşidir. Hakkında detaylı bir bilgiye ulaşamadık. İsmi "Mevlevî Hacı Mustafa Efendi" olarak Urfa şeriye sicillerinde şahit olarak geçmektedir.[207] Ayrıca Seyyid Ahmed Dede'nin Konya'ya gönderdiği mektupta da "biraderim Mustafa Dede" olarak zikredilmektedir.[208] Bir süre Zürriyet Vakfı mütevelliliği de yapmıştır.[209] Asaf Dönerin anlatığına göre, bir erkek çocuk sahibidir. Kabri Mevlevîhânenin hâmûşânındadır. Fakat yerini tespit edemedik.[210]

Mustafa Dede ile alakalı Urfa Şer'iyye Sicili kayıtlarından bir belge:

"*Numero 136 (Vakfa mütevelli tayini)*

Nezâret-i Evkâf-ı Hümâyûn-ı mülûkâneye mülhak evkâfdan Medîne-i Urfa'dâ vâki' Mızrakçı Pazar'ında Sıdıka nâm-ı diğer Sıddıkıye Mescidi'nin bâ-hüccet-i şer'iyye tevliyetine mutasarrıf olan Urfa'nın Yâdigâr Mahallesi sâkinlerinden Mukîmzâde İsmail b. Mehmed Mukîm meclis-i şer'e gelüb mescid-i mezkûrun tevliyeti ber-mûcib-i şart vâkıf evlâdına meşrût iken ben evlâd-ı vâkıfdan olduğum hâlde (?) vakf-ı mezbûra mütevelli nasb ve ta'yîn kılınmış isem de ben tevliyet-i mezkûreden isti'fâ ve istinkâf ve her bir hukûkunu iskât eyledim deyu meclis-i şer'e takrîr ve takrîrini nâtık sene-i hâliye yanı işbu bin üç yüz sekiz senei-i kameriye zi'l-ka'de-i şerîfesinin on dokuzuncu günü (19 zi'l-ka'de 1308) târihiyle müverih ve memhûr meclis-i şer'e bir kıt'a istid'â takdîm etmekle vakf-ı mezbûr için bir mütevelli nasb ve ta'yîni ehem ve elzem olmağın yerine evlâd-ı vâkıfdan ve Urfa'nın mahkeme mahellesi sâkinlerinden Mevlevî Şeyhizâde el-Hacc Mustafa Dede b. Hacı

[206] Mahmut Karakaş, *Şanlıurfa Evliyâ ve Âlimleri*, 2.bsm. (Ankara: Şanlıurfa Valiliği Yay. 2010), 297.
[207] Bedir Cula, *227/2 Numaralı Şanlıurfa Şer'İyye Sicili Transkripsiyonu Ve Değerlendirilmesi (H.1303-1305/M.1886-1887),* (Harran Üniversitesi SBE Yüksek Lisans) 313.
[208] KMMA, Dosya No: 50/3.
[209] Zafer Benzer, *222 Numaralı Urfa Şer'İyye Sicilinin (Birinci Kısım) Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi (H. 1308 - 1309 / M. 1891 - 1892),* (Karadeniz Teknik Üniversitesi SBE, Yüksek Lisans Tezi) 113.
[210] Döner, Röportaj, 2019.

Abdülhamid Dede emânetkâr ve mücerrebü'l etvâr ve umûr-ı vakfa 'âlim ve tevliyet uhdesinden gelmeye kâdir idüğü Urfa'nın Sultan Bey Mahallesi sâkinlerinden Sarrâc Abeş b. Kadir Kâhya ve Debbâğhâne Mahallesi sâkinlerinden Halîl b. Hacı Mahallî ve Alloş b. Hacı Hamed ve Câmi'-i Kebîr Mahallesi sâkinlerinden Abamorzâde el-Hac Mehmed b. Ahmed ve Subaşızâde Halîl b. Mehmed ve Bâzâr câmi'-i Mahallesi sâkinlerinden Ramazan Ağazâde İbrahim Halîl ve Nimetullah Bey Mahallesi sâkinlerinden Köse Mustafazâde Ömer ve Kıbrıs Mahallesi sâkinlerinden Bekir ve Hacı Müslüm übenâ-yı Atar Eyyub nâm kimesneler meclis-i şer'e gelüb takrîr-i ve takrîrlerini mutazammın ve memhûren bir kıt'a şehadetnâme takdîm ve (...) 'alâ tarîkü'ş-şehâde meclis-i şer'e ihbârlarıyla mütahakkık olan mümâ ileyh el-Hac Mustafa Dede vakf-ı mezbûrun umûrunu ber-mûcib-i te'âmül rûyete kıbel-i şer'den mütevelli nasb ve ta'yîn olundukda mümâ ileyh el-Hac Mustafa Dede dahi tevliyet-i mezkûreyi kabûl ve ber-mûcib-i te'âmül-i kadîm vakf-ı mezbûrun hizmet-i lâzimesini edâya ta'ahhüd ve iltizâm etmeğin mâ-vâki' bi't-taleb ketb ve imlâ olundu. Fi'l yevmi'l hâdi min Zi'l-hicceti'ş-şerîfe sene semân ve selâse miete ve elf. (1 zi'l-hicce 1308.) "[211]

2.14. Sikkeli Osman Dede

Urfa'da "Sikkeli Dede" diye bilinen Osman Dede Urfa'da doğdu. Hakkında detaylı bir bilgi yoktur. Sikkeli Dede diye çağrılması Mevlevî sikkesiyle dolaşmasındandır. Osman Dede'nin Mevlevî dervîşi olduğu bilgisine 1905 ylında Mevlevîhâne'de çekilen fotoğrafı bize tanıtan Asaf Döner sayesinde öğrendik.[212]

Ayrıca Seyyid Ahmed Dede tarafından Konya'ya gönderilen Urfa Mevlevîhânesi ile ilgili bilgilerin bulunduğu mektupta "Mevlevîhânede görevli olarak, 1268/1852 tarihinde dergâha gelen Osman Dede"[213] ibâresinden bu zatın kastedildiği kanaatindeyiz. Eğer 1852 tarihinde dergâha intisâb etmiş ise Abdulhamid Dede'nin mürîdlerindendir. Kendisinden sonra ailesi ve çocukları "Sikkeli" diye anılmıştır. Sikkeli Mustafa, Sikkeli Halîl, Sikkeli Ahmet ve Sikkeli Mehmet adında dört çocuğu vardır. Bu aile soyadı kanunundan sonra "Sorguç" soy

[211] UŞS. 222/1, Belge No: 235.
[212] Döner, Röportaj, 2019
[213] KMMA, Dosya No: 50/3.

ismini alırlar ve halen torunları Urfa'da yaşamaktadır. Kabri Harran Kapı Aile Mezarlığı'ndadır.[214]

2.15. Dervîş Zeynel Abidin Efendi

Babası Bozan Efendi, annesi Ayşe Hanım olup Urfa ahalisindendirler. Âbîndîn Efendi 1264/1848 yılında Urfa'da doğmuş. İki kız üç erkek çouğu dünyaya gelmiştir. Zeynel Âbîndîn Efendi hem Abdulhamid Dede'ye hem de Seyyid Ahmed Dede'ye mürîdlik yapar. Kendisi ve ailesi Urfa'da "Bahçeciler" ve "Abud Ağalar" diye bilinirler. Ayrıca Urfa'nın meşhûr âlim ve hâfızlarından olan Zeki Hâfız'ın babasıdır. Zeynel Âbîndîn Efendi 1907 yılında vefat etmiştir. Urfa'da Beğbağı (Beybağı) yâda Paşabağı denilen mevkide bahçecilik yapmıştır. Kerâmet ehli bir zat olduğu söylenir. Torunlarının aktardığına göre; "Zeynel Âbîndîn Efendi'nin şalvar ipini, hamile kadınlar doğum sancıları hafiflesin ve kolay bir doğum olsun diye bellerine bağlarlarmış. Fayda gördükleri halk arasında yaygın bir kanaattir."[215] Soyadı kanunundan sonra ailesi ''Dayı'' soyadını almışlardır. Kabri, bugün Spot Pazarı olarak kullanılan Sancaktar Mahallesi'nde Eski Buğday Arasası denilen yerdedir. Ancak mezarlık bugün dükkânların olduğu yerde ayaklar altındadır.[216]

2.16.Dervîş Hâfız Mustafa Şevket Efendi

Babası, Mehmed Ârif Efendi'dir. Urfa'da doğmuştur. Aslen Urfa'lı olmayıp dedesi sonradan Bağdat'tan Urfa'ya göç etmiştir. Aynı zamanda Mevlevî dervîşi Ezher Çiçek'in de babasıdır. Ezher Efendi, 13 yaşındayken Mustafa Şevket Hâfız vefat eder. Buradan yola çıkarak ölüm tarihinin 1907 yılında olduğunu söyleyebiliriz. Seyyid Ahmed Dede'ninde enişte sidir. Hâfız ve âlim bir zattır. Abdulhamid Dede'nin mürîdlerindendir. Torunu kabrinin Balıklıgöl meskeninde Mevlid-i Halîl Cami hazîresinde olduğunu belirtti.[217]

2.17. Celâl Paşa

Urfa mutasarrıflarından olan Celâl Paşa Mevlevî tarîkatı müntesiblerindendir. Asıl adı Abdullah Celâlleddin'dir. Selanik'in eski valilerinden Siruzlu İbrahim Paşazâde Ali Tevfik Paşa'nın oğludur. 1263/1847 yılında Siruz'da doğmuştur.

[214] Reşit Pehlivan, Röportaj, Şanlıurfa 2021.
[215] Sâlih Dayı, Röportaj, İstanbul 2020.
[216] Dayı, Röportaj, Şanlıurfa, 2020.
[217] Celal Çiçek, Röportaj, Şanlıurfa 2020

1279/1848 hariciye mektûbu kaleminde memurluğa başlamış ve 18 yaşında iken "Trablusgarp Meclis-i Tahkiki Riyaseti'ne", 1288/1871'de de "Meclis-i Bahriye" başkâtipliğine tayin olmuştur.

Trablusgarp, Halep, Girit vilayetlerinde posta teşkilatlarında ve sırası ile Humus, Urfa, Mazkert, Ergani Madeni, Karahisarı Sahib, Kütahya, Cebelibereket, Muş, Gergük, Yozgat, Trablusuşam ve Hama mutasarrıflıklarında bulunmuştur. Birinci Osmanî rütbe (nişanı)[218] ile Birinci Mecidi rütbe (nişanı)[219] nişanlarını ve Rumeli Beylerbeyliği payesi almıştır. Hâstalığından dolayı Hama mutasarrıflığından istifa ederek İstanbul'a yerleşmiş, ağır bir hâstalık döneminden sonra 1321/1903 de vefat etmiş ve İstanbul Eyyüp'te Otağcılar Dergâhı haziresine defnedilmiştir. Kendisi Mevlevî tarîkatı dervîşlerinden olup, Bahâriye Mevlevîhânesi Hüseyin Fahreddîn Dede'nin (1854/1911) mürîdi idi. Cenazesi taşınırken tabutunun başına Mevlevî sikkesi konulur.[220]

Mütevazı, nazik, zârif, ârif ve âlim bir zat olan Celâl Paşa aynı zamanda kuvvetli bir şâirdir. Çoğunluğu tasavuf ile ilgili olmak üzere şiirler kaleme almıştır. Basılmamış bir divânı vardır. [221] Şiirlerinden bir örnek;

Beyit

" *Düşme ümmîd-i sıyt ile dünyâda mihnete*

Âfet olur mürâdif-i terkîb-i şöhretin"

Gazel

"*Âşık tutmuş âlemi, feyzi zuhuride bende hep*

Cilve, hüsün olmuş, teccelli eylemiştir sende hep

---

[218] "II. Abdülhamid tarafından 30 Ağustos 1893 tarihinde ihdas edilen nişândır. Nişân imtiyazlı bir nitelik taşır. Nizamnâmede bunun hânedan tarafından uygun bulunacak kişilerle devlete fiilen ve mânen yardım eden ecnebi hükümdarlara, hânedan erkânına, padişaha üstün hizmette bulunan yüksek dereceli memurlara verilmesi belirtilmiştir. (İbrahim Artuk, "*Nişan*" *DİA*, 1. Baskı (İstanbul: TDV Yayınları, 2007) 33/154-156.)

[219] "1852'de ihdas edildi. Burada nişanın birden beşe kadar sıralanan derece/rütbeden oluştuğu, birinci rütbesinin 50, ikinci rütbesinin 150, üçüncü rütbesinin 800, dördüncü rütbesinin 3000, beşincisinin 6000 olmak üzere toplam 10.000 adet olduğu belirtilmiştir. Yabancılara verilenler ise bir sınırlandırmaya tâbi değildi. Bunun birinci rütbesi murassa' idi. Ayrıca bu nişan kaydıhayat olmak üzere veriliyordu. Birinci Mecîdî nişanı sahibi ölünce nişân hazineye iâde ediliyordu ve bunun berât harcı 500 kuruştu. İkinci Mecîdî nişanı şemsesi göğsün sol tarafına ve nişân da boyna asılır, sahibinin ölümünde yine hazineye geri verilirdi, berât harcı 100 kuruştu. Üçüncü Mecîdî nişânı boyna asılırdı, berât harcı 50 kuruştu. Dördüncü ve beşinci Mecîdî nişanları da göğsün sol tarafına asılır ve sahibinin ölümü üzerine bu da hazineye iâde edilirdi." (Artuk, "*Nişan*" TDV 33/154-156)

[220] İbnülemîn Mahmud Kemâl İnal, ''*Son Asır Türk Şâirleri"*, (Ankara: MEB Basımevi, 1969)1/210

[221] İnal ''*Son Asır Türk Şâirleri"*, 1/ 210.

Gönlümüzde berk olur, nur-i mübin-i vahdetin
Gör Cemâlullhahı mir'at-ı dili rûşende hep
Emir edersin ihtirazı fitneden amma yine
Her nigârın fitnedir, Ey dilber-i nâzende hep

Aşıkım Yârab, bela-yı aşkı âlem sözünün
Her tecelleyatını gönlümde kıl, ta bende hep

Her sözüm sihr-i beyânın, 'andelibidir Celâl
Etse dembeste nola, bülbülleri gülşende hep"

Celâl paşaya ait başka bir kıt'a;
"*Câhil ikbâl u saadetle yaşar dünyada,*
Ömrün mihnetle geçer kesbi kemal eyleyenin
Ah eğer böyle ise kâide ukbâda dâhi
Yanarım hikmet-i icâdına icâd edenin"[222]

2.18. Hüseyin Hüsameddîn Dede

Hüsameddîn Dede, torunu Asaf Döner'den aldığımız bilgiler göre, Seyid Ahmed Dede'nin oğludur. 1892 yılında Urfa Mevlevîhânesi'nde ikâmet ettikleri evde dünyaya gelmiştir. Muammâlı bir şekilde, bir kaza kurşunu ile vefat ettiğinden dolayı post duasında "Şehid-i maktul-ı ma'lûm Hüseyin Hüsameddin Dede" olarak geçer. 1911 yılında vefat eden Seyyid Ahmet Dede'nin yerine 19 yaşında iken Mevlevîhânenin posnîşin olur.[223]

Hüseyin Hüsameddin Dede, 8 Ekim 1912'de başlayan Balkan Harbi'nde Galata Mevlevîhânesi'nin devlet için yardım toplamasında 13 mecidiye gümüş sikke gönderir. Fakat gönderilen bu yardım, Konya Mevlevîhâne Çelebesinin 1 Ocak 1913 tarihli emirnâmeye binâen yardıma ihtiyaç kalmadığından dolayı, Hüseyin Hüsamedin Dede'ye geri gönderilir.[224] Hüseyin Hüsammedin Dede'nin bu

[222] İnal, "*Son Asır Türk Şâirleri"*, 1/ 210.
[223] Döner, Röportaj, 2019.
[224] Nuri Köstüklü, *Vatan Savunmasında Mevlevîhâneler*, (Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2010) 39.

durumu bildirildiği 19 Ocak 1913 tarihli arzında; geri gönderilen söz konusu yardım ile âlimler, şeyhler ve fâkir fukarâyla hep beraber mevlüd okuyarak yemek yedirdiklerini, devletin ve milletin muzaffer olması ve ikbâlı için duâ ettiklerini ifade etmektedir. Hüseyin Hüsameddin Dede bu ma'rûzatını; "Cenâb-ı Allah, bu gaileyi hemen üzerimizden def' ederek İslâm askerlerinin muzaffer ve İslâm düşmanlarını yok etsin âmin." ifadeleri ile bitirmişttir.[225]

Yenikapıda kurulması planlanan hâstane o günün şartlarında açılması mümkün olmamıştır. Galata Mevlevîhanesi'ne gönderilen yardımların beklemesinden dolayı akıllarda yanlış bir düşünce hâsıl olmasın diye yardımlar geri gönderilmiştir.[226]

Hüseyin Hüsameddin Dede beş mürîdiyle beraber Şam'a giderek Gönüllü Mücahidin-i Mevlevîye Alayı'na katılır. 10 Nisan 1915 günü Veled Çelebî ile de Medineye gider. Burada Çelebî Efendi'den hilafetnâmesini alır.[227]

Balkan Harbinden sonra Urfa'ya dönen Hüsameddin Dede 28 yaşında iken 1920 yılında bilinmeyen bir sebebten atının üzerinde kendisine isabet eden bir kurşun ile şehid olur. Bu hadiseyi Asaf Döner bizlere şöyle aktardı: "Hüseyin Hüsameddin amcamın vefatını babam şöyle anlatırdı; "Bir gün Hüsameddin Dede atıyla dergâhtan çıktı. Bir müddet sonra atı geri geldi ama kendisini göremedik. Bir şeyler oldu diye meraklandık. Hemen atı salıverip takip ettik. At, bizi Hüsameddin Dede'nin kanlar içinde yattığı yere götürdü. Onu oracıkta kanlar içinde can vermiş olarak bulduk. Silahla vurulmuştu. Kimin neden, hangi sebeble böylesine cengâver, nezaket ehli ve cömert bir insana kıydığını öğrenemedik. O bir gazi idi ve şimdide şehid oldu. Allah ona rahmet eylesin. Ancak unutmadığımız bir an var ki Hüsameddin Dede'nin atı onun cansız bedeninin başında gözünden yaş geldiği bir halde bekliyordu."[228] Kabri Mevlevîhâne'nin mezarlığında olup ne yazık ki ayaklar altındadır.[229]

[225] Köstüklü, *Vatan Savunmasında Mevlevîhâneler*, 39.
[226] Köstüklü, *Vatan Savunmasında Mevlevîhâneler*, 39.
[227] Köstüklü, *Vatan Savunmasında Mevlevîhâneler*, 39.
[228] Döner, Röportaj, 2019
[229] Döner, Röportaj, 2019

2.19. Dervîş Mehmed Şerîf Efendi

Babası Halîl Efendi'dir. Halîl Efendi Urfa'da Kadiriyye tarîkatı halifesi Dede Osman Avnî'nin (ö.1883)[230] mürdlerindendir. Mehmed Efendi Urfa'da Narinciye Cami'si yakınında kadayıfçılık ve kebabçılık yapardı. Bu sebeble "Kadayıfçı" olarak tanınmıştır. Bu mesleği halen torunları Haşimiye Meydanı'nda devam ettirmektedirler. Ailesi kendisinden sonra "İpar" soyadını alırlar. Neseben Seyyid olduğu bilinmektedir. Genç yaşta Urfa Mevlevîhânesi şeyhi Seyyid Ahmed Dede'ye intisâb eder. 1905 yılında Urfa Mevlevîhânesinde çekilen fotoğrafta kendisi bulunmaktadır. Dursun hanım ile olan izdivacından 4 erkek 6 kız çoçuğu olur. Esnaf tarafından çokça sevilen Mehmed Şerîf Efendi hem dergâha gidip hizmet eder hem de esnaflık yaparak hanesinin iâşesini temin ederdi. Kabri Mevlid-i Halîl Camii haziresindedir.[231]

2.20. Dervîş Süleyman Efendi

Babası Halîl Efendi'dir. Mehmed Şerîf Efendi'nin kardeşidir. O da kardeşiyle aynı mesleği icrâ ettiğinden "Kadayıfçı" olarak anılmıştır. Rivâyet edildiğne göre kardeşiyle beraber Urfa Mevlevîhânesi'ne intisâb etmiştir. Şemsiye hanımla izdivâcından 6 erkek çoçuğu olmuştur. Soyadı kanunu ile "İpar" soyadını alır. Kabri Mevlid-i Halîl Camii haziresindedir.[232]

2.21. Hâsan Selahaddîn Dede

Seyyid Ahmed Dede'nin oğludur. 1894 yılında Urfa Mevlevîhânesi Külliyesinde doğar. Hüseyin Hüsameddin Dede'den sonra beş yıl şeyhlik yapar. Halk tarafından sevilen hürmet gören bir zattır. Birçok davanın sulh ile sonlandırılmasında rol oynamıştır. Nüfus Müdürlüğü kayıtlarında yanlış olarak ismi Hâsan Vahap diye geçer. Mevlevîhâne kapatıldıktan sonra irşâda evlerde devam eder. Sürekli göz hapsinde olduğundan dolayı haftada bir kendisine intisab

[230] "Urfa'da yetişen ve halen halk tarafından hayırla yâd edilen tasavvuf ve tarîkat şahsiyetlerin başında gelir. Dede Osman Avnî, Urfa Dergâh Camii zâviyesinde Kâdirî tarîkatının Hâlisiyye kolunun şeyhliğini kesintisiz olarak yetmiş yıl icra eden bir şahsiyettir. Kâdirî tarîkatının Hâlisiyye kolunun pîri olan Ziyâüddîn Abdurrahmân Hâlis et-Telabânî el-Kerkûkî'nin (ö. 1274/1858) yanında seyr u sülûkunu tamamladıktan sonra tarîkat icâzetini alır ve sonra şeyhi tarafından Urfa'ya halife olarak tayin edilir. Dede Osman Avnî, uzun süren tarîkat hizmeti boyunca yaşadığı tasavvufî hâl ile Urfa halkının hürmet ve muhabbetini kazanır. Tarîkat ehli olsun olmasın herkese açık olan ve halk arasında "Dergâh Camii zikri" olarak bilinen zikir, kesintisiz bir şekilde asırlardır devam etmektedir." (Tenik, *Osmanlı Urfası,* 250.)

[231] Mehmet Şerîf İpar, Röportaj, Şanlıurfa, 2021

[232] İsmail İpar, Röportaj, Şanlıurfa, 2021

edenlerin ve dostlarının evlerinde sıra gecesi adı altında Mesnevî sohbetleri yapar. Bu meclislere halktan kimseler katıldığı gibi şehrin önde gelenlerinden Buluntu Hoca (ö.1967), Mırıne Hoca (ö.1964)[233] gibi âlimler, Mukim Tahir (ö.1947)[234] gibi musiki üstadları da katılırdı. Geçimini Mevlevîhâne'nin kıble tarafında yaptırdığı fırının kirası ile sağlardı. Mintaha hanım ile olan evliliğinden üç erkek iki kız çoçuğu dünyaya gelmiştir.[235]

Halk arasında "dalak şişmesi" olarak ifade edilen, tıptaki adı "splenomegali" olan hâstalıkları tedavi ederdi.[236] Uzmanlarından aldığımız bilgiler doğrultusunda bu hâstalığın tedavisi çok da basit değildir. Bu durumu şöyle izah etmektedirler: "Dalağımız, sol göğüs kafesinin hemen altında bulunan bir organdır. Enfeksiyon, karaciğer hâstalığı ve bazı kanserler dâhil olmak üzere birçok durum, dalak büyümesine neden olabilir. Dalak büyümesi, hayati fonksiyonların her birini etkiler. Dalağınız büyüdükçe, anormal kırmızı kan hücrelerinin yanı sıra normal olanlar da filtrelenir ve kan dolaşımındaki sağlıklı hücre sayısı azalır. Aynı zamanda çok fazla trombosit hapsedilmiş olur. Aşırı kırmızı kan hücreleri ve trombositler sonunda dalağı tıkayabilir ve normal çalışmasını etkileyebilir. Dalak büyümesi sonucunda kan akışı yetersiz kalabilir ve bu durum organın bazı bölümlerine zarar verebilir. Dalak büyümesi ciddi komplikasyonlara neden olursa veya nedeni tanımlanamıyor ya da tedavi edilemiyorsa, dalağın cerrahi olarak çıkarılması (splenektomi) tıpta bir seçenektir. Kronik veya kritik durumlarda, cerrahi müdahale dâhi gerekir."[237]

Böyle sıkıntılı bir hâstalığı o günün durumunda tedavi hiç de kolay değildir. Ancak Hâsan Dede tedavi etmektedir. Tedavi şekli; ayağını çim üzerine koyarak bazı dualar ve Kur'ân-ı Kerîm'den âyetler okuyarak ayağının basılı olduğu yeri çizer ve orayı yerden söküp hâstanın dalağının üzerine gelecek şekilde bırakır. Birçok kişi böyle şifa bulmuştur.[238]

---

[233] "Mehmet Lütfi Efendi (Okumuş) âlim, hâfiz ve şairdir. 20 yıl Şanlıurfa Tuzeken Camii'nde fahri imamlık ve daha sonra da Merkez Vaizliği yapmıştır. Halk arasında "Mırıne Hoca" olarak bilinir. Kimseden çekinmeden doğru bildiğini söyleyen cesur, sözü özü bir ve güldürürken düşündüren nükteli sözler söyleyen biridir. Şanlıurfa'da 1887-1964 yılları arasında yaşamıştır. Divan tarzında şiirler yazmış ve şiirlerinde "Lütfü" mahlasını kullanmıştır."

[234] "Tahir Oturan, Urfanın meşhûr bestekâr ve müzisyenlerindendir."

[235] Döner, Röportaj, 2019.

[236] Döner, Röportaj, 2019

[237] Ömer Karabulut, Röportaj, Şanlıurfa 2021

[238] Döner, Röportaj, 2019

Hâsan Dede Hac vazifesini ifa ettikten sonra Urfa'ya dönerken Suruç kazasında 1956 yılında vefat etmiştir. Naaşı Urfa'ya getirilerek Mevlevîhânenin mezarlığına defnedilmiştir. Ancak aynı yıl Mevlevîhâne için yıkım kararı çıkınca kabri Halîlürrahman Camii haziresine nakledilmiştir.

Oğlu, Hâsan Dede'nin Hacca giderken kendisine; "Döndüğümde seni göremeyebilirim hakkını bana helal et dediğini" aktardı.

2.22. Dervîş Ezher Hoca (Çiçek)

Babası Hâfız Mustafa Şevket Efendi'dir. 1894 yılında Urfa'da doğmuş ve 1966 yılında yine Urfa'da vefat etmiştir. 25 yıl sağlık memurluğu yaptıktan sonra emekli olur. 10 yıl boyunca da Urfa Eyyübiye İlçesi Kurtuluş Mahallesi'nde bulunan Nimetullah (Ak) Cami'nde fahri imamlık yapar. Mevlevîliğe yine bir Mevlevî dervîşi olan babası Hâfız Mustafa Şevket Efendi'yi örnek alarak intisâb eder. Zahid, âlim ve faziletli bir zattı. Çevresi tarafından hep sevilen hayırla yâd edilen biridir.

Bedriye Hanım ile olan izdivâcından dört erkek, iki kız çocuğu dünyaya gelir. 1905 yılında Urfa Mevlevîhânesi'nde çekilen fotoğrafta en önde oturan çocuk olarak bulunmaktadır.[239] Oğlu Celal Çiçek ile yaptığımız röpörtajda bize babasıyla ilgili bir anısını şöyle anlattı: "Babam çok muttaki bir zattı. Mevlevî tekkesi kapandıktan sonra Kadirî tarîkatna intisâb etmişti. Bütün namazlarını cemaatle camide kılmaya gayret ederdi. Evimizin yanındaki Nimetullah Camii imamı bir işi çıksa babama haber verir namazları cemaate onun kıldırmasını isterdi. Oda beş vakit hem ezan okur hemde imamlık yapardı. Bazen beni de götürür; "oğlum ezanı sen oku bakayım" derdi." Kabri Bediüzzaman mezarlığındadır. [240]

2.23. Neyzen Kıdey Hâfız (İsmail Şimşek)

Babası Yahya Efendi'dir. Aslen Birecikli olup 1887 yılında Urfa'da doğar. Asıl adı İsmail olan bu zata neden "Kıdey Hâfız" dedikleri tam olarak bilinmese de iki rivâyet vardır. Biri küçük yaşta hâfızlık yaptığından ve kadınlara mevlûd okuduğundan dolayı Urfa şivesinde küçük, şirin, tatlı vb. gibi manalara geldiği için "Kıdey Hâfız" denilmiştir. Bir diğer rivâyet, Arapça'da lezzetli ve hoş manasına

[239] Bkz. Ek, 1, Şekil, 1-2
[240] Celal Çiçek, Röportaj, Şanlırfa 2020.

gelen "قدي'' ''kadiyyun'' mastarının kırılarak sesinin güzelliğinden dolayı "Kıdey Hâfız" denilmiş olmasıdır.[241]

Urfa'da Sarayönü denilen mevkide Yusuf Paşa Cami'sinde uzun müddet müezzinlik yapmıştır. Adından da anlaşılacağı üzere hâfız, neyzen ve mevlûdhândır. Güzel bir sadaya sahip olan Neyzen Kıdey Hâfız genç yaşta Urfa Mevlevîhânesi'ne intisab etmiştir.[242] Ney üflemeyi Mevlevîhânenin müdavimlerinden Hacı Müslim Sıdkı Efendi'den öğrenmiş[243] Ney üflemede o kadar mahir olmuştur ki İstanbul'a yaptığı bir ziyarette Neyzen Tevfik ile tanışmış ve o da Kıdey Hâfız'ın ustalığından etkilenerek ona kuş desenli bir ney hediye etmiştir.[244] Nazik, kibâr ve mütevazı bir zat olup mûsikîde mâhirdir. Mevlevîhânede âyin ve mukabelelerde neyzen olarak bulunmuştur. Urfa Mevlevîhânesi kapandıktan sonra da mevlûd ve bazı meşk ortamlarında ney icrâ etmiştir. Bayramlarda sikke takarak dolaştığı rivayet edilir. 1960 yılında vefat etmiş ve kabri Bediüzzaman mezarlığındadır.[245]

2.24. Diğer Mevlevî Dervîşleri

Hayatı hakkında herhangi detaylı bir bilgiye ulaşamadığımız ancak isimlerini bulabildiğimiz Urfa Mevlevîhânesi'nde bulunmuş olan dervîşlerin isimlerini şöyle sıralanabilir:

2.24.1. Hurufât Defterlerine Göre Urfa Mevlevîhânesi Atamalarında İsmi Geçenler Mevlevîler

Abdullah Efendi (ö.?)
Mehmed Efendi (ö.?)
İbrahim Dede (ö.?)
Dervîş İbrahim Efendi (ö.?)
Dervîş İshak Mevlevî (ö.?)
Seyyid İbrahim Efendi (ö.?)
Dervîş Ataullah Efendi (ö.?)

[241] Mehmet Şimşek, Röportaj, Antalya, 2020.
[242] Şimşek, Röportaj, 2020.
[243] Hüseyin Akpınar, *"Şanlıurfa'da Dini Musiki"*(Ankara: Yayınevi Yayıncılık, 2011),41.
[244] Şimşek, Röportaj, 2020.
[245] Cemil Dedeoğlu, Röportaj, Şanlıurfa, 2020.

Dervîş Süleyman Efendi (ö.?)[246]

2.24.2. Urfa Şer'iyye Sicillerinde İsmi Geçenler Mevlevîler

Mevlevî Abdullah b. Hüseyin (ö.?)

Abdullah Mevlevî (ö.?)[247]

Hacı Halîl bin Şeyh Mehmed (ö.?)[248]

2.24.3.Mûsiki Araştırmalarında İsmi Tesbit Edilen Mevlevîler

Neyzen Hacı Mustafa Dede (ö.?)[249]

Neyzen Müslim Sıdki Efendi (ö.?)[250]

Kûdümzen Hacı Ahmet Efendi (ö.?)[251]

Naathan Hacı Abdullah Dede (ö.?)[252]

Tanburi Abdurrahman Efendi (ö.?)

Cürre Mehmed Efendi (ö.1961)[253]

Bozan Uzungöl (ö.1956)[254]

2.24.4. 1905 Yılında Mevlevîhâne'de Çekilen Fotoğrafta Bulunan Mevlevîler

Dervîş Aziz Döner (Mustafa Dede'nin oğlu)

Dervîş Mehmet Efendi

Konyalı Dervîş

Dervîş Hac Mehmet Efendi

Birecikli Hacı Talha Efendi (Abdulhamid Dede'nin amcası oğlu)

Kudüm Üstadı Hacı Ahmet Dede

Konyalı Dervîş [255]

---

[246] Karakeçili, *Hurûfât Defterlerine Göre 1690-1837 Tarihlerinde Rûha Kazası, (Vakıf Yapıları, Cemaatler, Meslek Grupları),199.*

[247] Cula, *227/2 Numaralı Şanlıurfa Şer'İyye Sicili Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi (H.1303-1305/M.1886-1887),* 313.

[248] Esra Karabulut, *212 Numaralı Urfa Şer'iyye Sicili'nin (H. 1290-1294 / M. 1873-1877) Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi,* (Gaziantep Üniversitesi SBE, Yüksek Lisans Tezi), 63.

[249] KMMA. Dosya No: 50/3.

[250] KMMA. Dosya No: 50/3.

[251] KMMA. Dosya No: 50/3.

[252] KMMA. Dosya No: 50/3.

[253] Halîl Âşık, Röportaj, 2021.

[254] Özkan v.dğ. "Şanlıurfa Mevlevîhanesi 'nde Yapılan Dini Musiki İcralarının La Dini Musiki İcralarına Yansıması" , s.397-400.

[255] Döner, Röportaj, 2019; Bkz, Ek, 1, resim, 1-2.

SONUÇ

Tasavvufun diğer İslâmî ilimlerden farkı, bir hâl ilmi olmasıdır. Bu hâl ilminin kurumsal kimliğini yansıtanlar da hiç şüphesiz tarîkatlardır. Dünyanın birçok farklı coğrafyasında irşâd görevini üstlenmiş olan tarîkatlar, Anadolu'da da çokça taraftar bulmuştur. Anadolu içerisinde de Urfa birçok tarîkata ev sahipliği yapmıştır. Bu tarîkatlardan biri de Mevlevîyye tarîkatıdır.

Bu çalışmamızda genel olarak kesin kuruluş tarihi bilinmeyen Urfa Mevlevîhânesi'nin tarihi seyrini, mimârî yapısını, Urfa kültürüne olan etkilerini, Urfa'ya Mevlevîliğin ne zaman geldiğini, Urfa'da bulunan Mevlevî şeyhlerini, dervîşlerini ve Urfa'lı olan Mevlevî şeyhlerini ele aldık.

Urfa'da teşekküllü bir dergâh düşünülerek 180, bir dergâh olmadan da 300 yıllık bir Mevlevî tarihi bulunmaktadır. Yaptığımız araştırmalar bizlere Urfa'da halkın Mevlevîliğe ve Mevlevîlere ne kadar önem verdiklerini göstermiştir. Mevlevîhânenin sosyal bir kurum olarak faaliyetlerini sürdürdüğünü öğrendik. Ayrıca "30 Kasım 1925 yılındaki 677 nolu Tekke ve Zâviyelerle Türbelerin Seddine ve Türbedarlıklar ile Birtakım Unvanların Men ve İlgasına Dair Kanun" ile dinî ve kültürel bir mîrâs olan Urfa Mevlevîhânesi'nin günümüze kadar marûz kaldığı yıkım ve tahribata şahit olduk. Şu kadar varki mevlevîhânenin kapanmasıyla da Urfa'da Mevlevîlik tamamen inkıtaa uğramamış, 1956 yılına kadar bu tarihte vefat eden Mevlevî Hâsan Efendi ile evlerde sıra gecesi adı altında devam edegelerek Mevlevîyye tarîkatı Urfa'da yaşamaya devam etmiştir.

Mevlevî Hâsan Efendi'nin vefatından sonra Urfa'da Mevlevîyye tarîkatı 1956-1997 yılları arasında takriben kırk bir yıl unutulmuştur. Şeyh Abdulhekim el-Mevlevî ile 1997 yılından itibaren yeniden irşâd faaliyetleri başlamış, şimdilerde ise yüzlerce müntesibi bulunmaktadır. Yine Abdulhekim el-Mevlevî tarafından 2009 yılında inşâ edilen hem dergâh hem de medrese anlayışı vurgulanan bir mekânda, Mevlevî dervîşleri hem ilimle iştiğal etmekte hem de tarikâtın usûl ve âdâblarıyla sülûk etmekteler.

Bu çalışmamızda Urfa tarihinde azımsanmayacak bir zaman dilimi içerisinde varlığı söz konusu olan Mevlevîyye tarîkatının tarih sahnesindeki yerini ortaya çıkarmak ve dergâhın zamana karşı verdiği mücadeleyi, marûz kaldığı yıkımları gün yüzüne çıkarmaya çalıştık.

Temennimiz o ki cami olarak kullanılan semâhanenin ve çay bahçesi olarak kullanılan çevresinin asıl hüviyetine dönüştürülerek yeniden Mevlevî dergâhının ihyâ olmasıdır. Çünkü bugün ayakta kalan semâhane Urfa'da Mevlevîyye tarîkatının canlı bir şahidi olarak varlığından ve tarihinden bizleri haberdar etmektedir.

KAYNAKÇA

Akçora, Ergünöz. "Hatay'ın Anavatan'a İlhakının Türk Dış Politikasındaki Yeri", *Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası* (Makaleler), Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, 2010.

Akpınar, Hüseyin. *Şanlıurfa'da Dini Musiki*, Ankara: Yayınevi Yay. 2011.

Asoğlu, İsmail. *"XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Urfa Eytâm Sandıkları Üzerine Bir Değerlendirme", Osmanlı Urfası,* (Ed. Abdullah Ekinci), İstanbul: Orient Basım, 2018.

Aşçı İbrahim Dede. *"Aşçı Dede'nin Hatıraları"* Mustafa Koç ve Eyüp Tanrıverdi (haz.) İstanbul: Kitabevi Yay. 2006.

Azamat, Nihat. "Divane Mehmed Çelebî", *DİA,*1. Baskı Cilt.9 İstanbul TDV Yayınları 1994.

Ayverdi, İlhan. *Kubbealtı Lugatı,* İstanbul: Kubbealtı Yayınları, 1.bs. 2055.

Aydın, Bilgin. "Meclis-i Meşâyih", *DİA,* 1. Baskı İstanbul: TDV Yayınları, 2003.

Bandırmalızade, Esseyid Ahmed Münib Üsküd. *Mecmua-i Tekâyâ*, İstanbul: Âlem Matbaası, 1307.

Başaran, Ayşe Gül. *Hadîkatü'l-Cevâmi' (İnceleme- Metin).* İstanbul, Marmara Üniversitesi, SBE. İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı Yüksek Lisans, 2001.

Bozkurt, Nebi. "Sikke". *DİA*, 1. Baskı İstanbul: TDV Yayınları, 2009.

Artuk, İbrahim. "Nişan". *DİA*, 1. Baskı İstanbul: TDV Yayınları, 2007.

Benzer, Zafer. 222 *Numaralı Urfa Şer'iyye Sicilinin (Birinci Kısım) Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi (H. 1308 - 1309 / M. 1891 - 1892)*" Karadeniz Teknik Üniversitesi SBE, Yüksek Lisans Tezi, 2014.

Can, Şefik. *Hz. Mevlânâ'nın Rubaileri*, Ankara, Kültür Bakanlığı Yay, 2001.

Cula, Bedir. *227/2 Numaralı Şanlıurfa Şer'İyye Sicili Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi (H.1303-1305/M.1886-1887),* Harran Üniversitesi SBE Yüksek Lisans, 2016.

Çelebî, Evliya. *Seyahatnâme*, sad. Tevfik Temelkuran. İstanbul: Üçdal Neşriyat, 2018.

Eflâkî Ahmed. *Menâḳıbü'l-ʿârifîn*, çev. Tahsin Yazıcı. İstanbul: Kabalcı Yayınları, 2012.

el-Ankaravî, Şeyh Rüsuhiddin İsmail Bin Ahmed. *Mevlevîler Yolu*, sad. Mehmet Kanar. İstanbul: Şule Yayınları, 2012.

el-Kureşî, Abdülkādir. *el-Cevâhirü'l-Muḍıyye Fî Tabaḳāti'l-Ḥanefiyye* Riyad: Darul Kütubu'l-Arabiyye, 1978.

Erdoğan, Elmas. "Şanlıurfa Mevlevîhâne Camii ve Peyzaj Tasarımı". *Vakıflar Dergisi 28*, İstanbul 2004.

Eroğlu, Süreyya. "Urfa Mevlevîhanesi (Tarihçesi, Mimârîsi, Restorasyon Öncesi ve Sonrası". Konya: *Uluslararası Düşünce ve Sanatta Mevlâna Sempozyumu Bildirileri*, 2006, s.171-185.

Dede, Esrâr. *Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevlevîyye (İnceleme-Metin*). hzl. İlhan Genç. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay. 2018.

el-Kâşifî, Hüseyin b. Ali. *Reşahatü Ayn'ül-Hayat* Lübnan: Daru'l-Kutub'il-İlmiyye, 2008.

Gölpınarlı, Abdülbaki. *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik.* İnkilâp Yayınları, İstanbul, 2006.

Gölpınarlı, Abdülbaki, "Mevlevîlik". *MEB İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 8. İstanbul, 1993.

Gökbilgin, M.Tayyib. *XV. ve XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livasındaki Hâs Mukataa*. Mülk ve Vakıflar İ.Ü.E.F. Yayınları, İstanbul 1977.

Gönül, Mehmet. *Mevlevîlik ve Mûsiki*. Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İstem, Yıl:5, Sayı:10, 2007, s.78-83.

Güllüce, Hüseyin. "*Diyanet İlmi Dergi*" (DİB Yayınları, Ankara: Ocak, Şubat, Mart 2011, 47/1, s.75-77.

İnal, İbnülemîn Mahmûd Kemâl. *Son Asır Türk Şâirleri.* Ankara: MEB Basımevi, 1969.

İpşirli, Mehmet. "Çelebî". *DİA.* 1. Baskı. İstanbul: TDV Yayınları, 1993, Cilt 8.

Karabulut, Esra. *212 Numaralı Urfa Şer'iyye Sicili'nin (H. 1290-1294 / M. 1873-1877) Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi*. Gaziantep Üniversitesi SBE, Yüksek Lisans Tezi.

Kapaklı, Kemal (hazırlayan). *Haleb Vilayet Salnameleri Urfa Sancağı (1303- 1326 Şanlıurfa*). Şanlıurfa Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müd. Yayınları, 2013.

Kazıcı, Ziya. "Osmanlı Arşiv Belgelerine Göre Urfa'daki Vakıf Hizmetleri", *MÜİFD*, say. 5-6 1993, s.85-98.

Karakaş, Mahmut. *Urfa'da Tasavvuf İzleri*, Ankara: Şanlıurfa İl Kültür ve Turizm Müd. Yayınları. 2017.

Karakeçili, Enver. Hurûfât Defterlerine Göre 1690-1837 Tarihlerinde Rûha Kazası, (Vakıf Yapıları, Cemaatler, Meslek Grupları). Şanlıurfa: ŞURKAV Yayınları, 2017.

Köstüklü, Nuri. *Vatan Savunmasında Mevlevihaneler*, (Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2010.

Küçük, Sezai. 19. *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*. 1.bsk. İstanbul: Simurg Yayınları, 2000.

Küçükdağ, Yusuf. "Antep Mevlevîhanesi ve Vakfiyeleri", *Osmanlı Döneminde Gaziantep Sempozyumu (22 Ekim1999),* Gaziantep, 2000, s. 211-241.

Kürkçüoğlu, A. Cihat. "1650/1740 arası Urfa Mevlevîhânesi" *2. Milletlerarası Osmanlı Devletinde Mevlevîhâneler Kongresi*, S.Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Özel sayı, Konya 1996.

Öztuna, Yılmaz. *Büyük Türkiye Tarihi*, İstanbul: Ötüken Yayınevi Cilt. 3, 1977.

Öksüzoğlu, Osman - Özkan, M. Mercan, *Şanlıurfa Mevlevîhânesisi ve Şanlıurfa Mevlevîhânesi'nde Yapılan Dini Mûsikî İcralarının La Dini Mûsikî İcralarına Yansıması*, SÜ Mevlânâ Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınlan: Yayın No: 5 Bildiriler Serisi No: 2 /2010, s.87-105.

Sakıb Dede, Mustafa. *Sefîne-i Nefîse-i Mevlevîyân.* Mısır: 1293, TBMM Kütüphanesi, Raf no:71005112.

Tanrıkorur, Şermin Barihuda. "Mevleviyye" *DİA*, Cilt.42 İstanbul: TDV Yayınları, 2014.

Tanman, Baha. "Yenikapı Mevlevîhânesi", *IX. Vakıf Haftası Kitabı*, Ankara: 1992.

Tenik, Ali. *Osmanlı Urfası*. İstanbul: Orient Basım, Cilt 1, 2018.

Tekin, Hatice. *219 Numaralı Urfa Şer'iyye Sicili'nin Transkripsiyon ve Değerlendirmesi* (H. 1311-1312 / M.1893-1895), Harran Üniversitesi SBE Yüksek Lisans Tezi.

Turan, Ahmet Nezihi. "Şanlıurfa" *DİA*, Cilt. 38. Baskı. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.

Turgut, Bahattin. *Urfa Vakıfları (1850 – 1900).* Marmara Üniversitesi SBE, Doktora Tezi.

Topaloğlu, Bekir. "Lafz-ı Celâl". *DİA*, 1. Baskı, İstanbul: TDV Yayınları, 2003.

Odunkıran, Fatih. *Mevlevî Tezkiresi: Sefîne-i Nefîse-i Mevlevîyân (İnceleme Metin)*, İstanbul Üniversitesi SBE Doktora Tezi, 2020.

Örs, Derya– Kırlangıç, Hicabi. *Mesnevî*, 3. Baskı. Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yay. 2010.

Umut, Abdurrahman. *225 numaralı Urfa Şer'iyye Sicili (h.1297?1304/ m.1880?1887) Transkripsiyon ve Değerlendirme*. Harran Üniversitesi SBE, Yüksek Lisans Tezi.

Üner, Mehmet Emin. *Osmanlı Klasik Dönem Sonlarında Bir Güneydoğu Anadolu Şehri: Urfa (1700-1800).* İstanbul Üniversitesi, SBE, Doktora Tezi, 2003.

Ünver, A. Süheyl. "Beşiktaş/Çırağan Mevlevîhânesi Hakkında" *Mevlânâ ve Yaşama Sevinci*, hzl. Fevzi Halıcı. Ankara: Konya Turizm Derneği, 1978, s.47-49.

Yardım, Ali. *Mesnevî Hadisleri*, İstanbul: Damla Yayınevi, 2008.

Urfa resimleri erişim 1 Aralık 2019, https://www.tarihtarih.com.

RÖPORTAJLAR

Abdulhakim Taşkın, Şanlıurfa, Röportaj, 2019.

Ahmet Asaf Döner, Şanlıurfa, Röportaj, 2019.

Cemil Dedeoğlu Şanlıurfa, Röportaj, 2019.

Halîl Aşık, Şanlıurfa, Röportaj, 2019.

İsmail İpar Röportaj, Şanlıurfa, 2019.

İmam Karataş Şanlıurfa, Röportaj, 2019.

Mehmet Sâlih Dayı, Şanlıurfa, *Röportaj, 2020.*

Mahmut Celal Çiçek, Şanlıurfa, Röportaj, *2020.*

Mehmet Şimşek, Antalya, *Röportaj, 2020.*

Reşit Pehlivan, Şanlıurfa, Röportaj, 2020.

Sâlih Dayı Şanlıurfa, Röportaj, 2019.

Şerîf İpar, Şanlıurfa, Röportaj 2020

Ömer Karabulut Şanlıurfa, Röportaj, 2019.

Ömer Altun Röportaj, Şanlıurfa, 2019.

EKLER

Ek-1: 1905 yılında çekilen bir resimde Urfalı Mevlevîler (Asaf Döner arşivi & Sabri Kürkçüoğlu Arşivi)

Ek s.1

Ek-2: 1905 yılında çekilen başka bir resimde Urfalı Mevlevîler (Asaf Döner arşivi & Sabri Kürkçüoğlu Arşivi)

Ek s.2

Ek-3: Urfa Mevlevîhânesi Şeyhlerinden Seyyid Ahmed Dede (Asaf Döner arşivi & Sabri Kürkçüoğlu Arşivi)

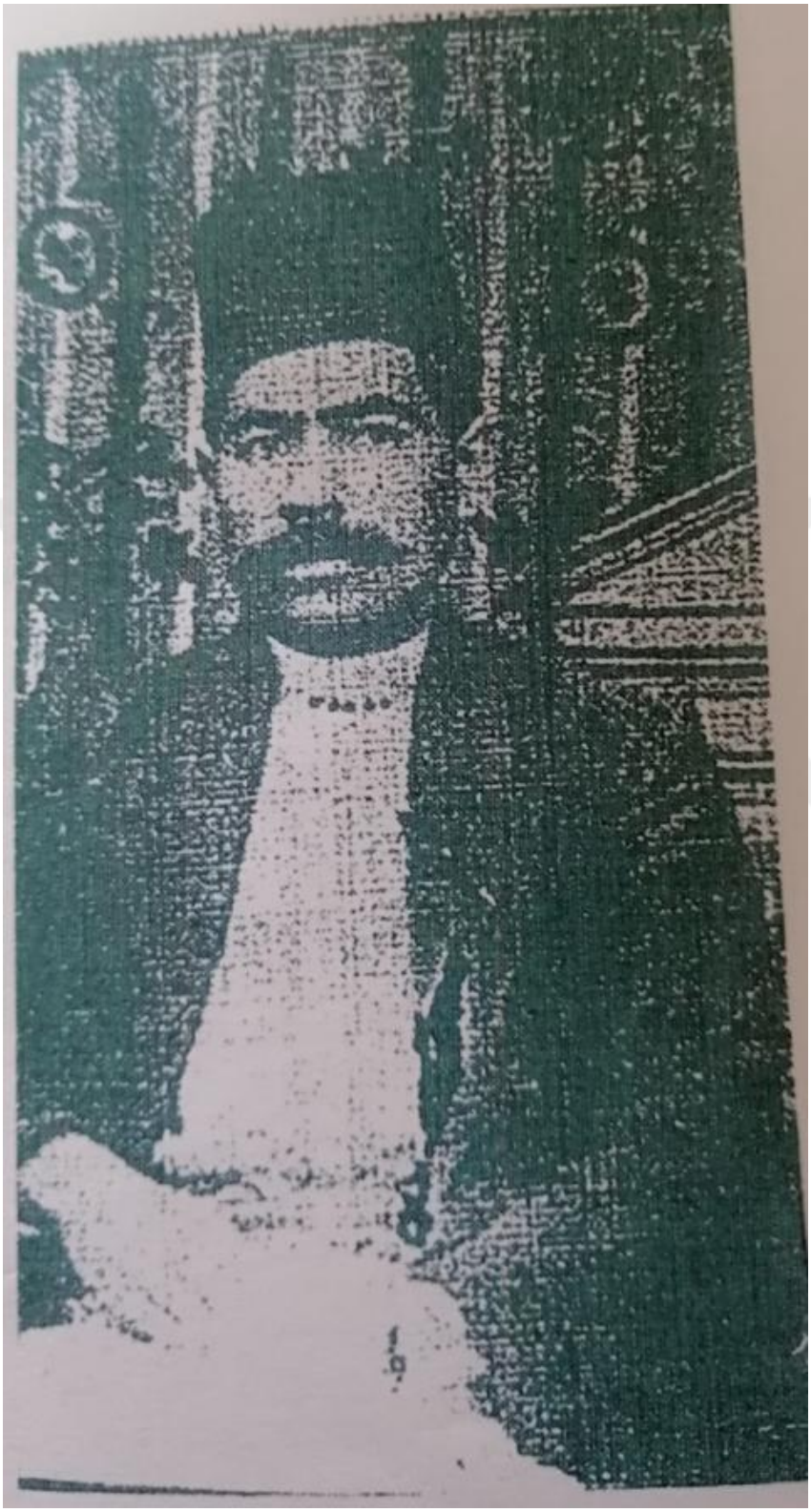

Ek s.3

Ek-4: XIX. yüzyıl sonları, Urfa Mevlevîhânesi Şeyhlerinden Seyyid Ahmed Dede, sağ tarafındaki büyük oğlu Hüseyin Hüsameddin Dede, sol tarafındaki küçük oğlu Hâsan Selahaddin Dede ve oturan Mustafa Dede'nin oğlu Aziz Döner. (Asaf Döner arşivi & Sabri Kürkçüoğlu Arşivi)

Ek-5: Hâsan Selahaddin Dede (Asaf Döner arşivi)

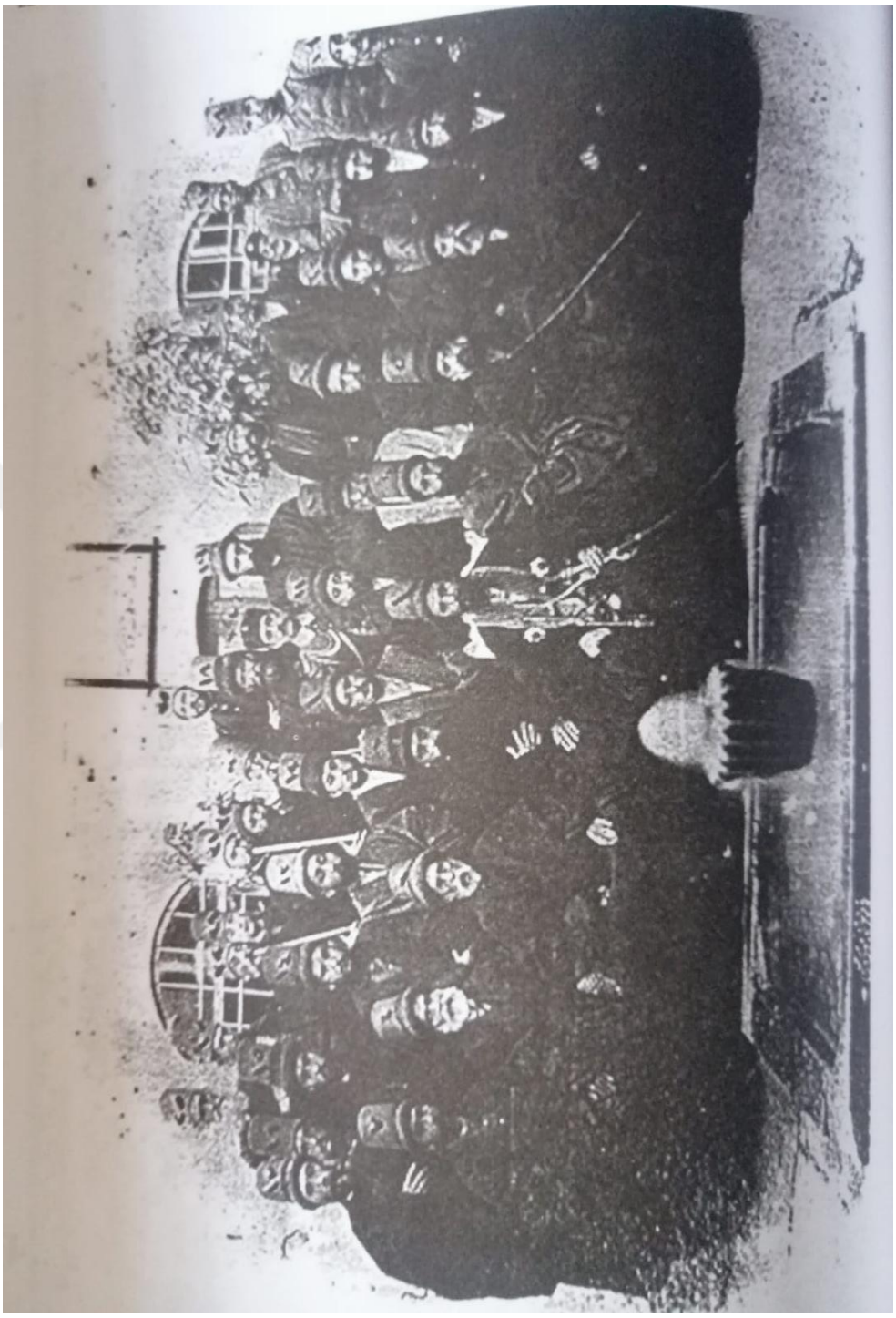
Ek s.5

Ek-6: Hüseyin Hüsameddin Dede (Asaf Döner arşivi)

Ek s.6

Ek-7: Mevlevî Alayı'na katılan şeyhlerin toplu halde. (23 Nisan 1915) 23 numara Hüseyin Hüsameddin Dede (Köstüklü "*Vatan Savunmasında Mevleviler*", 226)

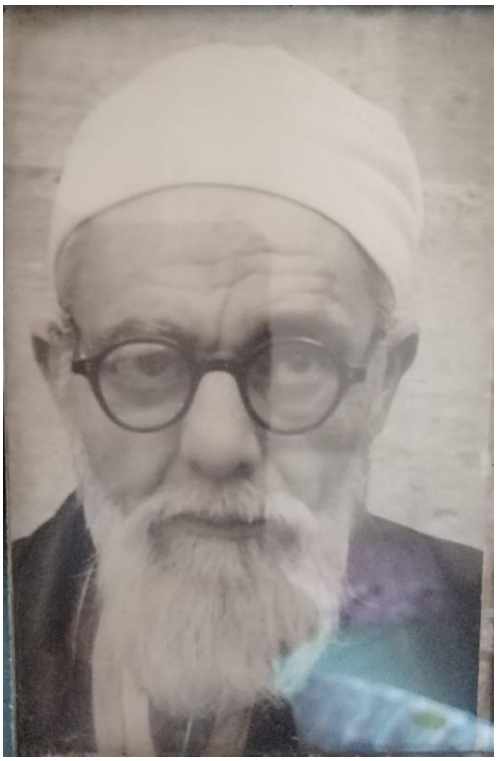

Ek s.7

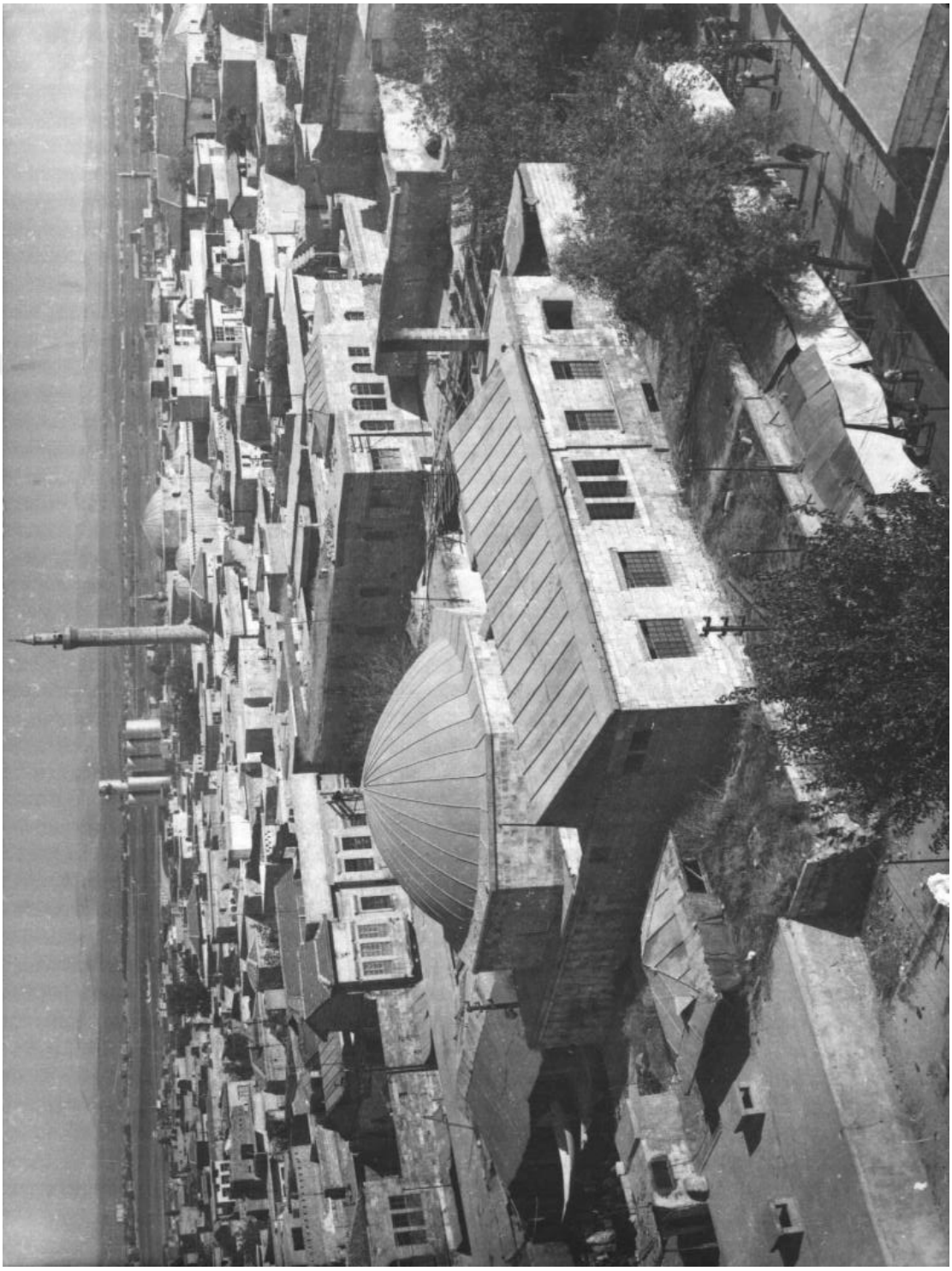
Ek-8: Mevlevî Dervîşi Mehmed Şerîf (İpar) Efendi (Mehmet Şerîf İpar Arişvi)

Ek-8: Mevlevî Dervîşi Ezher Hoca (Çiçek) (Celal Çiçek Arşivi)

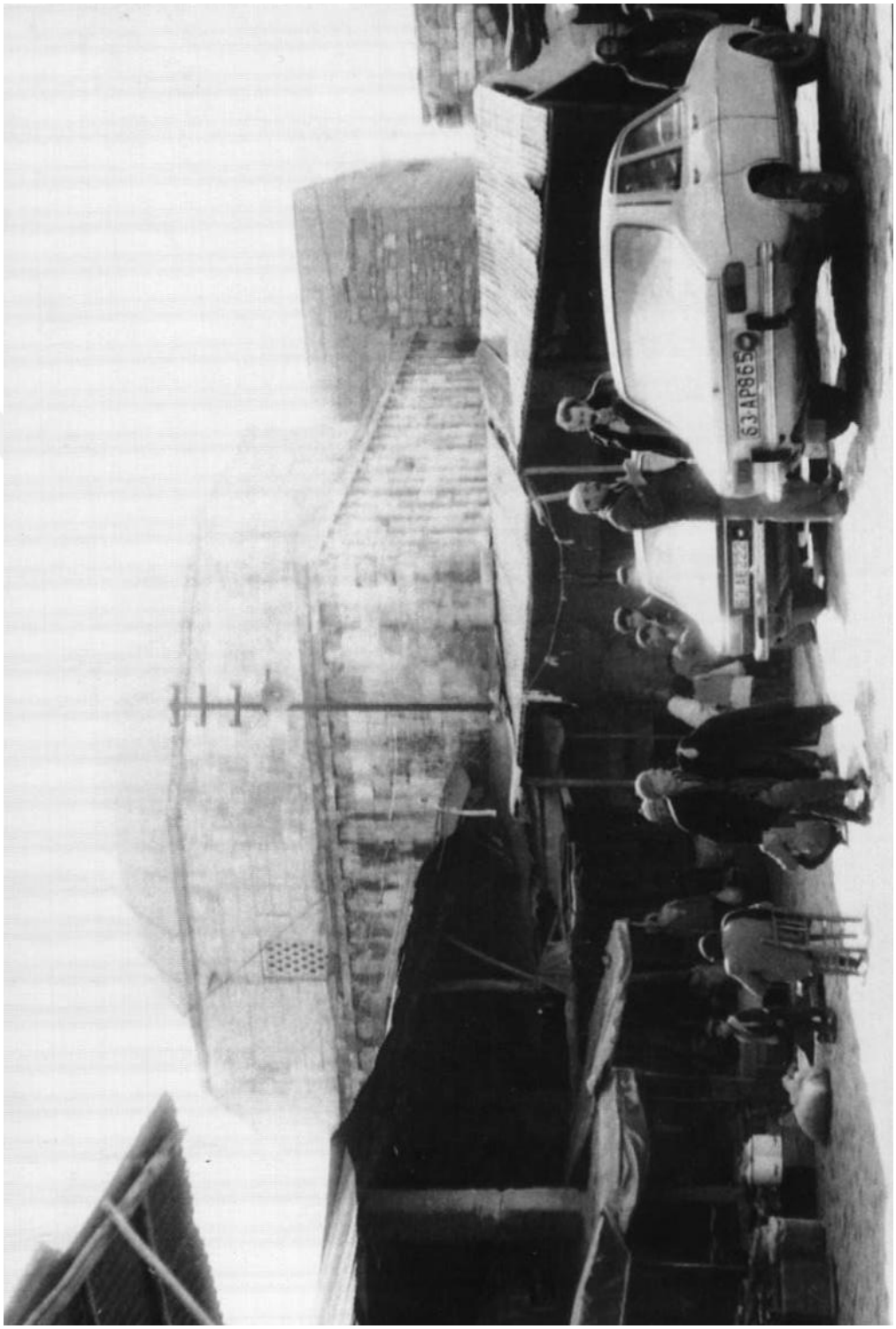

Ek-9: Urfa Mevlevîhânesi Hal pazarına dönüştürüldükten sonraki hali, 1980'lerde çekilmiş bir resim. (Sabri Kürkçüoğlu Arşivi)

Ek s.9

Ek-10: Urfa Mevlevîhânesi Hal pazarına dönüştürüldükten sonraki hali,1980'lerde giriş kapısından çekilmiş bir resim. (Sabri Kürkçüoğlu Arşivi)

Ek s.10

Ek-11: Urfa Mevlevîhânesi Hal pazarına dönüştürüldükten sonraki hali, 1990'larda semâhânenin önünden çekilmiş bir resim (https://www.tarihtarih.com)

Ek s.11

Ek-12: Urfa Mevlevîhânesi semâhâne giriş kapısı, 1980'lerde çekilmiş bir resim (Sabri Kürkçüoğlu Arşivi)

Ek-13: Urfa Mevlevîhânesi'nin, şiracılar tarafından kullanılan baraka tipi tezgâhları yenileme öncesi fotoğrafi (https://www.tarihtarih.com)

Ek-14: Urfa Mevlevîhânesi'nin, yenileme sonrası kuzey batı cephesinden bir fotoğraf (https://www.tarihtarih.com)

Ek s.14

Ek-15: Urfa Mevlevîhânesi'nin yenileme sonrası kuzeydoğu cephesinden çekilmiş fotoğrafı ((https://www.tarihtarih.com)

Ek s.15

Ek-16: Urfa Mevlevîhânesi'nin, yenileme sonrası giri kapısı fotoğrafı (https://www.tarihtarih.com)

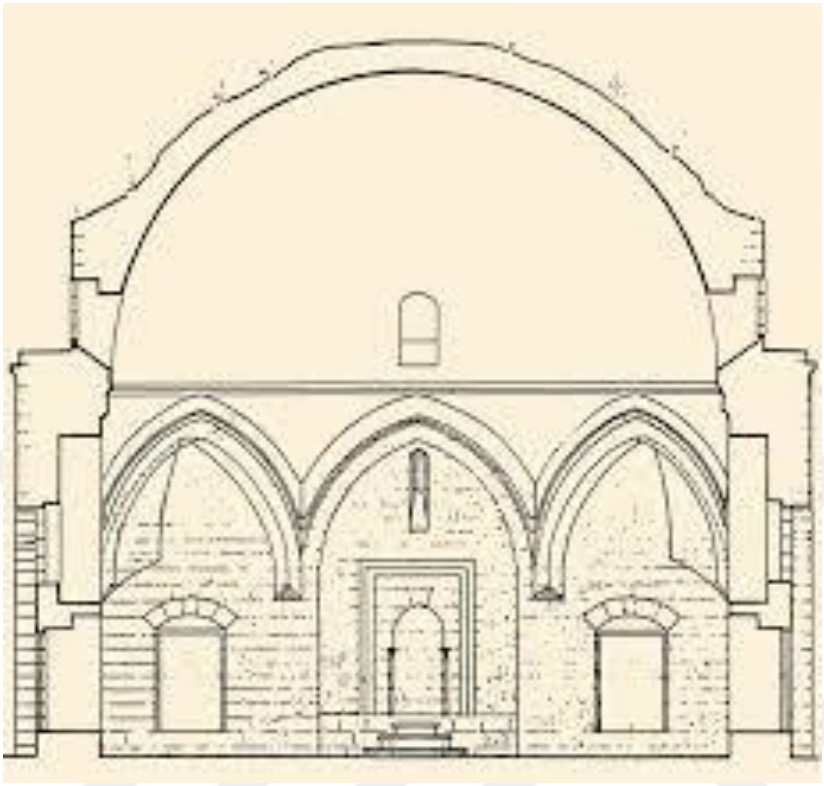

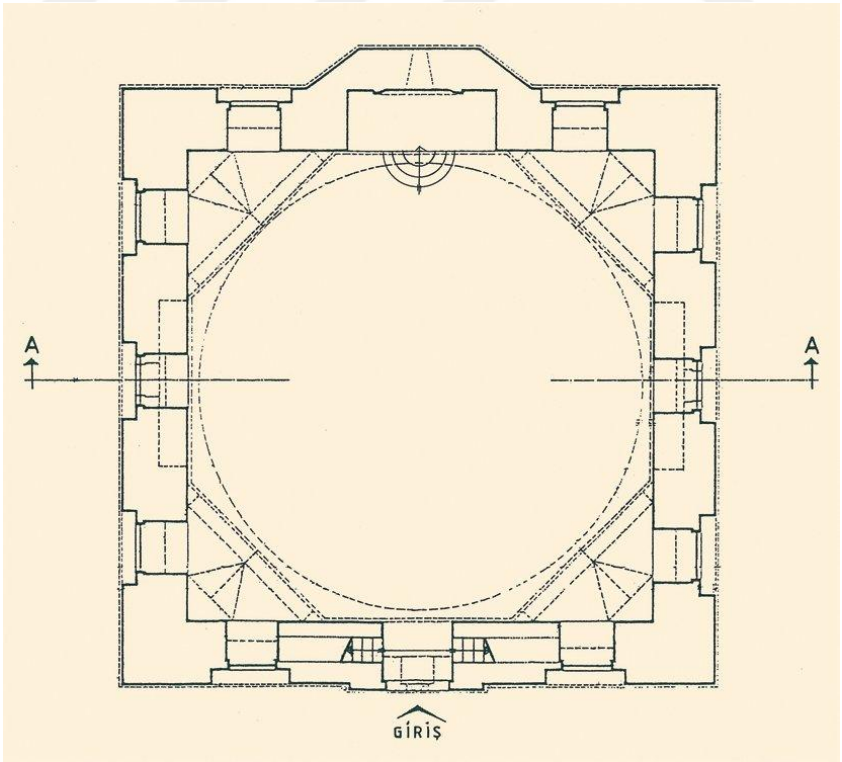
Ek s.16

Ek-16: Mevlid-i Halîl Cami Haziresinde Medfûn Son Mevlevî Şeyhi H. Hâsan Döner Dede'nin (Ö.1956) Mezarı. Mezar başındaki oğlu Ahmet Asaf Döner.

Ek-17: Urfa Mevlevîhânesi'nin semâhâne bölümünün kesitleri (Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi Tanrıkorur, "*Urfa Mevlevîhânesi"*, DİA42: 178)

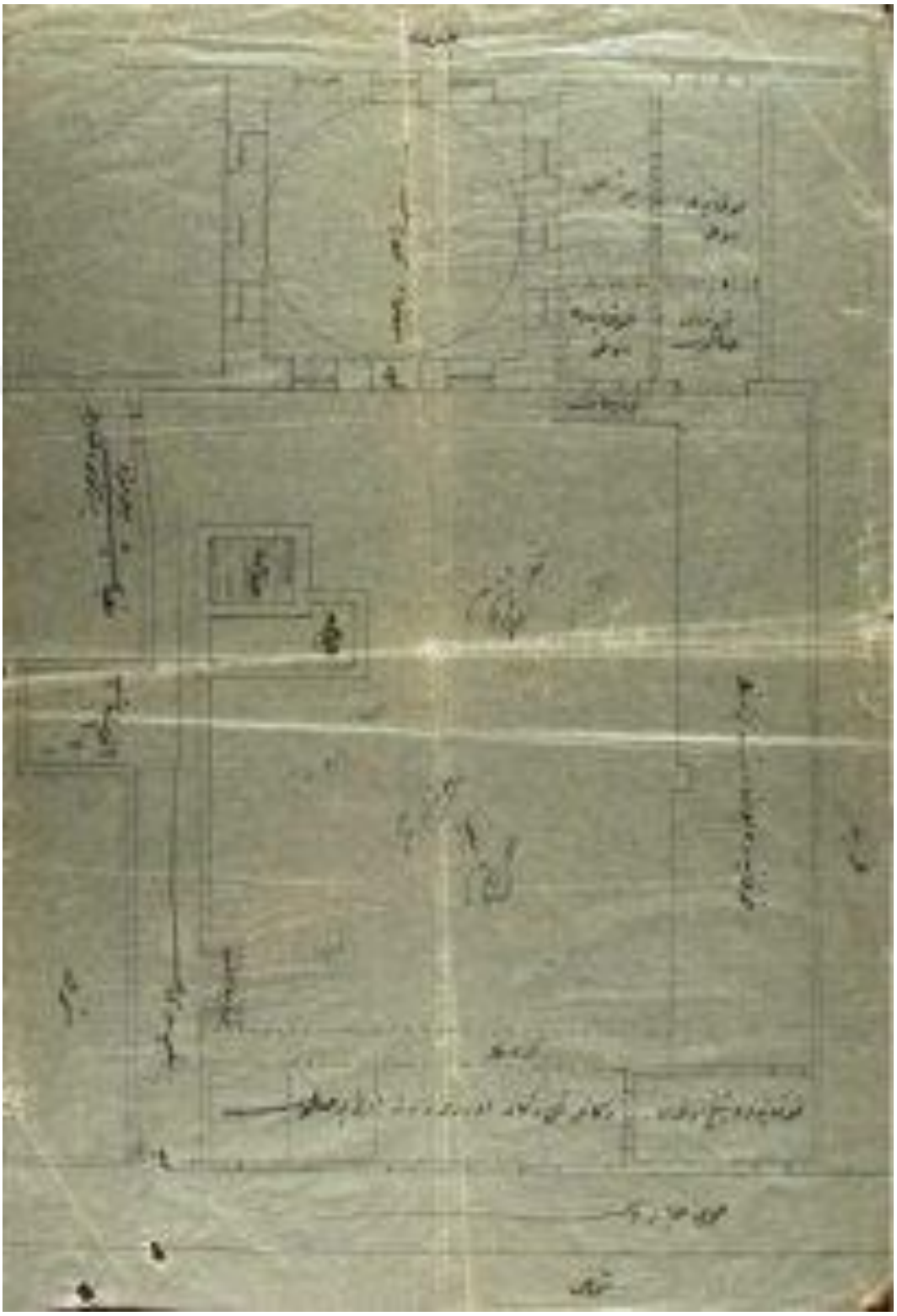

.

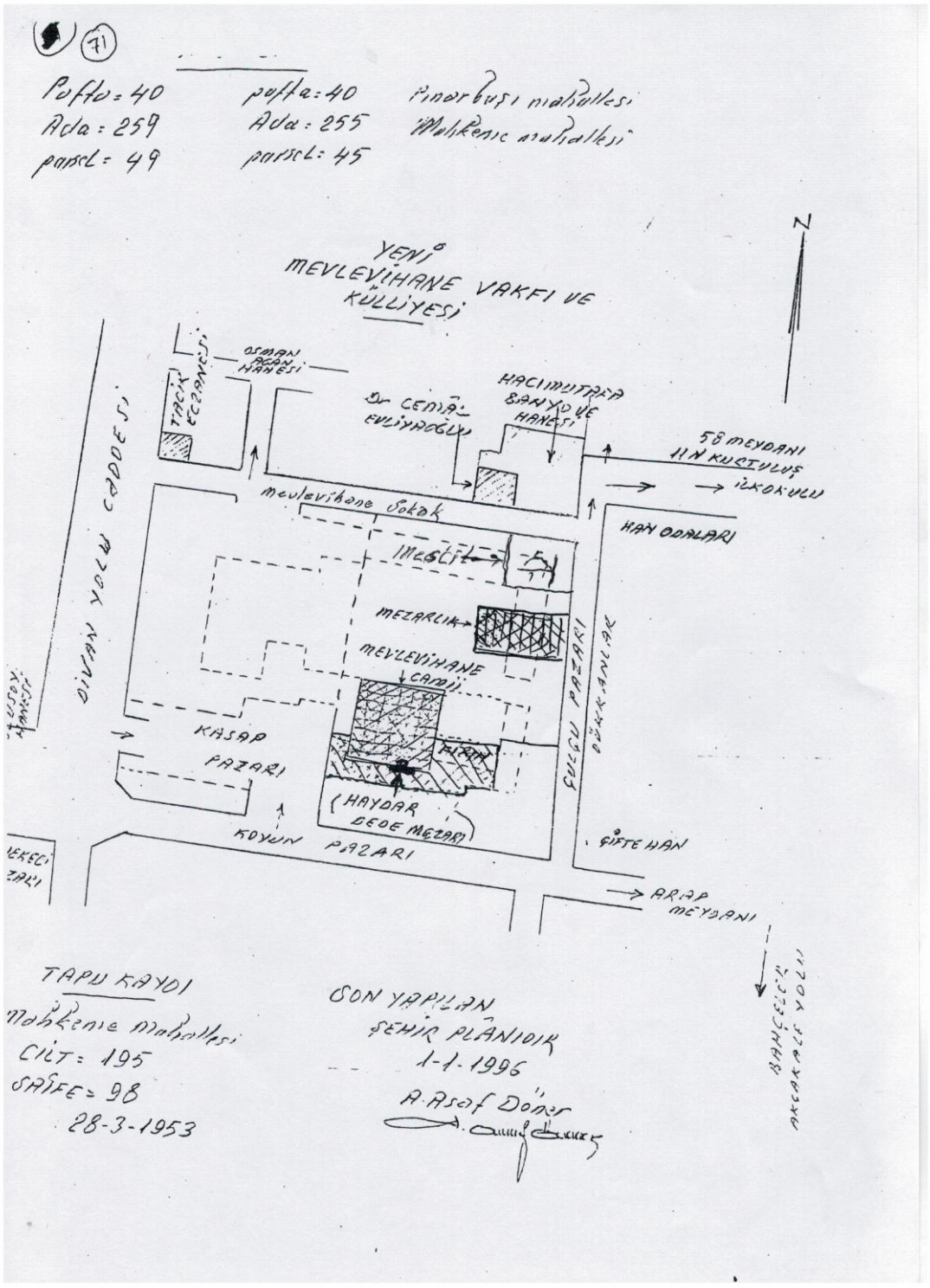
Ek s.17

Ek-18: Urfa Mevlevîhânesi 19 Aralık 1911 (6 Kânunuevvel 1327) tarihli tamir keşfi ve krokisi. (KMMA. zarf nr. 68/45)

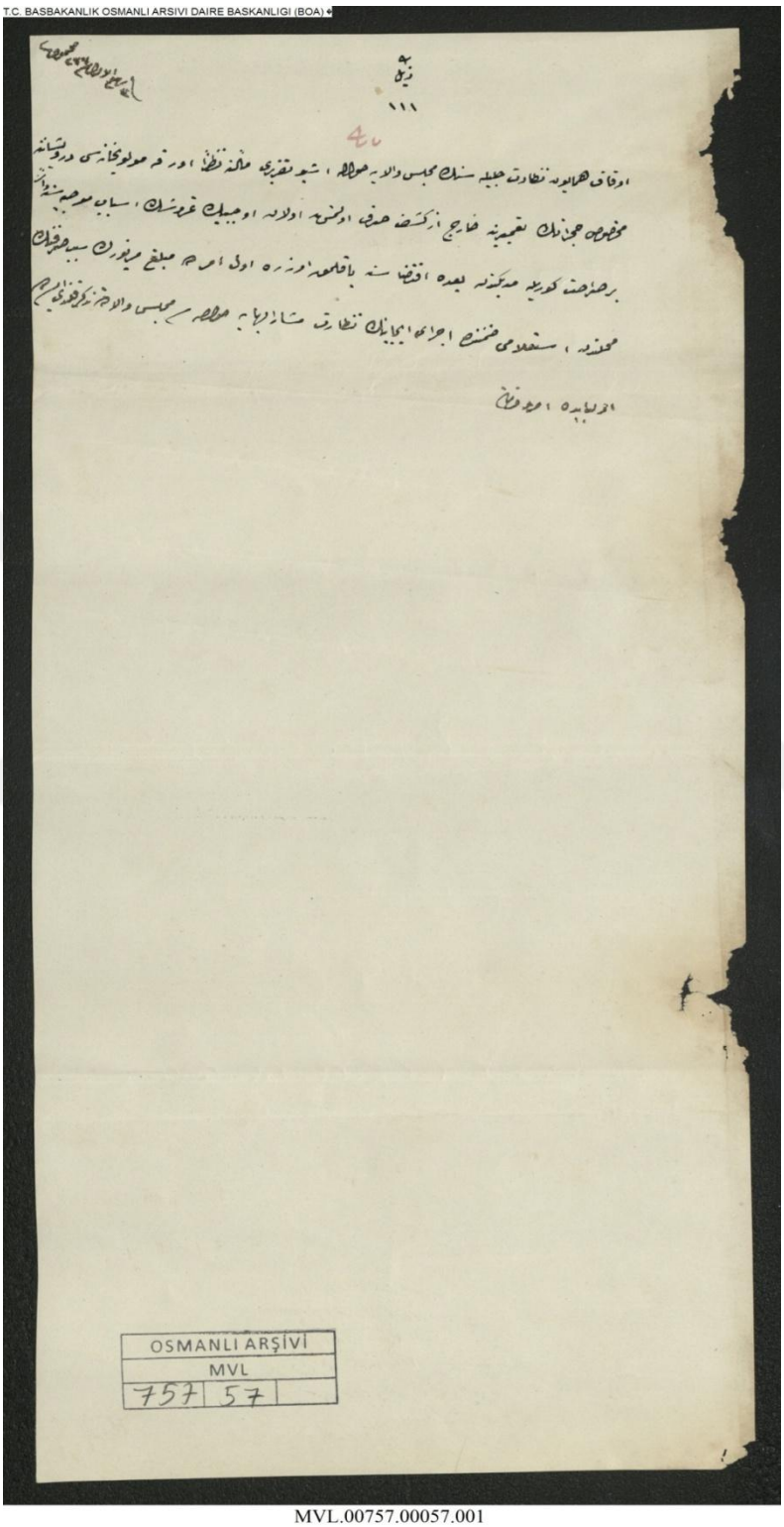
Ek s.18

Ek-19: Ahmet Asaf Döner tarafından yapılan Urfa Mevlevîhânesi ve çevresinin çizimi (Döner Arşivi).

Ek s.19

Ek-20: Urfa Mevlevihânesi hakkında Evkâf-ı hümayuna nezâret-i celilesi meclis-i vâlâya gönderilen takrîr.

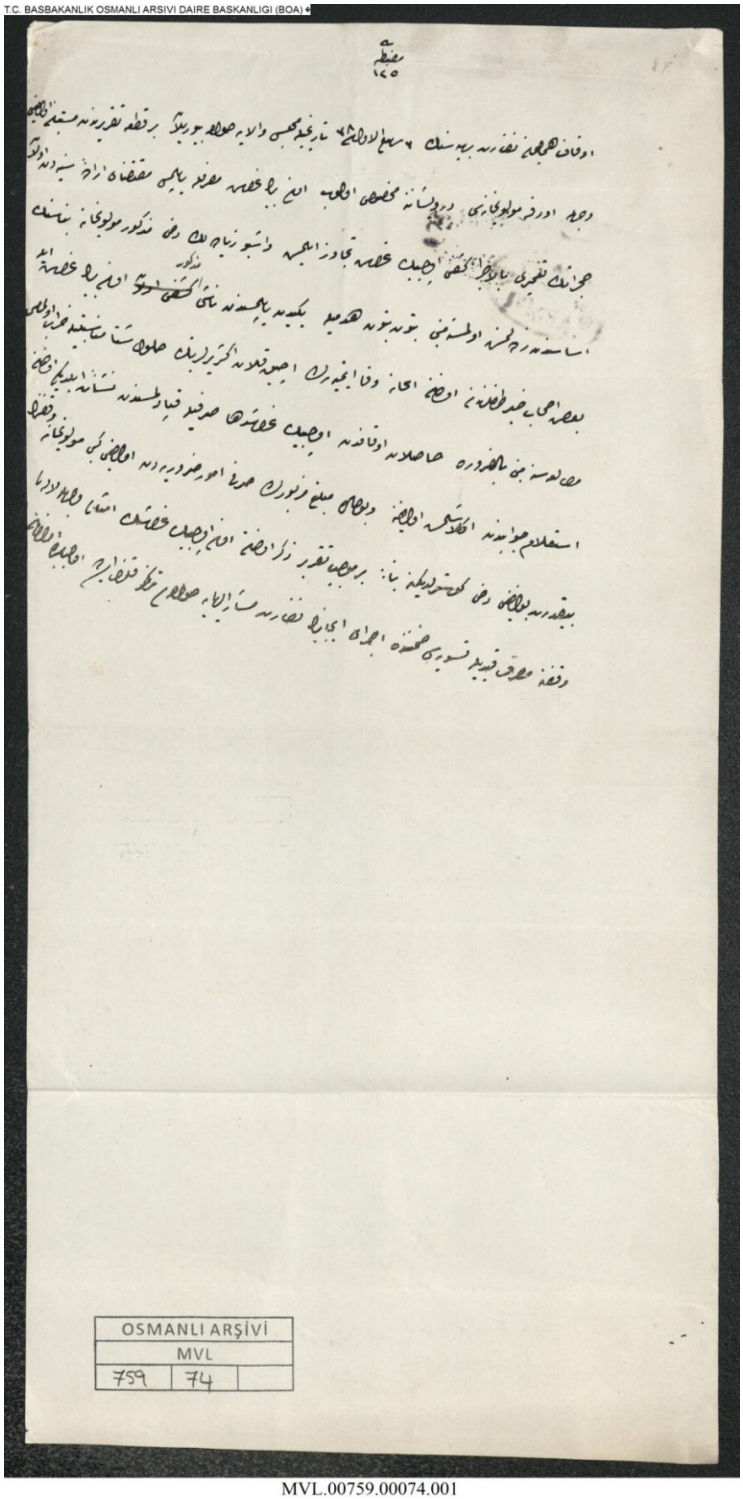

T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA)

OSMANLI ARŞİVİ
MVL
757 57

MVL.00757.00057.001

Ek s.20

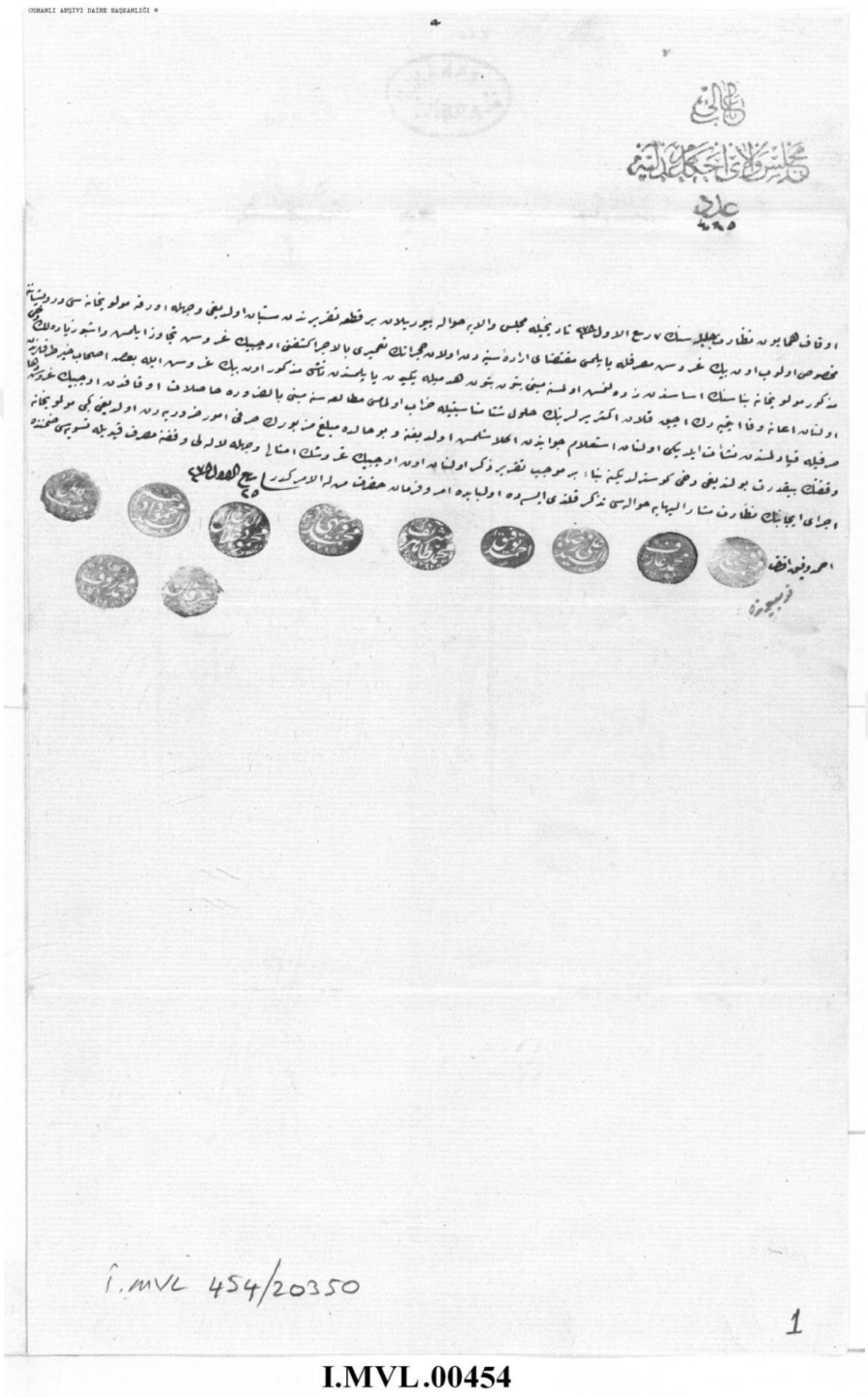
Ek-21: Urfa Mevlevihânesi hakkında Evkâf-ı hümâyûna nezâret-i celilesi meclis-i vâlâya gönderilen başka bir takrîr.

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAIRE BASKANLIGI (BOA)
OSMANLI ARŞİVİ
MVL
759 74

MVL.00759.00074.001

Ek s.21

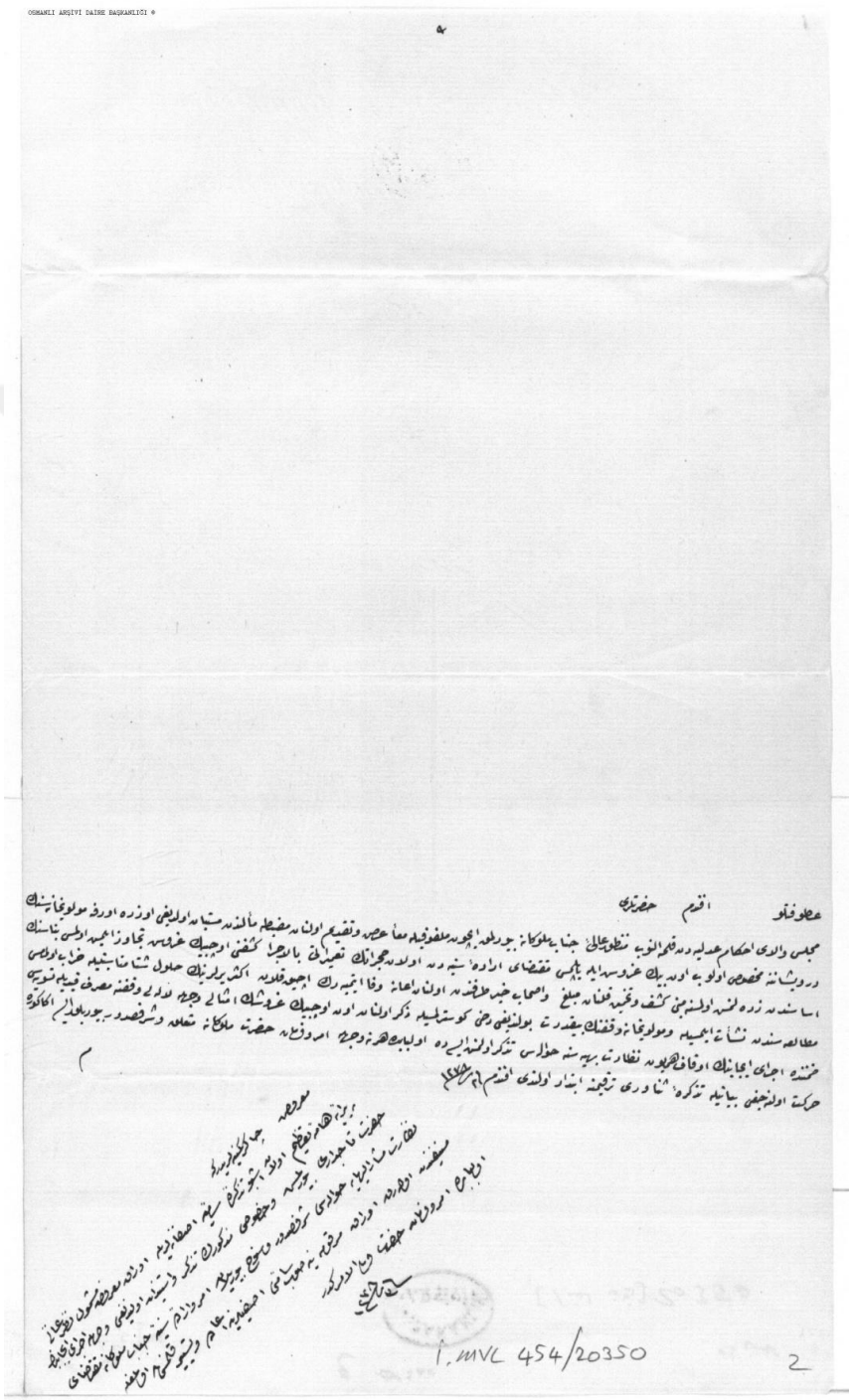
Ek-22: Urfa Mevlevihânesi hakkında 7 Rebiü'l-evvel 1278 tarihli Evkâf-ı hümâyûna nezâret-i celilesi meclis-i vâlâya gönderilen başka bir takrîr.

I.MVL.00454

Ek s.22

Ek-23: Urfa Mevlevihânesi hakkında 7 Rebiü'l-evvel 1278 tarihli Evkâf-ı hümâyûna nezaret-i celilesi meclis-i vâlâya gönderilen takririn ikinci sayfası.

I.MVL.00454

Ek s.23

Ek-23: Urfa Mevlevihânesi ile ilgili atama kararı bulunan Hurûfât Defterlerinden bir sayfa. VGMA Defter 58 sayfa 102

Ek s.24

Ek-25: Külhânî Ali Dede ile ilgili Sefîne-i Nefîse-i Mevlevîyân'da bulunan bir sayfa (Sefîne-i Nefîse-i Mevlevîyân III/33)

(۳۳)

حضرت درویش علی کلخنی

اللهما آمین یامفیض الجود والعطا علی قراء الاولی والاخری *(حضرت درویش علی کلخنی)* ایرکادی الاصل وحسیب ونسیب برشاب عفیف وظریف اولوب بقضاء الله تعالی وطنلرینه داهیهٔ وبای اکبر استیلا سیله جملهٔ ذکور واناث خاندانلری وداع بزم فانی ایتکله غربت دروطن کربتنه تحمل ایده میوب دار السلام بغداده هجرت اختیار ایدوب کاه اموال موروثه لری ایله تجارت وکاهی ملاحظهٔ اهوال مدهشهٔ اخرویه ایله مهابط انوار رحمت اولان مشاهد مقدسهٔ ائمهٔ کرام واولیاء عظام زیارتی ایله اوقات کذار ایکن بهر سنه موسم عاشورا ده سینه چاکان ماتم سلطان الشهدا سلکنه منتظم وخونابه ریز دیدهٔ جان ودل احزان دیده اولدیغی کبی بنه برسال میمنت فاله اجرای آیین شرحه کاری اثنا سنده غلبهٔ سوز وکداز سلسله جنبان جذبهٔ هوش انداز اولوب رطل کران کش دست ساقیٔ توفیق اولغله بالکلیه ترک ماملك وبکالباس فقیرانه ایله اکتفا ایدوب رجعت قوافل زیارتنده همراه فقرای درکه خنکارا کبر قدس سره الانور ومسافر جلوه کاه عارفان مولویه ومکرم انظار حسنهٔ اخوان وخلان وکوش جان دار معارف حضرت مثنوی وسالك مسلك رفتار معنویه وتسلیم شروط اولوی وسکه دار دارالضرب شهنشاه اخروی اولشدرکه صدق واخلاص وسوز اختصاصله اولان ماتم حضرت قرة العیون اعیان دین مبین کندویه سرمایهٔ نیل سرور وسور معرفت وحالت وبلکه مرقات الصعود اوج درجات ولایت ومفتاح خزانهٔ جواهر کرامت اولوب حجرهٔ وحدت ومقام راحتلری مزدحم صغار وکبار اولغله محافظهٔ وقت صددنده اختیار کوشهٔ کلخن ایدوب دودوکرد کلخندن بی تحاشی اولان انتخاب کردکان محلنا امتحان ایله کوشهٔ کلخن کندولره صحن کلشن وطائفهٔ یکیچریان ادب پروردن مصطفی نام برمحب سربازی جمله احبابندن ممتاز ورز وشب مالاوبدنا خدمت شریفه قیامله سرافراز ووقت نشاط لرینه مظهر اولشدر *(نظم)* آن دم که دمی بی توسر جانش نبود * جان درسرتو کرد پشیمانش نبود * در ماتم توسی خون بکریست * همدرد تو کشت ودرمانش نبود * اشکی بده آلوده وکنجی بردار * آهی بزن آهسته وملکی بستان * آخرهر کریه آخر خنده است * هر درد آخرین مبارك بنده است * توچومور ی بهردانه میروی * همین سلیمان جوچه مسائی غوی * دانه جورادانه اش دامی بود * وان سلیمان جویرا هردوبود *(مرویستکه)* اول کنج نهان یاب کنج کلخن مانند درینیم کردآلود ملامت وکوشه نشین سلامت ایکن مرقوم مصطفی بشه دخی پروانه وار کردسر کردان شمع خدمت پرحرمتلری وسرکردان بادیهٔ امید حسن نظر وخیر نفسلری اولدیغی حالده همای همت والای بنده پرورلری فرق فقیرانه سنه سایه انداز حمایه اولوب ناکاه درون کلخنده نیم سوخته اولان خرمانبی اخراج وحریم کلخنه غرس وروز بروز اسقا ومحافظه بابنده صادر اولان فرمان غوثانه لری اوزره عمل بی تردد ایدوب مع هذا اول مقوله درخت خرمادن نشوونما محال اولدیغی معلوم عالم ایکن بقدرة الله المحیی وتأییدولیه قاصر فهمان فلاحت آشنا صادق مرقومه طنز وتسخیر اوزره یکزبان اولدیغه انك صدق واخلاصی استحکام پذیر وخدمت اسقا واروادهٔ بی ملال وناکاه سرسبزا ولغله اطرافنه بارکش وچشم زخم اجانبدن حارس واهانت منکرین متعصبه دن حافظ اولوب اول غراس نفس ولایت مترقیٔ درجات نما اولدیغه غارس مخلص دخی طریقنده احراز پایهٔ رفیعه ایدوب اتفاق حزبیله رئیس اتخاذ اولنوب یومافیوما شعلهٔ بخت خداداد ی حوالی کیرا ولغله طرف دولت علیه ده دخی خدمات مبروره ومساعیٔ مشکوره سی شیوعیله بین حزبه ممدوح الاحوال ومتوجه الاقبال اولوب زمان یسیرده سیر کوکب

Ek s.25

Ek-26: . Arif Ali Haydar Dede ile ilgili Sefîne-i Nefîse-i Mevlevîyân'da bulunan bir sayfa (Sefîne-i Nefîse-i Mevlevîyân II/209)

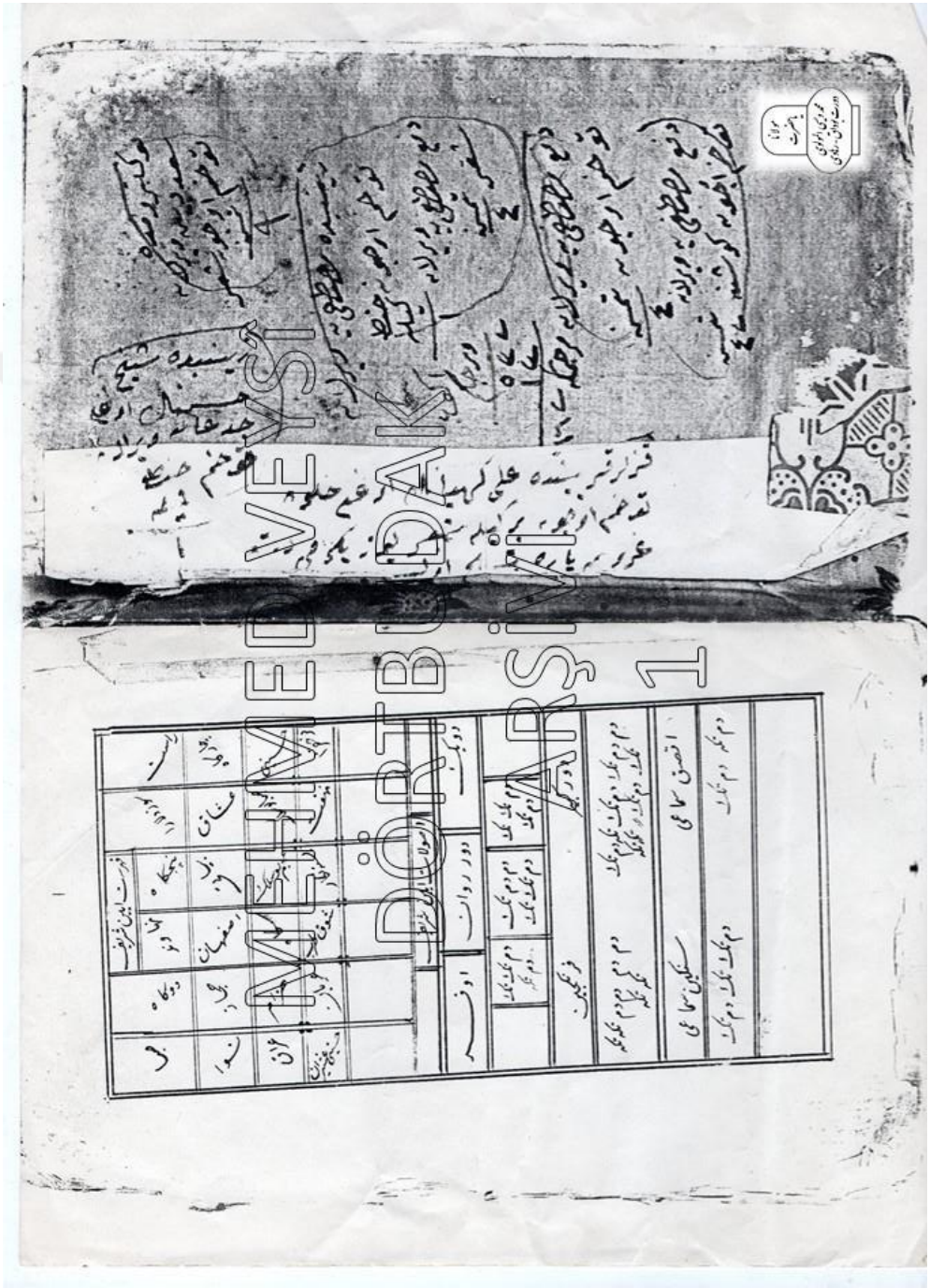
شناس لز بخت نی * نیلئ بختی را چو حق رنجی دهد * رخت را نزدیکتر وامی نهد * لیلئ چون رنجی
دهد بد بخت را * او کریزاند بکفران رخت را * هر کرا افعال دام ودد بود * با کریمانش کمان بد بود *
چون خدا خواهد که پردهٔ کس درد * میلش اندر طعنهٔ پاکان برد * صد هزاران حلم دارد این کروه *
هر یکی حلمی از انها هم چو کوه * خویشتن کر خفته کرد آن خوب فر * سخت بیدار است دستارش مبر
(مرویستکه) اول بیرخانقاه تفریدا واخر اوقاتنده ثبات صالحات متولهٔ حسیبه دن بری محضا
خدمت آبدست وشست وشوی لباسلریله اغتنام سیاقنده راغبهٔ تحت نکاحلری اولدیغی حسیبله
نیت تسنیا یله قبول بیوروب چندسالهٔ مطیعهٔ مرقومه سایه نشین اتما وخدمت پرحرمتلرنده مالا وبدنا
مقیما ایکن لکل جمعیة شتات مصداقنجه کاشن وصالهٔ سرد باد فراق وزان اولوب غلبهٔ ضعف پیری
ایله آثار ارتحال نمایان اولدقده مصادقهٔ مزبوره جملهٔ تجهیز سفر دار البقالرین کندویه توصیه وبعد زمان
مرقد منورلری اوزره الطیب اموالندن بناء تربه یه رخصت خاصه نیازمندی اولغله مسئولنه
مساعده بیورلغین هزار صدق وخلوصله علی اکمل الوجوه خدمات معروفه لرین اتمامده بذل موجود
وصرف مقدور ایدوب لکن بناء تربه خصوصنده اغوا عجبائل شیطانیه ایله تراخی وتردد نما اولنجه
عالم خیال دهر وی اعراض اظهار ایدوب تعهد والتزامنده اولان تهاون وتکاسلنه توبیخ فرما اولمارندن
متأثر وبیدار اولوب همان صباح تکمیل خدمت بناء تربهٔ شریفه لرینه دخی شد نطاق اهتمام ایدوب
بنای ذی عند الاتمام سقف تربه دن زمینه نزول اثناسنده دستندن تیشه سی زمین تربه یه سقوطندن
طراقهٔ هائله صدوری باعث نظر بزیرا اولوب تیشه سنلئ محل سقوطنه نظر اثناسنده عزیز متوفای
زی وهیکل حیات ومشیختی ایله صندوقهٔ تربه لرینه متکی معاینه ایتمسی کندویه واولادینه واشیاعنه
سبب هدایت اولوب برقتهم شرفیاب اسلام ومرید ومحب مولوی اولمشلردر واستیلای اشقیای
انکروسده شهر اسکوب احراق نار انتقام اعدای دین اولدقده حصهٔ محلهٔ خانقاهه اصابت ایدن شعبهٔ
آتش مقصورهٔ تربهٔ شریفه لرینه منتهی اولدقده روضة من ریاض الجنة مصداقی ظاهر ونور روحانیتلری
غلبه سیله نار صوری منطفی اولدیغی سبب سلامت بیوت جوارلری اولغله بعد الایام المعدوده بنه
حوزهٔ تصرف دولت اسلامه کلدکده هر کس تبرلئ جوار وتیمن مزارلرین اذعان ایدوب سایهٔ حمایتلرنده
مغتنم آسایش وامان اولوب وخالئ بالئ تربهٔ متبرکه لرین تریالئ زهر آلام واسقام وزیارت پربرکاتلرین
سرمایهٔ راحت ورفاهیت انام عد ایتمشلردر وهو الحق الاحق بالتحقیق واللائق الالیق بالتصدیق بل
المأمول أن لا یصیب فی الآخرة أیضا الی جوارهم الحریق حشرنا الله تعالی تحت ألویة محبیهم ونفعنا
ببرکات سکنی جوارهم آمین بحرمة شفیع المذنبین یوم لا ینفع مال ولا بنون *(حضرت حیدر ده ده)*
خاکزاد سرای بوسنه ومرید حضرت عتیق وجملهٔ علوم عقلیه ونقلیه ده فائق الاقران علی الخصوص
فنون ریاضیه ده نادرهٔ دوران ونديم خوش صحبت وسیاح بالانتباه اولوب همواره کشت وکذارنده متبرلئ
زیارت مشاهد مقدسهٔ انبیا واولیا ومقامات سامیه لرینده مستفید خدمات فقرا ومستمد دستگیریٔ
خیر دعا اولوب مانند زلال روان جای مخصوصده مکث طویل ایتمیوب کندو باشنه سلطان عالم اطلاق
ایکن نقلت کرانبار پیری ایله ناتوان وکردن نه تقلید خلافت وقیصریه وروهانقاهلرنده شیخ عظیم
القدر اولمشدر وسمت تنجیمده مهارت مصیبه لری اولغله هر قنده اولسه ملتفت اصحاب اقبال
وتسلی بخش فتادکان برزخ تنوّل وادبار اولوب سفر وحضرلری کمال راحت ورفاهیت اوزره اولوب
آثار قلم حوادث رقملرندن خبر تخلف مسموع اولمیوب واوفاق شریفه لری خسته لره برءساعه وافتادکانه
عروة الوثقای ترقی عمدارج سعود وهر رقعهٔ شریفه لرینه من طرف الغیب نذر مولوی تعیین اولنمغله

حضرت حیدر ده ده

Ek s.26

Ek-27: Urfa Mevlevîhânesi'ne ait Âyin-i Şerîf Mecmûası'nın ilk sayfaları (Mehmet Veysi Dörtbudak arşivi)

MEHMET VEYSİ DÖRTBUDAK ARŞİVİ

Ek-28: Urfa Mevlevîhânesi'ne ait Âyin-i Şerîf Mecmûası'nın son sayfaları (Mehmet Veysi Dörtbudak arşivi

Ek s.28